

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLER ANABİLİM DALI**

SOMALİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI VE DİN

Yüksek Lisans Tezi

Yahye ABDULLE WARSAME

Danışman

Doç. Dr. Selim EREN

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLER ANABİLİM DALI**

SOMALİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI VE DİN

Yüksek Lisans Tezi

Yahye ABDULLE WARSAME

Danışman

Doç. Dr. Selim EREN

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim

20 /08/ 2019

(İmza)

Yahye Abdulle Warsame

TEZ KABUL VE ONAYI

(Öğrencinin Adı Soyadı) tarafından hazırlanan Somali'nin Sosyo-Kültürel Yapısı ve Din başlıklı bu çalışma, (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

. ___ / ___ / ___

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

SOMALİ’NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI VE DİN

Yahye ABDULLE WARSAME

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos/2019

Danışman: Doç. Dr. Selim EREN

Somali, Afrika kıtası içerisinde yer alan önemli ülkelerden birisidir. Siyasi ve sosyo-kültürel olarak tarih içerisinde birçok kez gündeme gelen Somali, kargaşa ve istikrarsızlık ile boğuşmaktadır. Bunun siyasi, dini, sosyal yaşam ve ekonomik olarak birçok sebebi bulunmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde, Somali çok yönlü incelenmiştir ve din sosyolojisi bağlamında birçok incelemeler yapılmıştır. Somali’nin tarihine bakıldığında hem yabancı güçlerin hem de Somali’deki yerel güçlerin kargaşa ve istikrarsızlığa neden olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada, din faktörü üzerinde titizlikle durulmuştur. Çünkü Somali halkı için din, yaşamı yönlendiren ve şekillendiren bir faktördür. Din faktörünün Somali üzerindeki etkisi araştırılarak Türkiye’de Somali üzerine yapılmış nitelikli bir çalışma oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Somali, Afrika, Din, Kargaşa, Toplumsal Çatışma

ABSTRACT

SOCIAL-CULTURAL STRUCTURE AND RELIGION OF SOMALI

Yahye ABDULLE WARSAME

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Studies, M.A., August/2019

Supervisor: Associate Professor Dr. Selim EREN

Somalia is one of the most important countries in Africa. Somalia, which has been on the agenda many times in the history of politics and socio-cultural, is struggling with turmoil and instability. There are many reasons for this as political, religious, social and economic. Within the framework of this study, Somalia has been studied in many ways and many studies have been done in the context of the sociology of religion. When we are looking at the history of Somalia, both foreign forces and local forces in Somalia have caused turmoil and instability. However, in the religion factor has been carefully focused on this study. Religion for Somali people is a factor that directs and shapes life. A study which qualified on Somalia was created in Turkey by investigating the effect of religion factor on Somalia.

Key Words: Somalia, Africa, Religion, Turmoil, Social Conflict

ÖN SÖZ

Hiçbir din sadece bireylerin içinde yaşayan sübjektif bir tecrübe olarak kalmaz. Tam tersine somut bir şekil veya tavır haline dönüşerek objektifleşmektedir. Böylece toplum ile din karşılıklı olarak birbirini etkilemeye başlar, din sadece toplumsal hayatta tezahür etmekle kalmamıştır aynı zamanda insanların kaynaşması dayanışması ve bütünleşmesinde önemli rol oynamıştır. Din doğal ve sosyal bir gerçekliktir. Dinin objektifliği, dinin görünürlüğünü, ilişkisel düzeylerin, toplumsal boyutlarını ortaya koyar. Tarihsel süreç dikkate alındığında din ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez.

Bireyler, kişilik farklılıklarına rağmen, toplumla bütünleşmeyi, toplumla uyumlu bir kimlik kazanmayı, toplumun kendine özgü davranış ve düşünce kalıplarına uygun olarak hareket etmeyi toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedir. İnsanın olduğu her yerde dinin de var olduğunu ama dinin her toplumdaki belirleyiciliğinin de görünüm biçiminin de farklı olduğu görülmektedir.

Somali'nin tarihine bakıldığında çeşitli sebeplerden dolayı dünyadaki büyük güçler tarafından savaş alanına dönüşmüştür. Hep kargaşa ve istikrarsızlık devam etmiştir. Diğer taraftan Somali toplumunun kendi içinde yer alan kabilecilik anlayışı da bu kargaşanın ve istikrarsızlığın sebepleri arasında bulunmaktadır. Bütün bunlar, Somali halkını çağın getirdiği birçok imkândan mahrum bırakmıştır. Yine de Somali'de geçmişe nisbetle bir takım iyileşmelerin olduğu da inkar edilemez.

Öncelikle bu çalışmamız Somali hakkında genel bilgi vermekte olup özellikle Somali'nin sosyo-kültürel yapısı ve din konusuna ağırlık verilmiştir.

Çalışmamızın gerek plan ve gerekse kaynak aşamasında yardımlarını esirgemeyen, büyük bir sabırla sorularıma ve sorunlarıma cevap olan kıymetli hocam Doç.Dr. Selim Eren'e teşekkür eder ve saygılarımı sunarım. Bu vesile ile beni doğumdan bugüne kadar yetiştirip emeklerini hiçbir zaman ödemeyeceğim anneme ve babama şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca benim gibi birçok Somalili arkadaşşıma lisans ve lisansüstü eğitim fırsatını veren Türkiye Cumhuriyeti'ne ve misafirperver halkına teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ

1. Araştırmanın konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları	2

BİRİNCİ BÖLÜM

A.SOMALİ’NİN COĞRAFI KONUMU, TARİHİ, EKONOMİK ve SİYASİ YAPISI

1.1 Coğrafi Durumu ve Jeopolitik Konumu.....	3
1.2 Tarihi Durum.....	5
1.3 Ekonomik Durum.....	9
1.4 Siyasi Durumu.....	10

B. SOMALİ’NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

1.5.Somali’nin Sosyal Yapısı.....	12
1.6 Somali’nin Nüfus Yapısı.....	14
1.6.1 Somali’nin Doğum ve Ölüm İstatistikleri	17
1.7 Somali’nin Etnik Yapısı	22
1.8 Somali’nin Eğitim Durumu.....	23
1.9 Somali’nin Kültürel Yapısı	27
1.10 Somali’nin Aile Yapısı ve Evlenme Şekilleri	28
1.10.1. Evlilik Şekilleri ve Temel Ritüeller	34
1.11 Somali’de Günlük Hayat.....	39
1.12 Somali’nin Yaygın Halk İnançları	44

İKİNCİ BÖLÜM

SOMALİ’NİN DİNİ YAPISI VE SOMALİ’DE DİN TEMELLİ ÇATIŞMALAR

2.1 Somali’de Dinî Hayat.....	47
2.2 Somali’de Dinî Farklılıklar	48

2.3 Somali'nin Mezhebî Farklılıkları	52
2.4 Somali'de Çatışmalar	55
2.5 Somali'nin Sosyal Yaşamı ve Din Faktörü	62
2.6 Somali'nin Siyasi Görünümü ve Din Faktörü.....	63
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Somali'nin Coğrafi Konumu

Şekil 2.1: Somali'de Balıkçılar

Şekil 2.2: Somali'den Şehir Okulu

Şekil 3.1: Afrika kıtasında Müslüman Nüfusun Hristiyan Nüfusa Oranı ve Ülkelere Göre Dağılımı

Şekil 3.2: Somali'de Eş Şebab ve Diğer Silahlı güçlerin Kontrol Ettikleri Bölgeler

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Somali dış ticaret değerleri (1.000 ABD doları)

Tablo 1.2: Birleşik Milletler(BM) Tahminlerine Göre 2016 Yılı İtibariyle Somali Nüfusuna Dair veriler

Tablo 2.1 Somali'nin Doğum Oranlarına Dair Göstergeler

Tablo 2.2 Yenidoğan Ölüm Hızının En Yüksek Olduğu 10 Ülke

Tablo 2.3: 5 Yaş Altı Çocuk Ölüm Hızı Oranı En Yüksek Olan 15 Ülke

Tablo 2.4: Somali'de Yıllara Göre Anne Ölüm Oranlarına Dair Göstergeler

Tablo 2.5 Anne ve Çocuk Ölümlerinin Nedenleri

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
BM : Birleşmişler Milletler
UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
FAO : Dünya Açlık Örgütü
DEİK : Türkiye Somali İş Forumu
TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
age : Adı Geçen Eser
agm : Adı Geçen Makale

GİRİŞ

1. Araştırmanın konusu

Doğu Afrika ülkelerinden olan ve 'Afrika Boynuzu' adı verilen bölgede bulunan Somali, kuzeybatıdan Cibuti, kuzeyden Aden Körfezi, doğudan ve güneyden Hint Okyanusu, batıdan Etiyopya, güneybatıdan da Kenya ile çevrilidir. Somali'de yaşayan halkın %100'e yakın bir kısmı Müslüman inancına, aynı dil ve kültüre sahiptir. Somali'de yaşayan halkın ekonomik faaliyetlerini tarım, hayvancılık, balıkçılık az da olsa ve ticaretle oluşturmaktadır. Dini hayat bağlamında ise Somali halkının genel olarak geleneksel dindar bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür.

Somali halkı, İslam dini ile İslam daha Medine'ye ulaşmadan hicretten önce tanışmıştır. O dönemde bugünkü Somali toprakları adaletiyle ünlü Habeşistan kralı Necaşi'nin yönetimi altındadır. Mekke'de müşriklerin zulmünden ve işkencesinden kaçarak Rasulullah (s.a.s)'ın tavsiyesiyle Habeşistan'a hicret eden müslümanlar da ilk olarak bugünkü Somali topraklarında bulunan Zeyla şehrine gitmişlerdir. Somalililer İslam'ı onların vasıtasıyla tanıdılar ve çok hızlı bir şekilde kabullenmişlerdir.

Avrupalı sömürgeciler gelmeden önce Somali'de bir merkez devleti mevcut değildir. Buna rağmen ülkedeki çatışmalarda, Somalice 'heer' adı verilen aşiretler arası geleneksel hukuk kuralları ve İslami hukuku kuralları çözüm için kullanılmıştır. Günümüzde de bu durum etkisini sürdürmektedir. Somali'nin sosyo-kültürel yapısı ve din konusunda Din Sosyolojisi perspektifinden bir araştırma olmamasından ve Somali ülkesini daha yakından tanımak gerekliliğinden dolayı bu önemli konu tercih edilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Afrika'nın Avrupa ülkeleri tarafından sömürgeleştirildiği dönemde İngiltere ve İtalya arasında paylaşılan Somali'de yürütülen misyoner çalışmalar ve kültür değiştirme çabaları ile bu ülke halkının İslami kimliği ve kendi kültürü başta olmak üzere dil hiç değiştirilemedi ve köklü değişiklikler mümkün olmadı. Somali halkı, İslam dini ile İslam daha Medine'ye ulaşmadan ve hicretten önce tanışmıştır. Mekke'de Müşriklerin zulmünden ve işkencesinden kaçarak Rasulullah (s.a.s)'in

tavsiyesiyle Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar da ilk olarak bugünkü Somali topraklarında bulunan Zeyla şehrine geçmişlerdir. Bu bölgedeki Somaliler, İslamı onların vasıtasıyla tanımışlar ve çok çabuk kabullenip diğer Doğu Afrika ülkelerine tebliğ etmeye ve İslam'ın yayılması için çaba göstermeye devam etmişlerdir.

Somali ile ilgili din sosyolojisi perspektifinden bir araştırma olmadığı için bu araştırmamızda Somali'nin sosyo-kültürel yapısı ve din üzerinde önemle durmaya çalışacağız. Aynı zamanda Somali'yi yakından tanımak ve Somali üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için çalışma ön açıcı bir niteliğe sahip olma özelliği taşımaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırmada dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Özellikle aile ile ilgili yazılmış olan kitap, dergi, makale ve akademik çalışmalar yanında konuyla ilgili birçok internet sitesinden de yararlanılmıştır. Bütün bilimsel araştırmalar belli kapsam ve sınırlılıklar içerisinde yapılmaktadır. Somali, yaşadığımız modern dünyanın gelişmelerinden ve bilimsel alanda yapılan çalışmalardan uzak kalmıştır. Bundan dolayı, Somali'de bilimsel çalışmalar konusunda ciddi yetersizlikler söz konusudur.

Tez konumuz geniş bir konu olduğu için içindekiler başlığı altında belirlemiş olduğumuz ana başlıkların üzerinde ağırlık vermeye çalışacağız. Bu çalışmanın sınırlılıkları Somali'de sosyo-kültürel yapı ve Somali'deki dini yapı üzerinde önemli durmaya çalışmaktadır. Çalışma, basılı kitap, makale dışında internet ortamında yer alan bilgilerle sınırlandırılmıştır.

Ayrıca araştırmacının kişisel tecrübe ve gözlemleri de tezin yazılmasında önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. SOMALİ’NİN COĞRAFI KONUMU, TARİHİ, EKONOMİK, SİYASİ YAPISI

1.1 Coğrafi Durumu ve Jeopolitik Konumu

Afrika'nın doğusunda olan ve Afrika Boynuzu üzerinde yer alan Somali, Kuzeybatıdan Cibuti, kuzeyden Aden Körfezi, doğudan ve güneyden Hint okyanusu, batıdan Etiyopya, güneybatıdan da Kenya ile kuşatılmıştır.

Şekil 1.1: Somali'nin Coğrafi Konumu

Kaynak: Vidiani, “Map of Somalia with cities. Somalia map with cities”, <http://www.vidiani.com/map-of-somalia-with-cities/> (01.04.2019).

Somali’de yeryüzü şekilleri coğrafik yapı itibariyle farklılıklar göstermektedir. Bu yeryüzü şekillerini iki ana başlıkta ele almak mümkündür. Bunlardan birincisini, Somali’nin Aden ve Hint okyanusu sahilleri boyunca uzanan dar ovalar

oluşturmaktadır.¹ Ayrıca ülkenin güneyindeki Jubba ve Şebelle ırmakları Somali'nin ırmaklarının başlıcalarıdır. Bu ırmakların büyük çoğunluğu kantonlar arasında kaybolmakta ve sadece Jubba nehri Hint Okyanusuna kavuşmaktadır. Kuzey'deki ovalarda tarım genellikle yağmur suyuyla hayat bulmaktadır. Güneydeki ovalarda da yağmura dayalı tarım yapılan ovaların yanında da akarsularla yetiştirilen hatırı sayılır tarım alanları bulunmaktadır.² Yeryüzü şekillerinden ikincisi ise, batıya doğru gittikçe arazinin yükseltisinin artmasıyla ortaya çıkan yüksekliklerdir. Bu yükselti, Batı Somali denilen Ogadenya'ya kadar sürer. Kuzey bölgelerinde sıradağlar bulunur. Özellikle kuzeydoğuda dağ silsileleri dikkati çekmektedir. Gools sıradağları bunların en yüksek tepelerin bulunduğu yer olup burada rakım 550 ile 6000 metre arasında değişmektedir. Surrat dağının zirvesi kuzeydoğunun en yüksek tepesidir.³

Somali stratejik ve önemli bir konuma sahiptir, bir yandan Hint Okyanusu sahillerine sahip olması diğer bir yandan da Kızıldeniz de Bab'ül Mendep boğazına hükmetmesi bakımından son derece önemlidir. Somali, aynı zamanda Afrika'daki en uzun kıyı şeridine sahip olan ülkelerden biri olup, yaklaşık bu rakam 3333 km'dir. Somali konumu ile uluslararası ticari önem taşıyan Aden körfezi, Akdeniz ve Arap denizi arasında bağlantı sağlayabilmektedir ve bu nedenle stratejik öneme sahiptir.

Somali'de iki ana nehir vardır, bunlar Şebelle nehri ve Juba nehridir. Bu iki ana nehir insanlara, bitkilere ve hayvanlara en yararlı suları taşırlar. Şebelle nehrin kaynağı Agisso Etiyopya'dan başlar Dhaytubaako bölgesine kadar 1500 km yol kat edip Hint okyanusuna ulaşmadan sonlanmakta ve bu durumda geniş arazileri sulayarak son bulmaktadır. Jubba nehri ise dört ve sekiz kuzey aralarında 1004 km uzunluğu sahip olduğundan Şebelle nehrinden daha büyüktür⁴ ve insanlar, bitkiler ve hayvanlar açısından büyük bir önem taşımaktadır. Jubba nehrin suları Kismayo şehrinde yakın bir yerde Hint okyanusuna ulaşır.⁵ Ayrıca ülkenin genel yüzölçümü 637.660 km² olduğuna işaret etmekte fayda vardır.

Somali tropikal ülkelerden biri olup genelde havalar sıcaktır özellikle kuzeye gittikçe yağmurlar az olduğundan daha kuraktır. Mart ve Nisan aylarında en sıcak

¹ Mohammed Abdülfettah Hindi, *Jukurafiyatu's –Somaal, Darulma a'-rife Neşriyet*, Kahire, s.10.

² Abdulwahab Abdurrahim Hussein. *Et-tedarus's –Somaal*, s. 167.

³ Abdulwahab Abdurrahim Hussein. *Et-tedarus's –Somaal*, s.168.

⁴ Hamdi Salim. *Es-somaal kadimen ve Hadisen, Daru'l-kavmiyye Neşriyati*. Kahire,1965, s.40.

⁵ Muhammed Suudi. *Manakhu's- Somaal(mashuşşamil licumhuriyetis 'somaal)*.

günler yaşanmaktadır. Zira bu aylarda güneş ekvator üzerinden geçmektedir. Somali’de yağış ve sıcaklık bakımından dört mevsimi şöyle belirleyebiliriz:

Jiilal: Aralık ayından mart sonuna kadar sıcaklığın en yoğun olduğu dönemdir.

Mart ayında sıcaklık 35 dereceye ulaşmaktadır.⁶

Gu’: Nisanla haziran arası yağmur mevsimidir. Bu süreçte Ülkenin ana sektörünü pirinç ve şeker kamışları yetiştirilir.

Xagaa: Haziran’dan eylül ayının başlarına kadar güney sahillerine düzensiz yağmur yağışları vardır ama kuzey Somali’de en sıcak zaman dilimini oluşturur.⁷

Deyr: Ekimle aralık arasındır ve bu aylarda da ikinci yağmur mevsimidir. Ancak bu mevsim birincisinden daha zayıftır.

1.2 Tarihi Durum

Somali birkaç isimle tanınmaktadır. Antik çağlarda Somali’ye Punt adının verildiği bilinmektedir. Somali dünya haritasında boynuzu andıran bir şekli olduğundan dolayı “Afrika boynuzu” adıyla da bilinmektedir. Yine Somali kelimesinin nereden geldiğine dair iki iddia bulunamaktadır. Birincisi Hz Peygamber’in amcasının oğlu Akil b. Ebu Talib’in iki oğlundan biri olan İsmail’in adının yerli dilde smal şeklini aldığı ve daha sonra Somali’ye dönüştüğü bir kanaatine varılmaktadır.⁸ Diğer iddia ise Somalililer geleneksel olarak göçebe oldukları için ve hayvan kaynaklarından sığır, keçi, koyun ve özellikle deve gibi hayvanların hem geçim hem de ticari amacı baskın olduğundan Somali kelimesi “git ve sütle” anlamına geldiğine dair bir görüş ortaya çıkmaktadır.⁹

Somali, çok eski tarihe sahip olan bir ülke olup Paleolitik dönemden beri yerleşim alanı olmuştur. Ülkenin kuzey kesiminde bulunan mağara resimlerinin M.Ö. 9000 yılına ait olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada, Somali’nin sömürgecilik döneminden 1991 yılına kadar olan döneminin üzerinde durulacaktır.

⁶ Abdül Mün’im Abdülhalim,. *El-Cumhuriyeti’s somaal. Mektebetü’s şark neşriyeti.* 1960.

⁷ Mohammed Suudi,I, a.g.e. s.182.

⁸İsmail Kavas, “Somali”, *İslam Ansiklopedisi*, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.373.

⁹ Abdıwahab Shiil, “The Somali people, their History, Culture and Language”, Minnesota Department of Health, s.2.

19.yy sonlarından itibaren Avrupalı sömürgeciler Somali topraklarına saldırılara başlamıştır. 1884'te İngiltere Kuzey Somali'yi(Somaliland) ele geçirmiş ve 1887'de İtalyanlar Güney Somali'yi ele geçirdiler. Fransalılar ise Cibuti'yi ele geçirerek genel hatları itibariyle devletleri Somali'yi beş parçaya ayırdılar. Kuzey sınır bölgesi (NFD) ve Kuzey Somali'yi İngiltere alırken kalan kısımları ise İtalya, Fransa ve Etiyopya kendi aralarında paylaşmışlardır. Somali halkı bu parçalanmaya ve sonrasında başlayan sömürgeleştirme çalışmalarına karşı büyük bir direniş harekâtı başlatarak tepki göstermiştir.

Seyid Mohammed Abdulle Hassan İngiltere'ye karşı uzun bir mücadele vermiştir. Seyid Mohamed 1899'dan 1921'e kadar derviş devletine sömürgecilere karşı komutanlık görevini yapmıştır ve neticesinde İngiltere ordusunun dervişlere karşı olan savaşı çok yoğun olmuştur. Dervişler de çok büyük hamleler düzenlemiştir, bunun sebebi ise İngiltere ordusunun asker sayısını arttırmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşı derviş harekâtı daha da güç kazanmış ve sömürgecilere karşı daha da yoğunlaşmıştır. Dervişlerin en büyük hamlelerinden birisi, İngiltere ordusunun başkomutanı Kofil'i öldürmesidir, bunun neticesinde İngilizler o bölgelerden geri çekilmek zorunda kalmışlardır¹⁰

İngiltere kaybettiği bölgeleri geri almak için büyük hazırlıklar başlatmıştır ve neticesinde Afrika'nın ilk defa uçakla bomba atışı yapılan ülkesi Somali olmuştur. ¹¹Büyük silahlara ve savaş uçaklarına sahip olmayan ve sadece atlar ve oklarla savaşan derviş güçleri İngilizlerden büyük bir darbe yemişlerdir. İngiltere'nin hava hamlesinden sonra derviş devleti giderek zayıflamıştır¹² .

Güney'den de başlayan ve sömürgeci İtalyanlara karşı büyük bir direniş geliştiren ve 13 asıl üye ile başlatılan Somali Gençlik birliği (S.Y.L) Somalililer için özel bir önem taşımaktadır. Bu direniş harekâtı (S.Y.L) sadece sömürgecilere karşı savaşmak yerine halk cehaleti ile mücadele edip toplumun manevi değerleri korumak, sömürgeciler tarafından dağılan Somali bölgeleri yeniden alarak Büyük Somali Devleti'ni kurmak ve sömürgecilere karşı ayaklandırmak için okullar tesis

¹⁰ “ The History of the Dervishes and Mohammed Abdulle Hassan. Mogadishu: Akadeemiyaha Dhaqanka. 04.06.2018.

¹¹Abdıwahab Shiil, “The Somali people, their History, Culture and Language”, s.2

¹² Markus Hoehne, “Dervish State (Somali)”, *The Encyclopedia of Empire*, J. M. MacKenzie (Ed.), John Wiley & Sons, New York, 2016,, s.2.

ettiler.¹³ Somali'nin bağımsızlığını kazanıncaya kadar bu mücadelelere devam edilmiştir. Somali'nin Kuzeyi 26 Haziran, Güneyi ise 1 Temmuz 1960 tarihlerinde bağımsızlığını kazandıktan sonra tek bir devlet altında birleştiler.¹⁴

İlk dokuz yıl (1960-69) boyunca Somali demokratik devleti seçilen ilk cumhurbaşkanı o dönemde en baskın siyasi parti olan Somali Gençlik Birliğinden Sayın Adan Abdulle Osman'dır. İlk dönemde iktidar partisi olan S.Y.L. daha sonraki seçimlerde kaybetmiştir ve o dönemde Afrika kıtasında kan dökmeden demokratik bir şekilde cumhurbaşkanlığı makamından ayrılan ilk cumhurbaşkanı olarak hem Somali'de hem de diğer Afrika ülkelerinde çok saygı ile anılan bir cumhurbaşkanı olmuştur. Adan Abdul'dan sonra ikinci cumhurbaşkanı Abdureşid Ali Şermarke olmuştur. Şermarke ülkeyi daha da canlandırıp ileriye taşımış ve sömürge zihniyetinden kurtulan politikaları ortaya koymuştur. Aynı zamanda Sayın Şermarke'nin kurduğu hükümet en çok sosyal politikayı geliştiren ve halk refahını ileri taşıyan bir sistem geliştirmiştir.

Cumhurbaşkanı Şermarke sömürgecilerin bıraktığı zihniyeti silmek sosyal hizmetleri geliştirmek ve halkla yakından ilgilenmek için Somali'nin tüm bölgelerini dolaşmaya karar aldı. Cumhurbaşkanı Somali kuzeyinde bulunan Las'anood şehri ziyaret sırasında bir suikast sonucu ile öldürülmüştür.

1960 yılında ordu ile darbe yaparak yönetime el koyan Siyad Barre ülkenin yeni devlet başkanı olmuştur. Mohammed Siyad Barre iktidara gelerek otokratik bir yönetim kurmuş ve sosyalizm anlayışını benimsemiştir. Stalin dönemini anımsatan uygulamaları benimseyen Barre İslamı savunanlara karşı adeta savaş açmıştır. İslamcılar ve Barre hükümeti arasındaki tam bir kopuş yaşanmış ve yeni medeni kanunun İslamcılar tarafından reddedilmesine bir cevap olarak Barre'nin kimi zaman idama varan sert müdahaleleriyle cevap verilmiştir.¹⁵

Barre yönetime geldiği ilk yıllarda bölgeler arasında bütünleşmeyi ve ülkeyi ileri taşımayı nispeten sağlayabilmişse de 1977 yılında Etiyopya'nın Rusya ve Küba kuvvetleri ile birlikte Somali ile karşı karşıya savaşa gelmesi, Barre yönetiminin

¹³ Amidah Muhammed Huccac, "Safhat min Tarihi's somaal" Darul-ma'rif neşriyeti. S. 61. Kahire.

¹⁴ Harold D. Nelson "Somalia a country Study" . Foreign Erea Studies the Amerikan University. October 1981.

¹⁵ Daveed Gartenstein, "The Strategic Challenge of Somalia's Al-Shabaab Dimensions of Jihad", Middle East Quarterly, 2009, s. 24.

zayıflamasına yol açmıştır. Bu dönemden 1991 yılına kadar Barre, hem siyasi hem ekonomik alanda büyük zorluklar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır ve son olarak savaş lordları tarafından yönetimden uzaklaştırılmıştır.¹⁶

Somali 1991`de Barre yönetiminin devrilmesinden sonra ülke içindeki güçlerin her birinden ülke yöntemini elde tutmaya yönelik gayretler ortaya çıkmıştır ve bu nedenle ülkeyi iç savaşlar ve istikrarsızlık ortamına sokmuşlardır. Ülke işlevsel bir merkezi devletten yoksun durumda kalıp uzun süre iç savaşlar ve istikrarsızlığa gömülmüştür.

2000 yılı Ağustos ayında klan liderleri ve ileri gelenler Cibuti`de yapılan bir toplantı sonrası Abdul kasım Salad Hasan`ı Somali`nin cumhurbaşkanı olarak seçmişlerdir. Cumhurbaşkanı Abdul kasım Başkenti Mogadişu`ya gelir gelmez oradaki savaş lordları karşı karşıya gelmişler ve sonrasında savaş lordları tarafından devlet etkisiz ve işlevsel hale getirilmiştir. 2004`te Somali devlet sisteminin merkez bir devletten federal devlete geçişi bir dönüm noktası olmuştur. Kenya`da kurulan geçici federal devletin ilk cumhurbaşkanı Abdullahi Yusuf Ahmed olmuştur. Bu kurulan geçici federal hükümeti Somali`nin başkenti Mogadişu`da savaş lordları mevcut olması nedeniyle Beydhabo şehri olmuştur.

Mogadişu`daki İslam mahkemeleri 2006 yılında birleşerek bir komite kurup oradaki mevcut olan savaş lordları ile mücadele başlatmışlardır ve sonrasında savaş lordlarını yenilgiye uğratan İslam mahkemeleri ülkenin büyük bir bölümünü yönetir hale gelmişlerdir.¹⁷ İslam mahkemeleri, Beydhabo`da merkezi olan geçici federal hükümete tehditler savurmaya başlayarak geçici federal hükümete komşusu olan ülkelerden asker destek talebinde bulunarak ve Somali askerleriyle beraber İslam mahkemelerine karşı birkaç cepheden saldırmaya başlamışlardır ve sonrasında Başkenti Mogadişu`ya hareket edip ele geçirmişlerdir.

1991`den merkezi devlet yıkılışından sonra (Villa Somali)`ye¹⁸ başa geçen ve şimdiki bu federal hükümet üzerinde çok emeği olan ve geçici federal hükümetin ilk cumhurbaşkanı Abdullahi Yusuf Ahmed olmuştur. Bu dönemde 2004 yılında

¹⁶ Hüseyin Aktürk, "Somali Korsan Krizi" USAK Afrika Raporları 2008-1, 19.12.2008.

¹⁷ Tuğba Evrim Maden, "Somali`de Bitmeyen Siyasi Kriz", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 163, 2013, s.7.

¹⁸ Villa Somalia: Somali'nin başkenti Mogadişu`da bir binadır. Somali cumhurbaşkanının resmi konut sarayı ve ana işyeri olarak hizmet vermektedir.

cumhurbaşkanı olan Abdullahi Yusuf, Aralık 2008`de hükümet ile anlaşmazlığa düşmüş ve istifa etmiştir. Ardından geçici federal hükümetin ilk başbakanı Ali Mohammed Gedi ve İslam mahkemeler örgütünün lideri Şeyh Şerif Ahmed ile arasında bir yakınlaşma olup Şeyh Şerif Ahmed`i cumhurbaşkanlığı adaylığına göstermiştir ve 30 Ocak 2009 tarihinde Somali Meclisi Şeyh Şerif Ahmed`i yeni cumhurbaşkanı seçmiştir ve geçici federal hükümetinin süresi uzatılmıştır. 10 Eylül 2012 tarihinde tekrar seçimler gerçekleşmiştir. Barış ve Kalkınma Partisi genel başkanı Hassan Şeyh Mahmud`un cumhurbaşkanı seçildiği bu seçimler ile geçici federal yönetimi sona ermiştir.¹⁹ Sayın Hassan Şeyh Mahmud 4 yıllık bir süre Cumhurbaşkanlık koltuğunda oturduktan sonra tekrar seçimler olmuştur ve meclis tarafından milletin de desteğini alarak Mohammed Abdullahi Farmajo yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir.

1.3 Ekonomik Durum

Somali`de pek çok değerli tabii kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar, uranyum, demir ve doğalgaz olarak sıralanabilir. İhtiyaç fazlası olacak kadar petrol, bakır ve benzeri ham maddeler de bulunmaktadır. Somali ekonomisi büyük ölçüde hayvancılık ve tarıma dayanmaktadır; bu sektörlerle ülkenin GSYİH`nin %40`ni, ihracat gelirlerinin ise %50`den fazlasını karşılamaktadır. Somali`nin toplam ihracatı yaklaşık 600 milyon, ithalatı ise yaklaşık 1.5 milyar ABD dolarıdır.²⁰

Ülkenin para birimi Somali Şilidir. Bu para biriminin şimdiki değeri çok düşüktür ayrıca ülkede enflasyon oranı çok yüksektir. Bunun nedeni ise Somali`de uzun zamandır işlevsel bir devlet olmayışıdır. Bugünkü Somali`ye ait para birimi olan Şilin, Somali piyasasında çok az bulunmaktadır. Bunun yerine aktif olarak ABD doları kullanılmaktadır. Aynı zaman da mobil bankacılıkta aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Balık, şeker, mısır, deri. Susam ve muz Somali`nin başlıca ihracat ürünleri olarak sıralanabilir.

Somali`de hayvancılıktan sonra halkın ikinci derecede meşguliyet alanını tarım oluşturmaktadır. Tarımda sulama ihtiyacı iki şekilde sağlanmaktadır. Birincisi ırmaklardan karşılanan kaynaklardır, Şebelle ve Jubba nehirleri Somali için çok önemlidir. Bu sulama tarımı yöntemi Somali`nin en önemli ihtiyaçlarını

¹⁹ “Somali`de Bitmeyen Siyasi Kriz” a.g.e. s. 14.

²⁰ Türkiye- Somali İş Forumu, DEİK, 22 Şubat-2016, İstanbul.

karşılmaktadır. İkincisi ise yağmur suyuna bağlı olan tarımdır. Bu yöneme bağlı araziler ülkenin kuzey bölümünde toplanmıştır.

Somali`de sanayi az gelişmiş olan sektördür. Son yıllarda hükümetler de çeşitli alanlarda fabrikalar açmaya başlamıştır. Somali geniş ve uzun sahillere sahip olması nedeniyle büyük bir balıkçılık sektörünü de barındırmaktadır. Balık avcılığı sahil kesimlerinin başlıca geçim kaynağıdır.

Tablo 1.1: Somali dış ticaret değerleri (1.000 ABD doları)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2007	223,447	823,728	1,0471,75	-600,281
2018	198,985	928,173	1,127,158	-729,188
2009	171,961	793,814	965,775	-621,853
2010	280,947	891,884	1,172,831	-610,937
2011	375,916	1.168,297	1,544,213	-792,381
2012	421,892	1.066,289	1.488,181	-644,397
2013	564,152	1.887,599	2.451,751	-1.323,447
2014	246,310	1.866,682	2.112,992	-1.620,372

Kaynak: ITC-Trade Map, https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c706%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (E.T 01.04.2019).

1.4 Siyasi Durumu

Somali`de siyasi olarak bir kaos durumu göze çarpmaktadır. Aden Abdulle`den sonra gelen cumhurbaşkanı Abdurrashid Ali Sharmarke Las`aanood şehrini ziyareti esnasında suikast ile öldürülmüştür. Bunun akabinde 1969 yılında Mohammed Siyad Barre yönetimindeki ordunun gerçekleştirdiği darbeye ülkenin yönetimi el değiştirmiştir ve ülkenin otokratik²¹ sistemi benimsemiştir. Parlamento dağıtılmıştır ve siyasi partiler kapatılmıştır. Anayasa yürürlükten kaldırılmıştır ve ülkeyi sosyalist bir devlete dönüştürüp 1991`e kadar hükmünü sürmüştür. 20 yıla aşkın bir müddet iç savaşlar nedeniyle kargaşa ortamı olan ülkede, uzun süre egemen olup işlevsel bir

²¹ Otokratik: yüce iktidarın bir kişinin elinde yoğunlaştığı, kararları dışardaki yasal kısıtlamalara veya popüler kontrol mekanizmalarına tabi olmayan bir hükümet sistemidir.

devlet olmamıştır. Uluslararası çaba ile bir hükümet tekrar inşa edilmeye çalışılmıştır. 2004'te Somali devlet sisteminin bir merkezi devletten geçici federal devlete geçişi sağlanmıştır ve resmen 2012 yılında kabul edilen anayasa ile Somali'nin bir federal yapı kazanmasının önü açılmıştır.²²

Somali'nin klan yapısının bir sonucu ve uzun zamandır iç savaşta iyice pekişen güvensizlik ortamı nedeniyle, tek merkez devlet yönetiminin bir klanı güçlendireceği algısı mevcut olup Somali'de federal bir yönetim şeklinin daha isabetli olacağı düşüncesinin hâkim olacağı algısı gelişmiştir. Yeni oluşturulan federal yapının altı bölgeden oluşması öngörülmektedir.

Somali siyasi yapısında kabilecilik anlayışını görmek mümkündür. Ülkenin siyasi yapısı ile yasama ve yürütme organlarının oluşum tarzı kabile liderlerine dayanmaktadır. Ülkenin genel yönetimi dört büyük kabile arasında paylaşılmaktadır. Meclis, kabile liderleri tarafından seçilmekte olup meclisi ise cumhurbaşkanı yönetmektedir.

Seçim kampanyasında cumhurbaşkanlığına aday olan kişiler, ülkenin ulusal uzlaşma sürecine gireceğini, El-Şebab terör örgütünün bertaraf edileceğini, Somali Ulusal Ordusu ve polis güçlerinin yeniden kurulacağına dair vaatlerde bulunmaktadırlar ancak bu vaatlerin istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği, günümüzde ülkede çatışmaların yer yer devam etmesinden de anlaşılmaktadır.

Devlet anayasası, İslam hukukuna uygun olup ikinci maddesinde Somali halkının Müslüman bir toplum olup bundan başka bir dini kabul edemeyeceği ve eğitimin şeriat hükümleri çerçevesinde verilmesinin zorunlu olduğu dile getirilmektedir.²³

²² <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2863.htm#history>. ORSAM, a. g. e, s. 15

²³ Somali Federal Cumhuriyeti Geçici Anayasası, Birinci Bölüm Madde 2, http://www.parliament.gov.so/images/Downloads/Dastuurka_ku_meelgaarka_SOM_03092012-1_2.pdf. (E.T: 04.09.2018)

B. SOMALİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Çalışmanın ikinci bölümünde Somali'nin sosyo-kültürel yapısı incelenecektir. Bu kapsamda Somali'nin sosyal yapısı, nüfus yapısı, etnik yapısı, eğitim durumu, Somali'nin sosyo-kültürel yapısı, aile yapısı ve evlenme şekli, günlük hayatı, doğum ve ölüm istatistikleri ve Somali'nin yaygın halk inançları açıklanacaktır.

1.5.Somali'nin Sosyal Yapısı

Somali sosyal yapısı son derece karmaşık bir devlettir. Afrika kültürünün yoğun bir şekilde nüfuz ettiği Somali'de, dini yapı ve sosyal yaşam ile beraber birçok faktör sosyal yapı üzerinde etkiye sahiptir. Bu noktada, Somali diğer Afrika ülkelerine nazaran daha karmaşık bir sosyal yapıya sahiptir.

Toplumların sosyal hayatlarını etkileyen faktörlerin başında din gelmektedir. Bu noktadan hareketle de Somali'nin sosyal yapısı üzerinde din faktörünün büyük bir etkisi vardır.

16.yüzyıldan itibaren büyük güç çatışmalarına sahne olan Somali'de güç mekanizmaları sürekli değiştiği için din ve sosyal hayat da bu durumdan etkilenmiştir. Portekizlilere karşı Müslüman devletlerin yardıma çağrılması, sonraları Osmanlı Devleti'nin neredeyse Somali'nin tüm kuzey bölgesine hükmetmesi, geçmişte Etiyopya Krallığı'nın sosyal yapı üzerinde bıraktığı etki ile Somali'nin sosyal yapısı İslam dini ve İslam dini ile harmanlanmış bir sosyal yapıya sahip olmuştur.

Yoğun olarak Arap ve Afrikalı insanların karışımı ile genel bir Afrika ülkesi olan Somali'de, Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesinden sonra birçok sömürgeci devletin işgali, Somali'nin sosyal yaşamı üzerinde ciddi sorunlara yol açmıştır. Osmanlı Devleti zamanında birçok alanda refah bir yaşam süren Somali halkı, sömürgeci güçlerin baskısı ile alışık olmadıkları bir sosyal yaşam çerçevesini benimsemeyi reddetmiş ve bu noktada sömürgeci güçlerin sürekli baskısına maruz kalmışlardır. Din ve dilde kendisini gösteren baskılar ile Somali halkı birçok noktada değişimi redderek, kendi sosyal yapısı çerçevesinde daha da sertleşmiş ve birçok noktada katı tutumlar sergilemiştir. Sünni İslam geleneği içerisinde Afrika ülkelerinin arasında İslam dininin en belirgin olduğu ülkelerden birisi Somali'dir.

Somali'nin sosyal yapısı ülkenin kendisi gibi homojen bir yapıya sahiptir. Birçok dilin ve kabile dininin etkili olduğu ülkede birçok sosyal yapı unsurları da

karmaşıktır. Ancak Somali, sömürgeci güçlere karşı direnmiş ve sömürgeci dilleri ve dinlerini redderek İslam dini etrafında ortak bir paydada buluşmuştur.²⁴

Göçebelik, Somali'nin sosyal yapısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Balıkçılık yaparak geçimlerini sağlayan köylü halk da sosyal yapıyı şekillendirmektedir. Ayrıca göçebelik unsuru, sosyal yapı bütünüyle ele alındığında göze çarpan faktörlerden birisi, yerleşik yaşama olan güvensizliktir. Çok uzun yıllardır göçebe kültürünü özümsemiş olan Somali halkının büyük bir kısmı, Avrupa standartlarında bir modernizasyonu ve sistemi büyük ölçüde reddedip değişime direnmiştir.

Şekil 2.1 Somali'de Balıkçılar

Kaynak: Bilaterals, ‘‘ Turkey, Somalia sign Economic Partnership Agreement ’’, 2018, <https://www.bilaterals.org/?turkey-somalia-sign-economic&lang=fr> (21.12.2018).

Somali nüfusu sosyal yapı çerçevesinde ele alındığında toplumun birçok Afrika klanlarından ve kabilelerinden oluşması, birçok devlette ve toplumda görülen ulusal birliğin oluşmamasına neden olmaktadır. Bazı şehirlerde yüzlerce klanın birarada yaşaması, elbette çatışmaların oluşmasını sağlamaktadır.²⁵ Somali'nin sosyal yapısının en olumsuz niteliklerinden birisi olan bu durum çerçevesinde, iç savaşların ve darbelerin olması kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü birçok klanın ve

²⁴ Abidllahi, Hassan, *Afrika Birliği Örgütünün Afrika Kıtasında Barışa Katkısı: Somali Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2016, s.53

²⁵ Hassan, *Afrika Birliği Örgütünün Afrika Kıtasında Barışa Katkısı*, s.53

kabilenin önde gelen kişileri, güç iddiası ve yönetme arzusu ile ön plana çıkmakta, farklı klan ve kabilelerin de önde gelenlerinin dâhil olması ile Somali'de iç savaşlar ve çatışmalar çok kısa süre içerisinde gerçekleşmekte ve birçok insan ölmektedir. Bu nedenle Somali'den dünyanın birçok ülkesine insanlar mülteci olarak gitmektedirler. Çünkü sosyal yapı gereği fakir ve işsiz olan birçok insan, uluslararası literatürde cihat örgütü olarak isimlendirilen kontrolsüz silahlı gruplar ve bu çerçevede anılan bazı radikal örgütler ile iç savaşlar nedeniyle son derece huzursuz ve kendilerini güvende hissetmemektedirler. Bu noktada binlerce insan, Avrupa ülkelerine akın etmekte bazı insanlar ise insan kaçakçılarının eline düşerek vahim olaylar yaşamaktadırlar.

Siyasi ve sosyal açıdan tek bir merkez etrafında toplanamayan güçler nedeniyle çoğu kez Somali, dış güçlerin etkilerine ve istilalarına açık hedef olmuştur. Bu nedenle sosyal yapı da sürekli değişmiştir. Sürekli yer değiştiren ve göçebe olarak ülkenin her tarafına rahatlıkla gidebilen kabileler, sosyal yapı üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir.

Sömürgeci faaliyetleri, tarih içerisinde çok kısa sürmüş olan Somali, İtalya ve Fransa gibi birçok ülke tarafından işgal edildiği için İslam dininin de etkisiyle beraber dışa kapalı ve yabancıyı sevmeyen bir sosyal yapıyı oluşturmuştur. Ülkenin birçok tabii kaynağı da Somali'nin sosyal yaşamını şekillendiren unsurlardan birisidir. Doğa ile iç içe yaşayan halk, birçok noktada ithalata gerek duymadan kendi kendisine yetebilecek düzeyde kaynaklara sahiptir. Ancak sömürgeci güçlerin engellemeleri ve baskıları, ülkede çıkarılan iç savaşlar ve darbeler, Somali'nin sosyal yapısının, özellikle de ülkenin ilerleme potansiyelinin önündeki en büyük engellerden birisidir.

1.6 Somali'nin Nüfus Yapısı

Somali nüfusunu kesin bir çerçevede belirlemek son derece güçtür bunun sebepleri ise teknik sayım metotlarının olmaması ve halkın göçebe olması nedeniyle hayvan sürüleri ile beraber sık sık yer değiştirmeleridir. Ayrıca yaklaşık 20 yıldır işlevsel ve etkin bir devlet mekanizması yoktur. Somali nüfusu 1950 yılında yaklaşık iki milyondur. 1975'de nüfusun dört milyon olduğunu görülür, 2012 yılında ise nüfus dokuz milyona ulaşmıştır. Bütün bu sayım sonuçları ele alındığında ülkenin nüfus

sayısının katlanarak arttığı görülmektedir.²⁶ Birleşmiş Milletler tahmini verilerine göre 2016 yılında Somali nüfusu 11.391.962'dir²⁷. Şimdiki durumda ise Somali nüfusu hakkında net bir sayı ancak bazı tahminlerine göre ülkenin nüfusu 15 milyona ulaşmıştır.

Ülkede kullanılan resmi dil Somalicedir. 1972 yılına kadar sadece sözlü bir dil olan Somalice, 1972 yılından itibaren yapılan çalışmalar ile yazılı bir dil haline dönüştürülmüştür.(B.T.J.X.KH.) .

Tablo 1.2: Birleşik Milletler(BM) Tahminlerine Göre 2016 Yılı İtibariyle Somali Nüfusuna Dair veriler

Somali nüfusu	Kentli nüfus oranı	Kır nüfusu oranı
11.391.962	%40.5	% 59.5
Kadın(%50,2)	Erkek(%49,8)	Nüfus yoğunluğu
5.720.882	5.671.080	18kişi/ km
Nüfus Artışı ve Artış Hızı	Nüfusun katlama süresi	Ortanca yaş
312.949(%2,82)	25 yıl	16.5

Somali'nin nüfus yapısına dair sağlıklı ölçümler ve sayımlar yapılamadığı için net ve güvenilir veriler bulunmamaktadır. Daha ziyade, farklı kaynakların ileri sürdükleri rakamlar ve veriler mevcuttur. Bunlardan 2013 yılında yapılan tahminlerine göre nüfusun 10 milyon 250 bin olduğu ve nüfus artış oranının da 2013 yılı için yüzde 1,67 olduğu belirtilmektedir.²⁸ CIA'nin raporuna göre 2016 yılı itibariyle Somali'nin nüfusu için öne sürdüğü rakam ise 11 milyonun üzerindedir.²⁹

²⁶ Mohamed Elmu`tasim Mustafa. *Sukanu`s Somaal (Mashu`şamil licumhuriyatis `somaal)*, Ma`had durus veddarasatil Arabiye neşriyet, Bağdat Irak, 1982, s.240

²⁷ <http://nufus.mobi/dunya/nufus/somali> (E.T:07.6.2018)

²⁸ Tuğba Evrim Maden, "Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 163, 2013, s.9.

²⁹ CIA, "Africa-Somali", The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (19.12.2018).

Bu verilerden genel olarak Somali nüfusunun yaklaşık olarak 10 milyon ile 15 milyon arasında olduğunu söylemek mümkündür.

Somali nüfusunun büyük bölümü göçebe özellik göstermektedir. Nüfusun göçebe olmasının başlıca sebebi 1991'den beri ülkede süregelen iç savaştır. İç savaşın yanı sıra kuraklık ve su ve otlığın hâkim olduğu yerlerin mevsimlere göre değişimi de göçebeliliğin diğer bir sebebini oluşturmaktadır. Ülkenin büyük bir bölümü Sünni Müslümandır. Ülkede kullanılan resmi dil Somali dilidir. Geçiş dönemi ile birlikte Arapça da resmi dil olarak kullanılmaktadır. 1972 yılına kadar sadece sözlü bir dil olan Somalice, bu yıldan itibaren yapılan çalışmalar ile yazılı bir dile dönüştürülmüştür.³⁰ Somalililer için kimlik olgusu tamamen hangi kabileye ait olmalarıyla ilgilidir.

Somali'de nüfusun çoğunluğun kırsal alanda yaşaması ve göçebe olması nedeniyle ülkenin başlıca geçim kaynağı besiciliktir ve bu nedenle besicilik Somali ekonomisinin belkemiği olarak görülmektedir ve bu sektörün geliştirilmesi halinde Somali et ve günlük gıda ihracatında önemli ülkelerden biri haline gelebilir.

Somali'de dört önemli kabile yer almaktadır. Bu kabileler Dir, Darood, Hawiye, ve Rahanwayn kabileleridir. Tüm kabileler farklılıkları sonucu Sab ve Samaaleler olarak ikiye ayrılmış ve bu iki ana grubun altında yer almaktadır.

Dir, Darood, Hawiye kabileleri Samaaleler, Rahaweyn ise Sab grubuna dâhildir. Dir kabilesi, Somali Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusunda, Daroodlar, ülke içinde geniş bir alana yayılmıştır. Hawiye kabilesi güneyde yer alırken, Rahaweyn kabileleri Juba ve Şebelli nehirleri arasında yer almaktadır. Söz konusu iki grup arasında kültürel, ekonomik ve siyasi farklılıklar kabileler arasında ilişkilerini, çatışma veya işbirliği olarak etkilemektedir. Dağınık, geniş ve hantal yapıya sahip olan kabileler bu özellikleri nedeniyle siyasi birlik olarak hareket edemezken, modern dönemde ise siyasi partilerin üstünlüğünü etkileyen önemli bir konuma sahip olmuştur.³¹

³⁰ Van Lehman, Their History and Culture, Center for Applied Linguistics; The Cultural Orientation Project, 2013.

³¹ Tarkan Deniz, Afrika Boynuzunda Bir Ülke: Somali, Rapor no: 2013/1, AFASAM (Afro-Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi), 2013, s.3.

1.6.1 Somali'nin Doğum ve Ölüm İstatistikleri

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde, ülkeye dair hizmetlerin planlanmasında, politikaların yürütülmesinde ve yeniden düzenlenmesinde ülkenin doğum ve ölüm istatistiklerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Diğer yandan doğum ve ölüm oranlarına dair istatistikler demografik koşullara dair de önemli göstergeler sunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde doğum ve ölüm oranlarına dair istatistikler gelişmiş teknolojiler ile tespit edilmekte ve hata oranı minimuma indirilmektedir ancak az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde doğum ve ölüm oranlarına dair istatistiklerde teknolojik yetersizlik, ülkedeki genel şartların verilerin doğru şekilde toplanmasını engellenmesi gibi sebepler önemli hatalar ve eksiklikleri meydana getirebilmektedir. Bu nedenle, özellikle de az gelişmiş ülkelerdeki doğum ve ölüm oranı istatistiklerin tahmini bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür. Doğum ve ölüm oranlarının ülkelerin değerlendirilmesindeki önemi de göz önüne alındığında Somali'nin durumunu anlayabilmek açısından da bu istatistiklerin büyük önemi bulunmaktadır.

Somali'nin demografik göstergelerine bakıldığı zaman nüfusa göre yüksek bir doğum hızı olduğu görülmektedir. Tablo 2.1'de Somali'nin doğum hızı, doğurganlık oranı ve genç yaşta doğum yapma oranları gibi demografik göstergelerine dair oranlar verilmiştir.

Tablo 2.1 Somali'nin Doğum Oranlarına Dair Göstergeler

Gösterge	Yıl	Oran
Toplam Nüfus	2015	10 milyon 787 Bin
Toplam Canlı Doğumlar	2015	471 Bin
Toplam Doğurganlık Oranı(Ane Başına Düşen Çocuk)	2015	6
Genç Yaşta Doğum Yapan Anne Oranı(15-19 Yaş Arasındaki Her 1000 Kadında)	2015	123

Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: The 2015 Revision, 2015.

Tablo 2.1’de verilen verilere göre 2015 yılı itibariyle 10 milyonu aşkın nüfusu bulunan Somali’de toplam canlı doğum oranı 471 bindir. Bu veriden yola çıkarak her yıl Somali’de toplam nüfusun %22,9’u oranında yeni doğum yaşandığını söylemek mümkündür. Bu oran oldukça yüksek bir orandır. Diğer yandan Somali’de her bir anne başına 6 çocuğun düşmesi de doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğunu gösteren başka bir veridir. Tüm bu verilerin yanında dikkat çeken başka bir veri de Somali’de 15-19 yaş arasında her 1000 kadından 123’ünün doğum yapmasıdır. Bu veri de ülkede çocuk yaşta doğum yapan kadınların oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Somali doğum ve ölüm oranlarının oldukça yüksek olduğu ülkelerden birisi olması nedeniyle, ülkedeki doğum ve ölüm oranları ile ilgili uluslararası örgütler tarafından düzenli raporlar yayınlanmaktadır. Somali’de sağlık koşullarının yetersizliği nedeniyle ortalama yaşam süresi 47 yıldır. Somali’de ortalama her 1000 doğumda 132 bebek ölümü gerçekleşmektedir. Bunun yanında her 100 binde 1600 anne ve bebek ölümü gerçekleşmektedir. Bu oranlar diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek oranlardır ³² Somali yeni doğan ölüm hızının en yüksek olduğu 10 ülkeden birisidir. Tablo 2.2’de 10 ülkenin yeni doğan ölüm hızı oranları verilmiştir.

Tablo 2.2 Yeni Doğan Ölüm Hızının En Yüksek Olduğu 10 Ülke

Sıralama	Ülkeler	Oran
1	Pakistan	22’de 1
2	Orta Afrika Cumhuriyeti	24’te 1
3	Afganistan	25’te 1
4	Somali	26’da 1
5	Lesotho	26’da 1
6	Gine-Bissau	26’da 1

³² UNICEF, Somalia Health Strategy Note 2018-2020, <http://files.unicef.org/transparency/documents/Somalia%201.%20Health.pdf> (e.t 25.03.2019).

7	Güney Sudan	26'da 1
8	Fildişi Sahili	27'de 1
9	Mali	27'de 1
10	Çad	28'de 1

Kaynak: UNICEF, “Dünya Yeni Doğan Bebekleri Yüzüstü Bırakıyor”, 20.02.2018, <http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32838> (e.t 25.03.2019).

Tablo 2.2'den anlaşılacağı üzere Somali, Pakistan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Afganistan'ın ardından yeni doğan ölüm hızının en yüksek olduğu 4.ülke konumundadır. Somali'deki yeni doğan ölümleri 26'da 1 gibi çok ciddi bir orandadır. Sağlık koşullarının yetersiz olmasından kaynaklanan bu yüksek yeni doğan ölüm hızı 5 yaş altı çocuk ölüm oranlarını da etkilemektedir. Somali'de tüm çocukların %10'6'sı 5 yaş altı çocukların ise sadece %27'si çocuk hastalıklarına karşı aşılanmış durumdadır. Sağlık alanında yapılan tüm yatırım ve çabalara rağmen bu oranın artırılmaması 5 yaş altı çocuk ölümlerinin de önemli bir nedenidir. Tablo 2.3'te ülkelerin 5 yaş altı çocuk ölüm hızı oranları verilmiştir.

Tablo 2.3: 5 Yaş Altı Çocuk Ölüm Hızı Oranı En Yüksek Olan 15 Ülke

Sıralama	Ülke	Değer
1	Sierra Leone	284
2	Nijer	262
3	Angola	260
4	Afganistan	257
5	Liberya	235
6	Somali	225
7	Mali	220
8	Burkina Faso	207
9	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	205
10	Gine-Bissau	204
11	Ruanda	203
12	Çad	202

13	Nijerya	198
14	Fildişi Sahili	192
15	Burundi	190

Kaynak: UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu,
https://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05f8.pdf (e.t 25.03.2019).

Tablo 2.3'te de görüldüğü gibi Somali 225 değer ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı oranlarında Sierra Leone, Nijer, Angola, Afganistan ve Liberya'dan sonra 6. sırada gelmektedir. Dolayısıyla Somali'nin yeni doğan bebek ve çocuk ölümleri oranlarında dünyanın en kötü durumdaki ülkelerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür.

Doğum ve ölüm oranlarına dair istatistiklerde önemli bir gösterge de anne ölüm oranlarıdır. Doğuma bağlı olarak gerçekleşen anne ölüm oranları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi veren bir veridir. Somali'de yıllara göre anne ölüm oranlarına dair çeşitli göstergelerdeki istatistiki veriler tablo 2.4'de gösterilmiştir.

Tablo 2.4: Somali'de Yıllara Göre Anne Ölüm Oranlarına Dair Göstergeler

Yıl	Anne Ölüm Oranı(Her 100 Bin Canlı Doğumda)	Anne Ölümleri(Sayılar)	Anne Ölümlerinin Üreme Çağındaki Kadınların Ölüm Nedenleri İçerisindeki Oranı(%)
1990	1210	3700	35,8
1995	1190	3900	40,2
2000	1080	3800	36,7
2005	939	3700	33,7
2010	820	3500	30,7
2015	739	3400	27,6

Kaynak: WHO, Maternal mortality in 1990-2015, WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group, and United Nations Population Division Maternal Mortality Estimation Inter-Agency Group, https://www.who.int/gho/maternal_health/countries/som.pdf?ua=1 (e.t 25.03.2019).

Somali’de anne ölümlerine dair tablo 2.4’te verilen veriler incelendiği zaman 1990 yılından 2015 yılına kadar her 100 bin canlı doğum başına anne ölüm oranlarının düzenli olarak azaldığı görülmektedir. Ancak yıllara göre yaşanan anne ölümlerinin sayısına bakıldığı zaman önemli bir azalmadan ziyade dalgalı bir seyir olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan anne ölümlerine dair diğer bir gösterge olan üreme çağındaki kadın ölümlerinin içerisinde anne ölümlerinin oranında da özellikle 1995 yılından itibaren düşük görülmektedir. Tüm çabalar sonucu yıllara göre anne ölüm oranlarında bir iyileşme olmasına rağmen hala Somali’de anne ölüm oranlarının çok yüksek bir oranda olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda açıklanan istatistiki veriler ışığında yeni doğan, çocuk ve anne ölüm oranlarında Somali’nin oldukça kötü bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak sağlık şartlarının yetersizliği ve hastalıkların yaygınlığından kaynaklanan çocuk ve anne ölümlerinin en yaygın sebeplerine dair verilere tablo 2.5’te yer verilmektedir.

Tablo 2.5 Anne ve Çocuk Ölümlerinin Nedenleri

Ölüm Nedeni	Oran(%)
Doğum Boğulması ve Travma	38,6
Erken Doğum	21,1
Kan Zehirlenmesi	11,7
Akut Solunum Enfeksiyonları	9,1
Tetanos	6,5
Kalıtsal Anomaliler	6,4
İshalli Hastalıklar	1
Diğer Nedenler	4,4

Kaynak: UNICEF, Maternal and Newborn Health Disparities Somalia, https://data.unicef.org/wp-content/uploads/country_profiles/Somalia/country%20profile_SOM.pdf (e.t25.03.2019).

Tablo 2.5’te verilen verilerden de anlaşıldığı gibi anne ve çocuk ölümlerinin en yaygın nedeni doğum sırasında yaşanan boğulmalar ve travmalar iken daha sonra en yaygın olan nedenler sırasıyla erken doğum, kan zehirlenmesi, akut solunum enfeksiyonları, tetanos, kalıtsal anomaliler, diğer nedenler ve ishali hastalıklardır. Dolayısıyla Somali’de oldukça yüksek oranda olan anne ve çocuk ölümlerinin büyük oranda sağlık koşullarının yetersizliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1.7 Somali’nin Etnik Yapısı

Etnik ve kültürel olarak Somali, Afrika’daki en homojen ülkelerden biri olup Somali halkının hemen hemen tamamı Somalililerden oluşmaktadır. Somali halkı geçmiş çağlarda, Araplarla yakın ilişki kurmuştur. M.Ö 500 yıl öncesine kadar Somali sahillerine Arap Yarımadası’ndan göçler başlanmıştır. Bu nedenle Somali sahillerinde yaşayan ve azınlık olan Arap kökenli birçok insan bulunmaktadır. Yine sömürge dönemlerinde yerleştirilen ve azınlık olarak kalan Avrupalı kökenli insanlar ile Afrika kökenli olan Bantu kabilesi de Somali’de yaşamaktadır.

Somali’nin yaklaşık %85’i Somalililerden oluşmakta olup Somali kökenli olmayan nüfusun oranı ise yaklaşık %15’tir. Somali, Afrika ülkelerden ayrı olarak büyük çoğunluğu aynı etnik kökenli, aynı dili ve dini paylaşan bir halkın ülkesidir. Sömürgeci devletlerin istila dönemlerinde Somali halkının kendi dilini değiştirme politikası başarıya ulaşamamıştır. Bu bağlamda Somali hala kendi dilini resmi olarak konuşan Afrika’daki tek ülkedir.

Somali’nin etnik yapısı incelendiğinde tıpkı sosyal yapısı gibi homojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Toplumların sosyal yapısı incelendiğinde birçok faktöre etki ettiğini ve birçok faktör tarafında etkilendiğini belirtebiliriz. Bu hususta sosyal ve etnik yapısı bir birisiyle doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Etnik yapısı sosyal yapıyı şekillendirir, sosyal yapısının değişmesi de toplumu şekillendirir.

Somali toplumundan hareketle, tarihsel analizler ile ayrıntılı incelemeler yapıldığında Somali toplumunun etnik yapısı, günümüze kadar Somali’nin sosyal yapısı başta olmak üzere ekonomik ve siyasi durumunu da etkilemiştir. Bu etki halen devam etmektedir.

Somali'nin sosyal yapısı incelemelerinde toplumun büyük bir kesiminin göçebe olarak yaşadığı ve balıkçılığın ve tarımın sosyal yapı üzerinde çok büyük bir etkisinin olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede Somalili olarak adlandırılan bir halktan bahsedilebilir. Somalili olarak adlandırılan halk içerisinde etnik olarak Arap ve Afrikalı halkların genleri bulunmaktadır. Hamitik soyundan büyük oranda genler taşıyan Somalili halk aynı zamanda tarih içerisindeki etkileşimleriyle de Avrupalı, Hintli, Pakistanlı ırklarla ve halklarla da karışmıştır.

M.Ö 500 yılı öncesine kadar Somali sahillerine Arap Yarımadası'ndan göçler yaşanmıştır. İlk etkileşimler bu çerçevede gelişmiş, Afrika klanları ve kabilelerle olan etkileşim de genel olarak Somalili denilen halkın genel etnik yapısını meydana getirmiştir. Son raporlara göre Somalili halkın içerisinde yüzde 15 oranında başka halklardan insanlar yaşamaktadır.³³

Afrika ülkeleri içerisinde Somali, etnik ve sosyal yapısı ile farklı bir özelliğe sahiptir. Somalili halkın ortaya çıktığı ilk dönemden bu yana etnik yapısında gözle görülür bir değişim meydana gelmemiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki istikrarlı yönetiminden sonra sayısız işgal ve darbe gören Somali'de halk İslam dini çerçevesinde ve ortak etnik kökenle bir araya gelmiştir ve bu özellikle diğer Afrika ülkelerinden ayrılmaktadır. İşgalci güçlerin empoze ettiği dillerin aksine kendi dilini konuşan bir ülke olan Somali, bu noktada yine Afrika ülkelerinden ayrılmaktadır. Örnek verilecek olursa İngiliz, Fransız ve İtalyan işgalleri Somali etnik yapısı üzerine en önemli hususlardır.

Etnik yapıda ortaya çıkan husus, çok farklı klanların ve kabilelerin olması ve bundan dolayı ulusal bir birlik çatısı altında toplumun birleşmemesidir. Bu da sürekli iç çatışmaların çıkmasına sebebiyet vermektedir.

1.8 Somali'nin Eğitim Durumu

XIV. yüzyılın başında Somali'yi ziyaret eden İbn Battuta³⁴ Somali'nin başkenti olan Mogadişu'daki bir medreseden bahsetmektedir. Yine Somali, hem sömürgeci devletler hâkimiyeti döneminde eğitim dili kendi dilleri olduğu için hem de bu sömürgeci devletlerin okullarına çocuklar götürülmesi Hristiyanlaştırma olarak

³³ Hamdi Zahiri , *Kisatu`s-Somaal*, Metabi Daru`şş`bi Neşriyati , Kahire. 1977. s. 7

³⁴ İbn Battuta: Ortaçağ'da gezen Faslı bir bilgin., Otuz yıl boyunca, İslam coğrafyasının büyük bir çoğunu ve Kuzey Afrika dahil olmak üzere pek çok gayrimüslim topraklarını ziyaret etmiştir.

sayıldığı için Somalililer tarafından hoş karşılanmayıp bu devletlerin kurmuş olduğu okullara temkinli yaklaşmıştır. Somali, bağımsızlığını kazandıktan sonra modern eğitim müesseseleri kurulmaya başlanmıştır. Somali'nin büyük şairi Abdullah Qorshe bir ulusal şarkıda “ Ey Somalililer, eğitimsiz ışiksiz demektir” diyerek Somalililere seslenmiştir. 1960 yılında kazanılan bağımsızlık ile sivil ve asker hükümetler, eğitim sektörü için yüzlerce okulu inşa etmiş, on binlerce öğretmeni eğiterek Somali dilinin yazımı için Latin alfabesini benimseyerek ülke çapında okuryazarlık oranını artırma projesini başarıyla uygulayarak çok hızlı bir şekilde geliştirmiştir.³⁵

Somali`de eğitim ile ilgili yasal düzenlemeler 1969- 1972 yılları arasında yapılmıştır. 1970 yılında, hükümet yetkililerinin çabaları ile %5`lik okuryazar oranının aksine %55`lik bir okuryazarlık oranı oluşmuştur. ³⁶ Somali`deki okullar eğitim ve öğretim sistemi bakımından dördlük sisteme sahip olup ilkokul dört sene, ortaokul dört ve lise dört seneden oluşmaktadır, aynı zamanda mesleki eğitim okulları da mevcuttur. 1969 yılındaki inkılaplar ile cumhurbaşkanı olan ve sosyalist anlayışına sahip olan Siyad Barre ülke eğitimine önem vererek Somali`de ilk defa üniversite açılmasını sağlamıştır. 1970`te açılan ve ilk üniversite olan Somali Ulusal Üniversitesi eğitim dili Somalice olup dokuz fakülte ile kurulmuştur.

Somali Ulusal Üniversitesi tamamen ücretsiz olmakla birlikte, Afrika'nın en iyi üniversitelerden biri olup sınavla kazanılan bu üniversiteye yurt dışından ve yurtiçinden gelen öğrenciler eğitim dışında barınma ve pek çok temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. 1991`de Somali devletinin yıkılışından sonra iç savaşlar ile birlikte ülkede eğitim sistemi çökmüştür. Bundan sonra okullar ve üniversiteler yavaş yavaş özelleştirilmeye başlanmıştır ve eğitim dili yabancı dil olmuştur, hatta sonradan kurulmuş olan okullar ve üniversitelerin müfredatları bile Somalice değildir.

Somali'nin genel olarak eğitim sisteminde iki sorun olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, kurulan okullar ve üniversitelerde devletin rolünün olmayışı nedeniyle ülke genelinde ortak bir müfredat bulunmamaktadır ve bu okulların ve üniversitelerin birçoğu eğitim amaçlı olmayıp ticaret amacı ile kurulmaktadır. 27 yıllık bir süre zarfında ortak ve eğitim dili Somalice olan bir müfredatın olmaması neticesinde 2016

³⁵ Ali A. Abdi. (2010). Education in Somalia: History, Destruction And Calls for Reconstruction, *Comparative Education*, 34:3 327-340.

³⁶ Mohammed Abdi(1993) . “The Somali` s their History and Culture” Center for Applied Linguistics, The Cultural Orientation Project. S. 4-8.

yılında kurulmuş olan Somali Müfredat Komitesi ile Eğitim, Kültür ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı ortak çalışması ile beraber birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, 2018 yılı Haziran ayında ilk defa ülke genelinde hem ortak müfredata sahip hem de eğitim dili Somalice olan okullar açılmaya başlanmıştır.³⁷

2012 yılında Somali Merkez Cumhuriyeti'nden resmi olarak federal cumhuriyete geçiş dönemi sonrası, Somali'deki okullar ve üniversiteler eskisinden daha kaliteli olmaya başlayıp Afrika'nın kaliteli üniversiteleri arasına girmeye başlamışlardır.

Somali'de eğitimin kökenleri, sömürge öncesi döneme dayanmaktadır, Somali kentleri Zeyla, Mogadişu ve Brava'da eğitim İslami gelenekler alanında eğitimlerle başlamıştır. Daha sonra 19. yüzyılda, Avrupalı sömürgeciler idari işlerde çalışan işçileri eğitmek için okullar kurmuşlardır.³⁸ Somali eğitim sisteminde İtalyanca, 1970'li yıllar boyunca yükseköğretimde öğretim dili olarak kullanılırken Arapça ve İngilizce tüm eğitim seviyelerinde öğretim dili olarak kabul edilmiştir.³⁹ Somali alfabesinin 1970'lerde resmi dil haline getirilmesi ile ülkede eğitim olanakları ve okuryazarlık oranı artmıştır. Ayrıca 1970'lerde devlet destekli okuryazarlık kampanyaları ve ücretsiz ilköğretim uygulamaları ile eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu uygulamalara rağmen, ortaöğretim hala nüfusun büyük kısmı için erişilemez durumdadır. 2000 yılı itibariyle Somali'deki okuryazarlık oranı% 24 oranında gerçekleşmiştir.⁴⁰

³⁷Ministry of Education, Culture and Higher Education. "National Curriculum Textbooks Launch " 11.6.2018. Mugadishu. <http://www.moe.gov.so/m.me/221804028342567> .

³⁸ Mohamed Diriye Abdullahi, Culture and Customs of Somalia, Greenwood Press, Westport, 2001, s.161.

³⁹ Lee Cassanelli ve Farah Sheikh Abdikadir, "Somalia: Education in Transition," *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 7, 2007, s. 96–98.

⁴⁰ Diana Putnam ve Mohamood Noor, The Somalis: Their History and Culture. The Refugee Service Center, Center for Applied Linguistics, Washington, 1993, s.14.

Şekil 2.2 Somali'den Şehir Okulu

Kaynak: Charles Roffey, Urban School in Hargesia, Somali Cuultural Orientation, 2012, s.41.

Somali'de bütçe yetersizliklerinden dolayı, ülke çapında ilk ve orta eğitim sağlanması mümkün değildir. Sadece şehir merkezlerinde hem yetişkin erkeklere hem de genç erkek öğrencilere yönelik Kur'an merkezli okullar ve Batı tarzında çeşitli okullar, kolejler ve üniversiteler kurulmuştur. Somali'de kamusal eğitim 1980'li yıllardan itibaren olumsuz yönde etkilenmeye başlamış ve iç savaşın en şiddetli olduğu yılları boyunca da tamamen kesilme noktasına gelmiştir. 1990'lı yıllarda ise, eğitim kurumları genel olarak Arap ve İslami yardım kuruluşlarının desteğiyle nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde yeniden açılmaya başlanmıştır.⁴¹

Eğitim hizmeti de tıpkı sağlık hizmeti gibi, ülkenin kuzeyinde güneyinden daha fazla yaygınlığa sahiptir. Son tahminlere göre, Somali'deki çocukların üçte birinden daha azı okula gitmektedir.⁴² Somali'nin kuzeybatıda yer alan Somaliland Cumhuriyeti'nde ise kız çocuklarının yaklaşık üçte biri ve erkek çocukların ise yaklaşık üçte ikisi ilkokula gitmektedir. Somaliland hükümeti eğitime ilgiyi artırmak için 2011 yılından itibaren ilk ve ortaöğretimi ücretsiz hale getirmiştir.⁴³

⁴¹ Said Samatar, "Chapter 2: The Society and Its Environment," in Somalia: A Country Study, ed. Helen Chapin Metz, DC: GPO for the Library of Congress, Washington, 1992, s.45.

⁴² Valeria Saggiomo, "From Charity to Governance: Islamic NGOs and Education in Somalia," The Open Area Studies Journal, 4, 2011, s. 53–61.

⁴³ Lee Cassanelli & Farah Sheikh Abdikadir, "Somalia: Education in Transition," s.107.

Ağustos 2013'te Heritage Institute for Policy Studies tarafından yapılan araştırmaya göre Somali'de yükseköğrenime devam eden 50.000 den fazla öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin %49'u güney merkez kesiminde, %35'i Somaliland'de, %16'sı ise Puntland'da üniversitelere girmiştir. Öğrencilerin %56'sı 44 eğitim kurumundan 8'inde eğitim görmektedir. En fazla öğrenciye sahip üniversiteler Mogadişu Üniversitesi (10.2%), Hargesa Üniversitesi (7.8%) ve Somali Üniversitesi (7.6%) dir.⁴⁴

1.9 Somali'nin Kültürel Yapısı

Somali'nin kültürel yapısı incelendiğinde hem toplumsal hem de kültürel olarak ortak bir çerçevede araştırma yapılmalıdır. Hem toplumsal hem de kültürel olarak Somali, klasik bir Afrika ülkelerine benzemektedir. Dil ve din konusunda hem toplumsal hem de kültürel olarak birçok konuda ise genel Afrika ülkelerinden farklı özelliklere sahiptir.

Silahlı ve kontrolsüz grupların Somali'de revaç bulmasının temel sebebi, bölgede kurumsallaşmamış olan siyasî üst yönetimdir denilebilir. Basında cihat örgütü olarak sunulan ve dinî argümanları kullanarak bölgede iç savaşın sürmesinde etkili olan grupların ne derece İslami amaçlar güttüğü ya da öyle bir tabana sahip olduğu bilinmemektedir. Üst siyasî birliğin sağlanamaması, uluslararası her türlü gücün müdahale edebileceği türden bir zayıflamayı meydana getirmiştir. Burada sorun kaynağının sadece Somali'den ya da Somalilerden kaynaklandığını söylemek son derece yanıltıcı olacaktır. Ortadoğu'da yaşanan örneklerde görüldüğü gibi, dünyada temel otorite olan devletin zayıfladığı her ülke ve toplum, güçlü istihbarat örgütlerinin ve emperyalist güçlerin hedefi haline gelmektedir. Batılı ülkelerin sömürüsü ardından bağımsızlığını elde etmiş olan Somali de, uzun zamandır yaşanan sorunlar nedeniyle böyle bir ortama müsait hale gelmiştir. Klasik manada dinin etkili olduğu işsiz ve eğitimsiz olan kitle, kolayca dinî görünümlü örgütlerle irtibata geçip eylemci olabilmektedir. Sosyokültürel olarak aile yapısı, sosyal yapı, ekonomi ve siyasi atmosferle çok sıkı ilişkilere sahiptir. Genel bir çerçevede sosyo-kültürel yapı analizi yapıldığında, İslami geleneklerin ve göreneklerin Afrika ve

⁴⁴ Abdullahi Nor Warsame, "Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmeler Üzerindeki Yansımaları: Somali'de Faaliyet Gösteren Türk İşletmelerin Deneyimlerinin Belirlenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016, s.31.

Arap genleri ile karışmış olan Somalili halk üzerine büyük bir etkisi olduğu, toplumun bu şekilde kendisini tanımladığı, Afrika dinlerinin diğer ülkelere nazaran pek etkili olmadığı, iç çatışmaların temelinde de dinî anlayış farklarının ve farklı kabilelerin güç çatışmalarının olduğu görülmektedir.

1.10 Somali'nin Aile Yapısı ve Evlenme Şekilleri

Somali'de aileye büyük önem verilmektedir. Tüm Somaliler için aile, kişisel güvenlik ve kimliğin nihai kaynağı olma özelliği göstermektedir. Somali'de insanların nereli olduklarından ziyade hangi aileye mensup oldukları önem arz etmektedir. Bireyin mensubu olduğu soyu, yaşam boyu bir kimlik kaynağını temsil etmektedir. Somaliler genellikle yaşlı bireyleri de içermesine rağmen çekirdek ailelerde yaşamaktadırlar. Bireyler genellikle tek eşli olmalarına rağmen çok eşlilik de yaygın olarak görülmektedir. Somali'deki ailelerin beşte birini oluşturan çok eşli ailelerde genellikle her kadın eş kendi konutuna sahiptir ve farklı ekonomik aktiviteleri yürütme sorumluluğunu üstlenmektedir. Somali kültürü açısından aile şerefine korunması oldukça önemlidir. Günlük hayatta bireyi çevreleyen aile yapısı, ebeveynleri, büyükanne ve büyükbabaları, teyzeleri, amcaları ve kuzenleri kapsayabilmektedir. Aileye bağlılık, akrabalara sosyal ve maddi destek vermek ve ihtiyaç anında da akrabalardan yardım almak anlamına gelmektedir.⁴⁵

Somali'de onlarca yıl süren iç savaş ve açlık ülkede aile yapısını çeşitli şekillerde etkilemiştir. Klanlar arası şiddet ve çatışma, aileler arasında güvensizliği artırarak ve klanlar arasında gerçekleşen evliliklerle ilgili bazı geleneksel uygulamaları azaltmıştır.⁴⁶ Somali aile yapısı içerisinde yaşlıların yetkisi ve otoritesi zayıfladıkça, genç evlilikler, boşanmalar ve çocuklarını kendi başlarına yetiştiren genç anne sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Birçok erkeğin savaşta ölmesi nedeniyle ya da doğal felaketlerin ardından geleneksel geçim

⁴⁵ Susan M. Hassig ve Zawiah Abdul Latif, *Cultures of the World: Somalia*, 2nd ed., Marshall Cavendish, New York, 2007, s.63.

⁴⁶ Amina Mohamoud Warsame, "Crisis or Opportunity? Somali Women Traders and the War," in *Somalia: The Untold Story: The War Through the Eyes of Somali Women*, eds. Judy el Bushra and Judith Gardner, Pluto Press, London: 2004, s.136.

kaynaklarının kaybedilmesi nedeniyle, kadınlar ailelerinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda kalmışlardır.⁴⁷

Somali toplumsal yaşamının temel birimi olan çekirdek aileyi ebeveynler ve çocuklardan oluşmaktadır. Baba, ailenin başı olarak çocukların eğitimi (özellikle oğulların) ile sorumludur ve aileyi kamuya açık alanlarda temsil etmektedir.⁴⁸ Anne ise çocuk yetiştirmekten ve ev işlerini yürütmekten sorumludur Somali aile yapısında çocuk bakımında grup çalışması yöntemi gözlemlenmektedir. Buna göre bir kadın çocuk bakımını kız kardeşleri, büyük kızları ve teyzeler gibi diğer aile üyesi kadınlar ile birlikte yapmaktadır.⁴⁹

Somali toplumunda aile yapısı, kadınların hem tarım ve hayvancılık gibi geleneksel işlerde hem de kentlerdeki yeni işlerde önemli bir ekonomik rol oynamasına rağmen erkek egemen bir nitelik göstermeye devam etmektedir. Kadın emeği, erkeklerin hala ağırlıkta oldukları iş sektörlerinde olduğu kadar olduğu kadar, ev işleri için de büyük önem taşımaktadır. Özellikle son yıllarda yaşanan savaş, kuraklık ve ekonomik kriz gibi faktörler kadınların giderek ekonomide daha çok rol almasına ve kadınların kendi ekonomik özgürlüklerini geliştirmelerine neden olmuştur. Diğer yandan savaş, ekonomik ve sosyal kriz gibi sebeplerle ülkeden gittikçe artan erkek göçü de birçok ailenin sorumluluğunu kadınlara yüklemiştir. Bu durum kadınların kendi sosyal ve aile için konumlarını güçlendirmeye neden olmuşsa da diğer yandan kadınların üstlendikleri sorumlulukların da artmasına neden olmaktadır.

Somali toplumunda kadınların aile içerisindeki rollerinin artmasına ve sosyal yaşamda giderek daha çok yer almalarına karşın kadınlardan beklentiler değişmemiştir. Bunun en açık örneği kadınların aile namusunu korumak adına evlenene kadar bakire kalmaları beklentisidir. Aile namusunun korunması kadınlara yüklenen en büyük sorumluluklardan birisidir. Dolayısıyla evlilik öncesi cinsel ilişki hoş karşılanmamaktadır. Kadınların cinselliğini kontrol almak için gerçekleştirilen uygulamaların başında kadın sünneti gelmektedir. Dini gerekçelere

⁴⁷ Asha Ismail Olsson, "Somali Women in Reconciliation and Ecological Recovery," in *Crisis Management and the Politics of Reconciliation in Somalia: Statements from the Uppsala Forum*, 17–19 January 1994, eds. M.A. Mohamed Salih and Lennart Wohlgemuth, Uppsala, Nordiska Afrikainstitutet, Sweden, 1994, s. 74.

⁴⁸ Susan M. Hassig and Zawiah Abdul Latif, *Cultures of the World: Somalia*, s.67.

⁴⁹ Mohamed Diriye Abdullahi, *Culture and Customs of Somalia*, s.164.

dayandırılan kadın sünneti Somali'deki 8-10 yaş arası kız çocuklarının %98'i gibi önemli bir kısmında gerçekleşmektedir. Her yıl 2 milyon civarında kadın ve kız çocuğunun kadın sünnetine maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Somali'deki kadın sünnetleri genellikle geleneksel yöntemlerle gerçekleştirildiği gibi son zamanlarda profesyonel sağlık kuruluşları aracılığıyla da gerçekleştirilmektedir. Kadınların birçoğu sünnet uygulamasından dolayı hayatları süresince cinsel işlev bozukluğu, idrar yapmada zorluk, çeşitli kistler, ilişki sırasında ağrı, adet ve doğum sırasında zorlanma gibi çeşitli sağlık sorunları ile karşı karşıya kalabilmektedir.⁵⁰

Somali'de aile içerisindeki kadınların sünnet edilmesine karşı özellikle son yıllarda dünya kamuoyunda yoğun tepkiler görülmektedir. Tepkiler genellikle, kadın sünnetinin tıbbi sakıncaları, kadınlar üzerinde eşitsiz bir uygulama olması ve bu uygulamanın İslam dinindeki yeri gibi çeşitli temellere dayanmaktadır. Bütün tepkilere rağmen kadın sünnetinin günümüzde hala devam etmesi, geleneklerin ve kültürel kodların Somali aile yapısı ve bireylerin zihin haritaları üzerindeki güçlü etkisini de göstermektedir.⁵¹

Somali toplumunda evlilik hususu aileler arasındaki ittifaklar güçlendirmek için adeta bir dolgu malzemesi görevi ile düzenlenmiştir. Geleneksel olarak var olan aile ittifaklarının her nesilde yeniden üretilmesi ve güçlendirilmesi için bu ailelerin bireyleri birbirleriyle evlendirilmektedir. Bu evlilik anlayışı nedeniyle ekonomik durumu iyi olan yaşlı erkeklerle genç kadınların evlendirilmesi sıklıkla görülmektedir. Yine Somali'deki evliliklerde kadın için erkeğin başlık parası vermesi de hala süren bir uygulamadır. Diğer yandan Somali'de duygusal ilişkilere dayalı evliliklerin de giderek arttığını belirtmek mümkündür. Ancak duygusal ilişki temelindeki evliliklerde de aile büyüklerinin rızası önemli bir rol oynamaktadır.

Somali'deki evliliklerde temel önem taşıyan diğer bir husus da söz kesme ve nişanlanma olgusudur. Zira Somali'deki evlilikler büyük oranda İslam dininin gereklerine göre düzenlenmektedir. İslam evliliğin özel ve ayrıcalıklı yönlerini öne çıkararak evliliği kutlamaktadır. Nisa Suresi 1.ayette geçen "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına

⁵⁰ UNICEF-Somalia/SACB-Health Sector/UNIFEM, February 2001."Symposium on the total eradication of Female Genital Mutilation". Nairobi.

⁵¹ Beth Crane, and Asha Mohamud. Communication for Change. A Curriculum for Health Workers and Program Planner Program for Appropriate Technology in Health (PATH). Washington DC.

birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının.”⁵² İfadeleri ile insanlara açıkça evlilik ilişkisinin fazileti ve önemi anlatılmaktadır. Somali gibi İslam dininin etkisinin oldukça yüksek olduğu bir ülkede evliliğe verilen önemin de yüksek olması doğal görülmektedir. Diğer yandan İslam geleneğini temel alan evlilik anlayışında kadına eşini seçme hakkı tanınmaktadır.

İslam’a göre kadınların evlilik teklifini kabul etme veya reddetme hakkı bulunmaktadır. Kadının rızası ve onayı evliliğin gerçekleşmesi için bir ön koşul niteliğindedir. Somali kültüründe evlilik, İslami öğretilere göre özellikle de ‘Shaafici’ düşünce ekolünün belirlediği esaslara göre gerçekleştirilmektedir.⁵³ Evlilik bağıyla bağlanacak bireyler ve aileleri arasında ayrıca özel bir evlilik anlaşması yapılmamaktadır. Ancak evlilik müessesesi ve evlenen bireyler toplumsal normlar, yerel gelenekler ve aileler arasındaki ilişkiler gibi çok sayıda faktörden etkilenmektedir.

Somali toplumunda evliliğin hem bireysel hem de ekonomik ve sosyal özellikleri bulunmaktadır. Kadın bireyin ailesinin başlıca sorumluluğu onun evlenmesine ve evlilik için hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Diğer yandan benzer bir husus erkek bireyin ailesi için de geçerlidir. Bu nedenle evlenilecek kişilerin seçiminde ebeveynler ve diğer aile üyeleri önemli bir etkiye sahiptir. Evlenecek kişilerin belirlenmesinde ailelerin çıkarları ve yeni kurulacak akrabalık ilişkilerinin sağlayacağı faydalar önemli bir yer tutmaktadır.⁵⁴

Evlilikte aile çıkarlarının ve kararlarının rolüne rağmen genç bireylerin birbirlerini tanıyarak özgürce seçim yapabilecekleri alanlar da bulunmaktadır. Evlilik her genç çiftin hakkı olarak görüldüğü için Somali geleneklerine göre genç erkek ve kadın bireyler hayvan otlatırken karşılaşabilecekleri ve gece veya gündüz birlikte konuşabilecekleri veya dans edebilecekleri otlaklarda buluşabilmektedirler. Her ne kadar yaşlı aile üyeleri ve dini otoriteler bu tür buluşmaları onaylamasa da

⁵² Nisa Suresi, 1.Ayet.

⁵³ UNICEF, *Women’s Rights in Islam and Somali Culture*, UNICEF Somalia Communication Section, Nairobi, Kenya, 2002, s.22.

⁵⁴ Ioan Myrddin Lewis, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa (Eastern African Studies)*, 4.Baskı, Ohio University Press, 2003, s.33.

bu buluşmaların genç bireylerin birbirlerini tanımaları ve evlenmelerinde önemli bir yeri bulunmaktadır.⁵⁵

Somali’de evlilik konusunda bazı sıra dışı gelenekler de bulunmaktadır. Bunlardan birisine göre, evlilik yaşını geçmiş olan bir kadının, mezrada bir ev seçerek o eve sığınmasına dayanan bir sistem kadının o evde bulunan erkek ile evlenme isteğini gösteren sembolik bir gelenektir. Ancak eski çağlara ait olan bu evlilik geleneği günümüzde yok denecek kadar azdır. ‘*Xudun-xidh*’ ismiyle bilinen başka bir evlilik geleneğine göre ise baba kız çocuğunu henüz bebek yaştaiken olgunluğa ulaştığı zaman evlendirilmesi için başka bir erkek ile sözlendirilmesi sistemidir. Çocuk nişanı olarak da bilinen bu evlilik geleneği de günümüzde yok denecek kadar azdır.⁵⁶

Somali’de günümüzde genç çiftlerin evlenme arzularının önüne bazı engeller çıkabilmektedir. Somali toplumunda genç çiftlerin evlenme arzularının aileleri tarafından reddedilmesi durumlarında kaçma vakaları da sıklıkla yaşanmaktadır. Ancak genellikle evlenmek isteyen genç çiftler, aile reislerinin başlık parası için belirledikleri bir tutarda anlaşarak evlenmektedirler.⁵⁷ Dolayısıyla her koşulda evlilik sürecinin her aşamasında aile büyüklerinin ve ebeveynlerin önemli rolleri bulunmaktadır. Çoğu ailenin hala bu sistemi tercih etmesinde aileler arası bağların güçlenmesi aynı zamanda gelin çeyizi ve başlık parası gibi pratiklerin ekonomik getirilerinin olması gibi nedenler etkili olmaktadır. Diğer yandan Somali kültüründe evlilik ile ilgili bu uygulamalar bazılarında göre kadınlar için onur ve gurur kaynağı olarak da görülebilmektedir. Tüm bu fotoğraf içerisinde ebeveynlerin genç bireyler üzerindeki gücü ve etkisi ile genç bireylerin kendi özgür iradeleri ve seçimleri arasındaki çatışmanın bir denge durumu oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Somali’de evlilik ilişkisi, iki birey arasındaki bağlayıcı bir sözleşmeden daha fazlasını ifade etmektedir. Zira aileler arasındaki kurulan bağların sürekliliğinin sağlanması için dul kalan kadının kocasının erkek kardeşi veya kuzeniyle evlendirilmesi, dul kalan erkeğin de eşinin kız kardeşi ile evlendirilmesine dayanan

⁵⁵ Lewis, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa (Eastern African Studies)*, s.34.

⁵⁶ UNICEF, *Women’s Rights in Islam and Somali Culture*, s.23.

⁵⁷ Diana Briton Putnam ve Mohamood Cabdi Noor, *The Somalis: Their History and Culture*, ma CAL Refugee Fact Sheet Series, No. 9., Center for Applied Linguistics, Washington, DC. Refugee Service Center, 1993, s.14.

'Dumaal' ve 'Xigsiisan' olarak adlandırılan gelenekler bulunmaktadır.⁵⁸ Bu gelenekler günümüzde de özellikle kırsal bölgelerde etkisini sürdürmektedir. Bu tür uygulamalar ile evlilik aracılığıyla aileler arasında kurulan sosyal ve ekonomik ilişkilerin devamlılığının sağlanması amaçlanmaktadır.

Somali'de evlilik hususunda önemli olan diğer bir nokta da evlilik kurumu içerisinde kadın ve erkeğin rolleri ve sorumluluklarıdır. Somali'de evliliğin diğer bağlamlarında olduğu gibi evlilikteki rollerin ve sorumlulukların belirlenmesinde ve düzenlenmesinde de İslam'ın büyük etkisi bulunmaktadır. İslam'a göre aile kurumu içerisinde erkek, ailenin devamlılığın sağlanması, korunması ve genel refahından sorumludur. Bu husus Nisa Suresi 34.ayette "*Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Saliha kadınlar Allah'a itaatkârdırlar.*"⁵⁹ İfadeleri ile erkeklerin kadınlara karşı koruma sorumluluğu vurgulanmaktadır.

İslam'ın ayrıca evlilikte kadın ve erkek arasındaki hak ve sorumlulukları dengeli bir şekilde dağıtan bir simetri oluşturduğunu da söylemek mümkündür. Somali'de de bu bağlamda evliliklerde erkekler daha çok evin geçimini sağlama ve aileyi koruma sorumluluklarını üstlenirken kadınlar da ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluklarını üstlenmektedir. Bu geleneksel rol ve sorumluluk dağılımı günümüzde bazı değişimlere uğrasa da büyük oranda devam etmektedir.

Somali'de evlilikle ilgili tüm hususlarda olduğu gibi boşanma hususunda da İslam esas alınmaktadır. İslam, boşanma hususunda kadının isteğini bir hak olarak kabul ederken erkeğin boşanma hakkını şart koşmaktadır. Dolayısıyla Somali'de boşanma süreçleri İslam esaslarına göre ve erkek merkezli bir karakter göstermektedir. Somali kültüründe çiftler arasındaki evlilik anlaşmazlıklarında akrabaların arabulucu rol oynamasına izin verilmektedir. Ancak akrabaların arabuluculuğuyla çözümlenemeyen evlilik anlaşmazlıklarında Şeriat, anlaşmazlıkları çözmek için kullanılmaktadır.

Evlilik anlaşmazlıkları sonucunda yaşanan boşanmalarda çiftlerin çocukları varsa bu çocuğun velayeti hususu çocuğun çıkarını ve iyiliğini ön planda tutan bir tarzda ele alınmaktadır. Bu bağlamda, küçük yaşta çocukların 7 yaşına kadar velayetlerinde annelere öncelik tanınmaktadır. Çocuk, 7 yaşından sonra annesi ile

⁵⁸ Lewis, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa (Eastern African Studies)*, s.42.

⁵⁹ Nisa Suresi, 34. Ayet.

babası arasında seçim yaparak kendi velayetini kendisi belirlemektedir.⁶⁰ Bu uygulamada küçük yaştaki çocukların anneye olan bağılılıklarının ve ihtiyaçlarının daha fazla olmasından dolayı çocuğun 7 yaşına kadar anne ile kalması sağlanırken, 7 yaşından sonra kendi velayetini kendisinin belirleme şansı verilmektedir.

Somali'de aile yaşamı ve evlilik hususunda genel olarak İslam dininin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik, sosyal, kültürel şartlar da aile yaşamı ve evlilik kurumu üzerinde etkili olmaktadır.

1.10.1. Evlilik Şekilleri ve Temel Ritüeller

Somali'deki aile yapısı ve evlilik türleri konusuna girmeden önce kısaca ailenin tanımının yapılması gerekmektedir. Aile, anne-baba ve çocuklardan oluşan, fertler arasında karşılıklı saygı, sevgi, dayanışma ve birbirine bağılılık duygusu bulunan bir bütündür. Aile toplumun temeli kabul edilen en küçük toplumsal kurumdur.⁶¹ Somali'deki aileler genellikle geniş aile yapısına sahip olup bu aileler erkek, kadın, çocuklar ve torunlardan oluşmaktadır. Somalili aileler, ataerkil yapıya sahip olup evin idare ve kontrolü baba ve annenin elindedir, baba ailenin geçiminden maddi ihtiyaçlarından sorumlu olduğu için evin reisi ve son kararı alıp veren kişi rolüne sahiptir. Kadınlar büyük çoğunlukla ev işlerinden, evin düzeninden, yemeklerin pişirilmesinden ve çocukların yetiştirilmesinden vb.den sorumludur.

Somali'deki aileler, aile yapısı olarak çekirdek aile şeklinde olmayıp geleneksel aile yapısına sahip olup ana-baba, evli çocuklar ve evlenme çağına gelmiş olan bekâr erkek ve kız çocuklarının bir arada yaşadığını görmek mümkündür. Modern toplumlarda en çok rastlanan aile biçimleri çekirdek aile ve geniş aile türleridir⁶². Somali'de aile türleri bakımından geniş aile türüne sahip olmakta olup geleneksel aile yapısı da mevcut olduğu için akrabalık bağları kuvvetli, ailenin önem ifade ettiği, erkeklerin karar almada ön planda olduğu, yaşlı erkeğin ya da erkeklerin aile sorumluluğunu üstlendiği geleneklere bağılı bir aile tipi görülmektedir.

Çağımızda aile kavramı o kadar değişmiş durumdadır ki artık ideal aile dediğimiz şey babanın aile geçiminden sorumlu olması ve maddi ihtiyaçlarının

⁶⁰ UNICEF, Women's Rights in Islam and Somali Culture, s.25.

⁶¹ Apaydın, Halil.(2001). "Aile İçi İletişimi Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi". Samsun On Dokuz Mayıs Ü.İ.F.D. (12). 319 -337.

⁶² Bora, A.(2012). "Anadolu Üniversitesi". Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar. (ss.80-110).

dışarıdan sağlanması, annenin de ev işlerinden ve yemek pişirmesinden giderek farklılaşmaktadır. Bugün anne, babanın üstelediği işler gibi görevler üstlenmekte olup hem ailenin geçimi sağlanabilmektedir hem de ev işlerinden sorumlu olabilmektedir. Somali'deki kadınlar daha çok ev işleriyle uğraşmakta olup pek çok kamu ve özel sektörlerde görünmemektedir, bunun nedeni de biraz da Arabistan'da gelişen ve bölgede kısmen de etkili olan Vahabizm ideolojisidir.

Kadınlar evden çıkamaması, ülkenin sosyal hizmetlerine katkı sağlamaması, devletin yüksek makamlarında görev almaması, özel sektörlerde ve şirketler de çalışmaması, bir ofiste erkeklerle beraber çalışmaması, erkek ve kadınların beraber çalıştığı bir şirkette müdür olmaması ve erkeklere öğretmenlik yapamaması gibi faaliyetler Vehhabilerin önemli ideolojilerindedir. Vehhabiler, Kur'an Kerim'deki (وقرن في بيوتكن)⁶³ ayetine dayanarak kadınların evden çıkmasının İslam'a göre uygun olmadığını dile getirmektedirler.

Ailede yemekler genellikle kadınlar tarafından pişirir. Bütün aile üyeleri aynı sofranın etrafında toplayıp büyük tabaklardan oluşan yemeklerini çoğunlukla kendi elleriyle yemektedir.

Evlenme şüphesiz insan hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birisidir ve bu çerçevede dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Somali'de de evlenme ile ilgili uygulamalar bulunmaktadır Evlenme: genel olarak, biyolojik, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel amaçlarla değişik kültürel özelliklere sahip karşı cinsten en az iki ya da daha fazla kişinin yasaların ya da kültürün belirlediği yetki ve sorumluluklar dahilinde beraber yaşamaya karar verdikleri etkinliktir. Tusi'ye göre "Evlenmenin sebebi iki şey olmalıdır: Malın muhafazası ve neslin devamı. Burada şehvetin söndürülmesi veya başka maksadın güdülmesi doğru değildir".⁶⁴

Somali'de evlenme bakımından tek eşle evlilik tercih edilmektedir ancak İslam hukukuna göre şartları yerine getirebilenler için verilen izne dayanarak çok kadınla evlilik(polygyny) şekline de rastlamak mümkündür. Günümüzde bunun ne kadarının İslam hukuku kuralları dikkate alınarak ne kadarının da kültürel etmenler nedeniyle gerçekleştiğini burada tartışmaya gerek yok. Ancak, kültürel unsurların da söz konusu noktada oldukça belirleyici olduğunu unutmamak gerekir.

⁶³ (Ahzab 33/33)

⁶⁴ Tusi, N, *Ahlak-ı Nasiri*. (Çev: A. Vahap Taştan. Habil Nazligül). Ankara: Fecr Yayınları(2005).

Evlenme şekli üç kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar, kız isteme, nikâh akdi ve para dağıtma işlemidir.

Somali’de yaygın nikâh türü genellikle imam nikâhıdır ancak bazı aileler nadiren de olsa imam nikâhı ile birlikte mahkemeye akdi değil, kayıtlı olmaya gitmektedir. İmam, kız vilayeti devre aldıktan sonra evliliği isteyen erkeği çağırıp selamlayarak “Kızın mehri olduğunu dile getirip bu kızın senle evlendiriyorum kabul ediyor musun? Şeklinde soru sorar; erkek ise bu evlilik kabulümdür der ve nikâh akdi böylece tamamlanmış olur. Evlilik şeklinin son kısmı ise para dağıtma işlemidir. Para dağıtma işlemi üç şekildedir:

Mehr: Erkek tarafından kıza tekrimi için özel olarak verilen paradır. Mehrin miktarı kızın istediği miktara bağlıdır.

Sooryo/ Gabaati: Erkek ailesinden kız isteme toplantısına katılan tüm kişilere verilen bir miktar paradır. Bu parayı önce kız ailesine teslim ederler onlar da bu parayı tüm katılımcılara dağıtır.

Yarad/Dhaban: Erkek ailesinden kız isteme toplantısından sonra kızın en yakın akrabalarından anne, baba gibi kişilere özel olarak köylerden belirlemiş bir hayvan (100 keçi sağırda beraber, 15 inek. 2 deve vb.) ya da şehirlerden bir miktar para verilmektedir. Bazı bölgelerde özellikle Batı Somali’de(Ogadeniya) Yarad verilmeden kız düğünü yapılmaz.

Somali’de evlilik türleri yedi şekilde gerçekleşmektedir:

Geed-fadhüsi: Bu evlilik türü Somalililer için çok önemli olup en yaygın evlilik türüdür. Erkek evlenme çağına geldikten sonra uzun zamandır evlenecek kızını araştırmaya başlayıp kızın ahlaki durumunu, ailesinin durumunu maddi bakımından değil manevi değerler bakımından araştırmaktadır çünkü aile kurma esnasında bir Somali deyimine göre “*Aileyi asıl kuran ve ayakta durmasını sağlayacak olan kişiler evlenecek kişiler değil bu kişilerin mensup olduğu ailelerdir* ”. Aile kurma işleminde evlenecek kişilerin ailelerinin çok önemli olduğunu vurgulanmaktadır. Erkek evlenecek kızını bulduktan sonra kız isteme işlemine girip iki ailenin bir yerde

(köylerde büyük ve gölgeli bir ağacın altında, şehirlerde ise Otellerde) toplandıktan sonra kız isteme işlemi gerçekleşmektedir.⁶⁵

Heerin: Bu evlilik türü önceden var olup şimdilerde çok azalmış durumdadır. Kız uzun zamandır evlenememişse evlenmek istediği erkeğin evine yada şehrine gidip bu erkekle evlenmek istediğini söylemektedir. Eğer Somali'de bir kız uzun zamandır evlenmemiş durumda ise ona Heerin denilmektedir.

Masaafeyisi: Bu evlilik türünde kız ve erkek birlikte evlenme kararı alır. Ebeveyn tarafından kıza bir erkekle evlendirme teklifi yapılırsa ya da kızın istemediği bir erkeğin zorla evlendirilmesi söz konusu olursa, o zaman kız ve erkek birkaç şahit arkadaşlarıyla birlikte velinin olduğu yerden (100 km uzak olan başka bir köye ya da şehre) göç edip oradaki köyün ya da şehrin imamı onları evlendirir. Sonra kız evine geldikten sonra birkaç gün içinde erkek ailesi kız ailesine gidip (*Xaal*) denilen bir miktar parayı mazeretli olarak kız ailesine vererek kızın bu erkeğe verilmesi ve evlendirilmesini rica ederler. Kız ailesi bu durumu kabul ederek kızın erkekle evlendirilmesine razı olduklarını dile getirir. Bu evlilik Somali'de yaygın olan bir evlilik türü olup özellikle köylerde daha çok görülmektedir.

Dhabar-garaac: Bu evlilik Somali'de ilk asırlardan beri kullanılan bir evlilik türüdür. Bu evlilik erkeğin kıza evlenme teklifi yapması ve kız kabul etmeyince erkeğin birkaç arkadaşıyla kızı kandırarak kaçırması şeklindedir. Yine başka bir anlamı da baba tarafından kızın istemediği bir erkekle zorla evlendirmesi olayıdır.

Xigsiisan(Xanaano- ubbad): Erkek eşi vefat ettiğinde babası erkeğe yeni bir eş aramaktadır. Bunun nedeni de bu yeni eşin çocuklarının teyzesi olduğu için çocukların iyi bir şekilde velayet edileceğine olan yaygın inanıştır. Aynı zamanda vefat eden erkeğin kız ailesinin içerisinde çok sevilen biri olduğu için ona ikram ve teşrif için vefat edenin kız kardeşi de verilmektedir. Bu evlilik uzun zamandır kullanılan ve çok önem taşıyan bir evlilik türüdür.

Dumaal: Bu evlilik türü bir önceki Xigsiisan dediğimiz evlilik türünün tam tersidir. Kadın, eşi vefat ettiğinde kadın vefat eden erkeğin erkek kardeşi ile evlendirilir. Bu yeni eş, çocukların amcası olduğu için çocukların iyi bir şekilde bakılacağına inanılmaktadır ve hatta Somalililerin arasında meşhur olan bir söz

⁶⁵ Bilinmeyen Yazar, <https://www.somaliaonline.com/community/topic/12135-dhanqanka-iyohababka-kala-duwan-ee-guurka-somalida/> 4. Ekim.2007. (E. T: 09.11.2018)

şöyledir: “*Dul kadının vefat eden eşinin erkek kardeşlerinden birini seçmekten başka bir alternatif yoktur.*”

Godob-reeb: Bu evlilik türü iki ailenin ya da iki kabilenin birbiriyle savaştıktan sonra bu savaşa son vermek ve barışa ulaşmak için iki ailenin ya da iki kabilenin karşılıklı olarak erkek ve kızlarının evlendirilmesidir. Bu evlilik türü hala devam etmekte olup Somalililer için büyük bir önem taşımaktadır. ⁶⁶

Xudun-xidh: Bu evlilik türü bir babanın başka bir kişinin ahlakını üslubunu ve sorumluluğunu beğendiğinde kızını evlendirmek ya da bir babadan başka bir kişiyle çok yakın arkadaşı olduğu için güçlü bir akrabalık dayanışma kurma amacıyla o kişiyi kızıyla evlendirmesidir. Bu evlilik türü Türkiye’deki Berder evliliğine benzemektedir. ⁶⁷

Erkek eğer gücü yetiyorsa evlendikten sonra hemen düğünü yapar ya da birkaç hafta ya da birkaç aydan sonra hazırlıkları yapıp böylece düğününü yapar. Genellikle düğün işlemleri ilk akşamdan başlayıp yedi gün boyunca sürmektedir ve bu yedi gün bittikten sonra düğün işlemi sona ermektedir ve bu yedi gün içerisinde yemekler ve ev işleri gelin değil yakın akrabası tarafından yapılmaktadır; yedi gün bitinceye kadar ev işleri, gelinler tarafından hiç yapılmaz.

Somali’deki düğün şekli, gelinin baba evinde vedalaşması ve kutlama günü, *Gelbis* (Gelin alma), üçüncü gün ve yedinci gün olmak üzere dört kısımdan gerçekleşmektedir. Bunlara geçmeden önce şunu belirtmekte fayda var. Düğünde harcanacak para erkeğe aittir. Düğünün ilk kısmı olan gelinin vedalaşma ve kutlama gününden önce gelin düğüne hazırlamak için damat tarafından bir miktar para almaktadır bu paraya *Mariin* ismi verilmektedir.

Gelin vedalaşma ve kutlama günü: Düğün törenleri içinde yer alan ve gelinin baba evinde kalacağı son gece yapılan geleneksel oyunların sergilenmesi (*Buraanbur*)⁶⁸, vedalaşma ve kutlamadan oluşmaktadır. Türkiye’deki kına gecesine benzemekte olup Somali’dekiler sadece vedalaşma, gelinin mutluluğunu paylaşmak ve kutlamadan ibarettir.

⁶⁶ <https://ahmedtutorials.blogspot.com/2016/06/guurka-iyoo-caado-dhaqameedka-somalida.html>

⁶⁷ Birsen Gökçe. “Aile Sosyolojisi”. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir. s.58.

⁶⁸ “Şiir gibi kadınlara ithafen olan hikmetli ve deyimli sözler”.

Gelbis(Gelin Alma): Düğün gününde, gelinin evinden alıp arabayla bir zaman dilimi içerisinde dolaştırdıktan sonra güveyin evine getirme işlemine Gelbis denilmektedir. Gelin güveyin evine geldikten sonra damat evinde halk oyunları, şarkılar söylenir ve kutlamalar yapılmaktadır. Tatlılar ve içecekler misafirlere ikram edilir.

Düğünde üçüncü gün: Düğün günleri böyle devam ederken üçüncü günde gelin ailesi *Xeerooyin* denilen bir sürü tatlılar, etler ve diğer hediyeler eve getirir

Düğünde Yedinci gün: Düğünün son günü olup gelin ailesi ve damat ailesi beraberinde eve ziyarete gelip *Xeerooyin* denilen tatlıları, *Oodkac*(kavrulmuş deve eti) ve diğer hediyeleri getirir. Bunlarla beraber *Kaalmo* denilen bir miktar nakit parayı geline ve damata verilir. Yine yedinci gün “*Gaaf*” denilen geleneksel oyunlar, *buraanbur*, şarkılar ve kutlamalar ile birlikte düğün sona ermektedir.

Bazı bölgelerde düğünden sonra gelin bir deve ile ya da başka hediyelerle beraber ailesine ziyarete gönderilir, ailesinden geri dönerken de kız ailesi *Dhibaat* denilen yemek çeşitleri, hayvan türlerden deve gibi hayvanlarla ile beraber damat evine geri gönderilir.

1.11 Somali’de Günlük Hayat

Somali’de günlük yaşamın, uluslararası örgütlerin raporlarını da içeren kapsamlı bir araştırma yapıldığında çok zor olduğu görülmektedir. Somali’de günlük yaşamın çok zor olmasının birçok faktörü vardır. Siyasetten ekonomiye, politik güç unsurlarından iklime kadar Somali halkı, yaşamın her alanında zorluklarla mücadele etmektedir.

Somali’de günlük hayatın zorluğu, dünya kamuoyunda sıkça yer alan bir olgudur. Hastalıklar ve iç savaşlar, Somali’de günlük hayat çerçevesinde en sık haberlere konu olan faktörlerdir.

Somali’de günlük hayatı zorlaştıran en büyük faktörlerden birisi iklimdir. İklimin etkilerinin sert olması, hastalık ve günlük hayatın zorluklarını da tetiklemektedir. Özellikle hastalıkların, dünya sağlık örgütlerinin raporlarına göre olağanüstü derecede fazla olması, Somali halkını hastalıklarla yaşamaya alıştırmış ve bu durum sıradan bir hal almıştır.

İklimin etkileri nedeniyle Kanea sineği sürekli çoğalmaktadır ve milerya hastalığına sebep olmaktadır. Eğer Kanea sineği, bir kişiyi ısırırsa, ısırıktan dolayı kişinin derisinde derin yaralar oluşmaktadır ve bu yaraların kişinin yüzünde dahi derin izler bırakacak derinlikte olduğu çeşitli dünya sağlık örgütleri ve kuruluşlarının raporlarında ifade edilmiştir. Bu sinek tarafından ısırılan kişilerde ateşli hastalıklar, titreme nöbetleri, halsizlik ve kusma gibi birçok olumsuz etkiler gözlemlenmektedir. Belirtilere zamanında müdahale edilmezse etkileri ölümcül olmaktadır. İklim koşulları nedeniyle, sinek her mevsim çoğalmaktadır ve Somali’de her yıl yüzlerce insanın ölümüne sebebiyet vermektedir.⁶⁹

Kanea sineğinin yanı sıra tifo, hepatit, sarıhumma gibi birçok hastalık, Somali’de günlük yaşamı olumsuz etkilemektedir. Somali’ye gidecek olan diğer ülke vatandaşları uyarılmaktadır ve bu hastalıklara karşı bağışıklık kazanmaları için konsolosluklar vasıtasıyla seyahatten önce aşı yapılmaktadır.

Hastalıkların günlük hayat üzerindeki etkisinden hareketle Somali, geçmiş yıllarda birçok salgın hastalıkla da karşı karşıya kalmıştır. Aşırı kuraklığın hüküm sürmesi ve bunun akabinde insanların sağlıksız beslenmesi ve temizlik eksikliği nedeniyle akut ishal gibi salgın hastalıklar ortaya çıkmıştır ve birçok insanın ölümüne neden olmuştur.⁷⁰

Somali’de günlük yaşam hastalıklar çerçevesinden değerlendirildiğinde, doktor sayısında da önemli bir eksiklik vardır. Eğitim ve ülke ekonomisi ile alakalı olarak Somali halkı, doktor yetersizliğinden ve gerekli sağlık ekipmanlarının ve hastanelerin yetersizliği nedeniyle çok sıkıntı çekmektedir. Bu nedenle Somali’ye dünyanın birçok yerinden doktorlar ve sağlık ekipmanları ve malzemeleri gitmektedir.

Somali’nin günlük yaşamı analiz edildiğinde, en çok dikkat çekilmesi gereken hususlardan birisi, halkın yeme içme kültürü ve bunun akabinde insanların sıkıntı çektiği açlık sorunudur.

Somali’de diğer ülkeler gibi büyük sanayi yatırımları olmadığı ve ihracat gibi ticaret faktörleri sınırlı sayıda olduğu için tarım ve hayvancılık noktasında, halk

⁶⁹ Mehmet Gedik, *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s. 57- 59

⁷⁰ Habertürk, ‘‘Somali’de Salgın Hastalık Uyarısı’’, www.haberturk.com, 2017, ‘‘<https://www.haberturk.com/saglik/haber/1426638-somalide-salgin-hastalik-uyarisi>. (04.03.2019), s.1

sadece kendi kendisine yetecek şekilde tarım ve hayvancılık yapmaktadır. Tarım ve hayvancılık ile elde edilen yiyecekler, Somali halkının günlük hayatına göre oranlandığında ortalamanın altında bir oran göze çarpmaktadır. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra balıkçılıktan da ortalama yiyecekler elde edilmektedir ancak açlık sınırının altında bir yeterliliğe sahiptir.

Somali’de insanlar, günü kurtarmak ve açlıkla baş edebilmek için yemek yemekte; bu nedenle insanlar hayvancılığa yönelerek direkt olarak tüketim sağlayabilecekleri gıdalara yönelmişlerdir. Bundan hareketle et tüketimi, Somali halkı için bir zorunluluk olmuştur ve diğer ülkeler gibi bir lüks değildir. Bunun yanı sıra birçok gıda ürünü, dış ülkelere ithal edilmektedir.⁷¹

Somali’de günlük hayatın çok zor şartlarda geçmesi, insanları göçe zorlamaktadır. Somali halkının bu konudaki ilk hareketi, ekonomik ve günlük hayat açısından daha iyi konumda olan Fas, Tunus ve Cezayir gibi ülkelere gitmektedirler. Somali’nin okyanusa kıyısı olması nedeniyle gemiler ile Avrupa ve diğer ülkelere de göç çok fazladır. Bu çerçevede Somali halkının en büyük göç güzergâhlarından birisi Türkiye’dir. Hem Türkiye’nin diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha esnek olması ve dini koşullar nedeniyle kendilerini yakın hissetmeleri hem de Türkiye’nin hem devlet olarak hem de toplumsal bazda Somali’ye yardımlarda bulunması ve yatırım yapması, Türkiye’ye olan göçün başlıca sebeplerinden birisidir.

Somali ülkesi, günlük yaşamında hem geçmişte hem de günümüzde sömürgecilik faaliyetlerinden çok olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Somali’de klasik manada olmasa da halen devam eden sömürgecilik faaliyetleri, halen günlük yaşamı çok olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Somali’nin Afrika Boynuzu denen coğrafi bölgede yer alması ve Osmanlı İmparatorluğu’nun özellikle Somali’nin kuzey topraklarında hâkimiyetini kaybetmesinden sonra İngiltere, İtalya ve birçok devletin Somali’nin kaynaklarına göz dikmesine neden olmuştur. Bugün günümüzde devam eden maden arama çalışmaları, Somali’nin yeraltı kaynakları açısından ne kadar zengin olduğunu

⁷¹ Gedik, *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, s.57-59

göstermektedir. Demir cevheri, manganez, titanyum, boksit ve uranyum rezervlerinin olması sömürgecilik faaliyetlerini daha da etkin kılmaktadır.⁷²

Yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü Somali'de silahlı gruplar kışkırtılmakta ve iç savaşlar çıkarılmaktadır. Askeri olarak istikrarsızlığa itilen devlet yönetimi zayıflarken sömürgeci güçler faaliyetlerini hızlandırarak Somali üzerinde sömürgecilik baskısı kurmaya devam etmektedir. Bu durum da Somali halkını günlük hayatında son derece huzursuz ve güvensiz hissetmelerine yol açarak ya yasadışı yollara başvurmalarına ya da ülkeden göç etmelerine sebep olmaktadır. Somali açıklarında yürütülen korsanlık faaliyetleri, bu savları destekler nitelikteki yasa dışı yollardan sadece bir tanesidir.

Somali halkının günlük hayatında, iklim ve ekonomik koşullar başta olmak üzere siyasi faktörlerin de etkisiyle eğitim pek önemsenmemektedir. Somali'de eğitim zorunlu olmadığı için eğitim sisteminde büyük sıkıntılar mevcuttur. Ancak son zamanlardaki gelişmeler ile bu bir nebze önlenmiştir ancak eğitimin yetersizliği günlük hayata bakışı da olumsuz etkilemektedir.

Somali'de günlük hayatın değişime uğramasında başta Türkiye olmak üzere birçok faktör bulunmaktadır. 2000'li yılların başında Somali başta açlık olmak üzere birçok kötü olayın zirvesini yaşamıştır ve dış yardımlara muhtaç hale gelmiştir. Afrika kıtasında konumu itibariyle stratejik öneme sahip olan Somali, bu nedenle sömürgeci güçler tarafından açık hedef haline gelmiştir. Dönemin koşulları gereği sürekli yükselen bir perspektife sahip olan ve küresel bir aktör haline gelen Türkiye, Somali'ye birçok noktada etki etmiştir.

2011 yılında dönemin o zamanki başbakanı ve şimdinin devlet başkanı Recep Tayyip Erdoğan, son yirmi yıl içerisinde Afrika kıtası haricinde Somali'ye giden ilk lider olarak Mogadişu'yu ziyaret etmiştir ve bu ziyaretler sonrasında önemli adımlar atılmıştır. Kalabalık bir ekiple Somali'yi ziyaret eden Erdoğan, Somali ile alakalı olarak dünya kamuoyundaki olumsuz yargıları silmiştir ve yardımların geleceğini söylemiştir.⁷³

⁷² Gedik, *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, s.21

⁷³ İstanbul Politikalar Merkezi (İPM IPC), *Türkiye ve Somali: Yardımların Barışa Hizmet Etmesi*, SAFERWORLD VE İPM POLİTİKA NOTU, Mart 2015, https://gazetesu.sabanciuniv.edu/sites/gazetesu.sabanciuniv.edu/files/2013/somaliraporuturkceozet_0.pdf. (04.03.2019), s. 7

Somali’de dinî görünümlü silahlı gruplar günlük hayat içerisinde büyük bir etkiye sahiptir. Somali ve Türkiye arasında gelişen ilişkiler, bazı silahlı grupların hedefi haline gelmiş, ölümlü sonuçlanan birçok vaka yaşanmıştır. Bu olayların akabinde Somali ve Türkiye orduları arasında belirli mutabakatlar imzalanmıştır. Ayrıca Somali’de eğitim alan birçok güvenlik görevlisi bulunmaktadır. Somali devletine ve halkına yapılan yardımlar, sömürgeci güçlerin yardımı gibi tek seferlik ve göstermelik olmamıştır. Resmi rakamlara göre 2012 yılı içerisinde 86.6 milyon dolar, Somali devletine aktarılmıştır ve bazı yardımlar direkt olarak yardıma ihtiyacı olan insanlara ulaştırılmıştır. 2013 yılında 116 milyon dolara yükselen yardım, Türkiye’nin bu konudaki ciddiyetini gözler önüne sermiştir. 2015 tarihinde ise cumhurbaşkanı olarak Somali’yi ziyaret eden Erdoğan yardımlar haricinde ilk defa kalkınma projelerinden bahsederek Türkiye’nin tavrını net olarak belirtmiştir. 4 senelik bir periyotta kalkınma projelerinin oluşturulmasına kadar gelen süreçte Türkiye, dünyada Somali’ye en çok yardımda bulunan ülkeler arasında yer almaktadır.⁷⁴

Elbette ki başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelerin de gelen yardımları ile Somali’de günlük hayat, eski günlük hayata nazaran iyileşme göstermiştir. Yardımlar sadece belirli bölgelerle sınırlı olmayıp Somali’nin birçok bölgesine ulaşmıştır. Eğitimden sağlığa, imardan güvenliğe kadar günlük hayatın her alanında desteklerin sürdüğü Somali’de günlük hayat gözle görülür şekilde bir iyileşme göstermiştir.

2000’li yıllar öncesinde, 1991 yılında Siyad Barre rejimi çökmüştür ve iç savaşın yıkıcı etkisi halen devam etmekteydi; iç çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, devlet içerisindeki yoksulluk ve tüm bunlara ek olarak iklim koşullarının zor olması ve kuraklık nedeniyle Birleşmiş Milletler olaylara müdahale etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılına gelindiğinde ise Somali için önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan tüm olumsuz durumlar en üst seviyelere çıkmıştır ve Birleşmiş Milletler bölgede kıtlık ilan etmek zorunda kalmıştır.⁷⁵ Günlük hayat akışının olağanüstü zor olduğu Somali’de son 5 yılda yaşanan değişimler, uluslararası örgütlerin raporlarıyla da desteklenmektedir.

⁷⁴ İstanbul Politikalar Merkezi (IPM IPC), *Türkiye ve Somali: Yardımların Barışa Hizmet Etmesi*, s.9

⁷⁵ TİKA, *Somali Raporu*, 2016, <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/SOMAL%C4%B0%20YEN%C4%B0.pdf> (04.03.2019), s.7

Türkiye'nin yoğun çabalarıyla ulaşım, sağlık, havalimanları ve altyapı hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik girişimler, sosyal projelerin altyapısının oluşturulup faaliyete geçirilmesi, kurumlar için gerekli ekipmanlar, iç savaş yüzünden ailesiz kalan çocuklar için bakımevleri, mesleki eğitim kursları, tarımın desteklenmesi ve ilk olarak Somali'de seraların kurularak gerekli altyapıların oluşturulması gibi tüm çabalar, Somali halkının uzun yıllar mücadele ettiği ve yaşamları zorlaştıran birçok koşulu bir nebze olsun azaltmıştır ve birçok bileşen iyileşme göstermiştir.⁷⁶

1.12 Somali'nin Yaygın Halk İnançları

Her Afrika ülkesinin kendi içerisinde birçok yerel Afrika dinleri bulunmaktadır. Dünyanın diğer bölgelerine nazaran Afrika ülkelerinin yerel dinleri daha baskındır. Avrupalı tüccarlar, fetihler ve ya işgaller ile evrensel dinlerle karma haline gelen Afrika dinlerinin en orijinal şekilleri bile bugün Afrika'nın ücra bölgelerinde yaygın haldedir.

Afrika'da zaman içerisinde Hinduizm ve Budizm dinleri de yaygın olmuştur. Afrika sosyalizmi etkisi ile birçok ülkede yerel dinler de dahil olmak üzere etkisini yitirse de Afrika'da halen dini inançlar etkilidir. Hristiyan işgalcilere karşı İslam dininin etkili olduğu birçok ülke vardır.

2003 yılındaki raporlara göre genel olarak Afrika nüfusunun yaklaşık 330 milyonu Müslüman'dır. Atlas Okyanusu ile Kızıl Deniz, Moritanya ile Mısır arasındaki coğrafi alana İslâm Afrika'sı denilmektedir. Bunun sebebi bu bölgede bulunan ülkelerde İslam dininin baskın olmasıdır. Bu ülkeler Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Somali, Komor, Moritanya ve Cibuti'dir. En çok Müslüman nüfusa sahip ülke ise Komor'dur.⁷⁷

İslam dini ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı olmak üzere birçok batıl inanç da bulunmaktadır ancak bu inançların birçoğu Somali'nin yerel Afrika dinleri ile olan ilişkisi ve kabilecilik kültüründen kalma yaşayışları ile alakalıdır. Modern olarak eğitimin yetersiz olması ve dünya standartlarında eğitimin olmaması,

⁷⁶TİKA, *Somali Raporu*, s.7- 27

⁷⁷ Fügen Berktoy ve Emin Atasoy, *Dinler Coğrafyasında Küresel Bir Bakış A Global Perspective into Geography of Religions*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 10 Sayı 18, 2007, s.36

Somali’de yaygın halk inançlarındaki batıl etkisini artırmaktadır ve İslam’la olan etkileşiminden hareketle İslam dini üzerinde kötü bir algı yaratılmaktadır.

Somali’deki batıl inançlara örnek vermek gerekirse, hem dini açıdan hem de ekonomik açıdan bir olumsuzluk olarak göze çarpan balık yememe örnek gösterilebilir. Bazı mezheplere ve yaygın halk inançlarına göre balık yemek günahaftır. Ülkenin okyanusa kıyısı olması, binlerce kilometrelik sahil şeridinde sahip olması, birçok ülkenin sahip olmak istediği bir avantajdır. Ancak mezheplerin ve halk arasındaki yaygın inançlar nedeniyle balık tüketilmemektedir. Tarım ve balıkçılık ne kadar sosyal yapı üzerinde etkin ise mezhepsel ve yaygın halk inanışları nedeniyle balık tüketilmemesi, Somali halkının yaşadığı çelişkilere örnek gösterilebilir.⁷⁸

Somali’deki yaygın halk inanışlarına göre gece tırnak kesmek ve evin süpürülmesi hoş karşılanmaz. Bunun gibi inanışlar, Somali’den göç etmiş olan mülteciler üzerinde de etkilidir. Başka bir ülkeye giden Somalili mülteciler, gittikleri ülkelerde bu tarz yaygın halk inanışlarını sürdürmektedir. Bu durum, Somali’de bu inanışlarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.⁷⁹

Somali’de yaygın halk inanışlarına en çok konu olan husus kadınlardır. Doğum yapan kadınlar üzerinde birçok halk inanışı bulunmaktadır. Bu hususlar, İslam ve yerel Afrika dinlerinin karma etkisiyle meydana gelmiştir. Afrika dinleri ve binlerce yıllık kabilecilik yaşamının İslam ile karma bir halk inanışı oluşturması, Somali’de kadınların ne kadar önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Ancak kadın sünneti gibi çağdışı uygulamalar, Somali için iyi bir izlenim bırakmamaktadır.

Somali’de yeni doğan çocukların sol kolu ve sol bacaklarına, doğumdan hemen sonra ‘*malmal*’ takılmaktadır. Bir çeşit sakız olan bu malmal, pis bir kokuya sahiptir ve yaygın bir batıl inanışa göre çocuğu kötülüklerden ve nazardan korumaktadır. Ancak sosyolojik olarak kabilecilik yaşamının geçmişteki izlerinin etkisi görülmektedir.⁸⁰

⁷⁸ Cengiz Semercioğlu, ‘‘Somalili Neden Balık Yemez ?’’, <http://www.hurriyet.com.tr/somalili-neden-balik-yemez-18477156>, 13.08.2011. (e,t 26.03.2019)

⁷⁹ Gedik, *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, s.70

⁸⁰ Gedik, *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, s.86

Somali’de adetli kadınlar üzerine de yaygın halk inanışları bulunmaktadır. Adetli olduğu bilinen kadının yanında durmak ve ona dokunmak uğursuzluk olarak algılanmaktadır. Bu inanışlar, basit bir çerçevede değerdendirilebilecek olgular değildir. Somali, dini olarak karma bir yapıya sahip olduğu için bu inanışlar ne sadece İslam dini ile ne de sadece diğer Afrika dinleri ve evrensel dinler ile açıklanabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOMALİ'NİN DİNİ YAPISI VE SOMALİ'DE DİN TEMELLİ ÇATIŞMALAR

Bu bölüm, çalışmanın en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu çerçevede din sosyolojisi bağlamında Somali'nin dini yapısını ve din temelli çatışmaların incelenmesi, kabile yaşamının etkisiyle ve sömürgeci güçlerin faaliyetiyle yaşanan devletsizlik ve istikrarsızlık meselelerinin tarihsel arka planını ve Somali'de baskın olarak toplumu şekillendiren sosyolojik yapıyı ortaya çıkaracaktır.

2.1 Somali'de Dinî Hayat

Somali'nin gündelik yaşamında din, dünyadaki diğer ülkelere nazaran oldukça etkili ve hayatın her aşamasında belirleyicidir. Dini açıdan birçok inanç, halkın yaşamı üzerinde önceliklidir. Dini hayat üzerinde etki eden dini unsurların başında Kuran'ı Kerim, kurban kesmek, hac, yerel Afrika dinleri ile bir karma oluşturmuş kabile yaşamına özgü inanışlar gelmektedir. Ayrıca, bazı mezheplerin kendi içerisinde kuralları ve ritüelleri de toplulukları yönetmektedir.

Somali'de Kuran'ı Kerim büyük önem taşımaktadır. Her yaştan insanın öğrenmek için çabaladığı ve etkin olarak kurslara ve eğitimlere katıldığı bir düzleme sahiptir. Tarihten günümüze kadar İslam üzerine sürdürülen bu hassasiyetin birçok nedeni vardır. Bunlar arasında İslam'ın ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren haberdar olunması, halkın yerel inançlar dışında kapsayıcı bir din olarak İslam'ı kabul etmiş olması sayılabilir.

Somali halkının dini hayatında hac da önemli bir yere sahiptir. Hac ibadeti, genellikle pahalıdır ancak yardımlaşarak üstesinden gelinmektedir. Somali'nin Mekke ve Medine'ye yakın olması bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Mekke ve Medine'yi en çok ziyaret eden ülkeler arasında Somali üst sıralarda yer almaktadır.⁸¹

⁸¹ Gedik, *Somalili Mültecilerin Sosyo- Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, s.86

Kurban kesmek, Somali'de dini hayat üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kurban kesmenin uğursuzluğa iyi geldiğine dair yaygın inanç ve dua etmek, dini hayat için önemli bir olgudur. Ayrıca zekât da Somali'de yaygın bir ibadet şeklidir. Çok fakir olanlara yapılan dini yardımlar ile zenginler ile fakirler arasındaki uçurum yılın belirli ayları dengelenmektedir. Bu noktada İslam'ın olumlu yönleri ortaya çıkmaktadır.

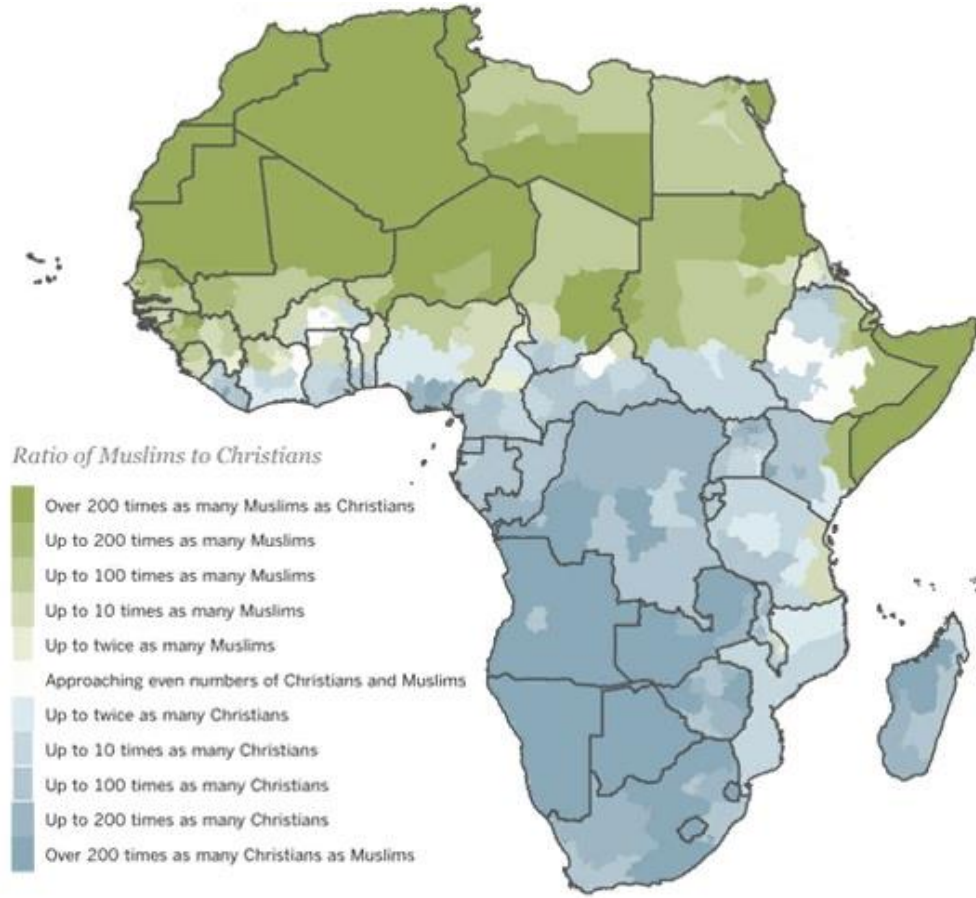
Somali'de merkezî devletin ve ona bağlı bürokratik dinî kurumların olmaması ya da zayıflaması halinde her kabilenin kendi has kuralları ve ritüelleri de etkinliğini artırmaktadır. Bu nedenle dini hayat üzerinde çok farklı sesler bulunmaktadır. Ancak radikal grupların iktidarı ele geçirmek istemeleri ve Somali'nin belirli bölgelerinde eylemler yapmaları, Somali'deki dini hayatın diğer çeşitli ve zengin unsurlarını gölgelemekte, onun sadece çatışmaya yol açan ya da çatışmayla sonuçlanan bir karakterde olduğu görünümü vermektedir.

Şu da var ki, Somali halkının İslam'a sıkı sıkıya sarılmasının sebepleri arasında, bölgenin Batılı emperyalist ülkeler tarafından geçmişte sömürülmüş olması ve günümüzde de bu yönde faaliyetlerinin bulunması karşısında bir tür reddetme ve karşı sığınma ya da savunma alanı olarak dinin güçlü bir kimlik aracı olması bulunmaktadır.

2.2 Somali'de Dinî Farklılıklar

Somali'nin içinde bulunduğu Afrika kıtası, dinî farklılıklar açısından oldukça ilginç bir durum arz etmektedir. Zira Afrika kıtası en yaygın olan dinlen olan İslam ve Hristiyanlık dinlerinin çoğunlukta olduğu ülkeler bağlamında ikiye bölünmüş durumundadır. Kıtanın kuzeyinde yer alan ülkelerde genellikle Müslüman nüfus Hristiyan nüfustan fazla iken kıtanın güneyinde yer alan ülkelerde ise genellikle Hristiyan nüfus Müslüman nüfusundan daha fazladır. Afrika kıtasındaki ülkelerdeki Müslümanlar ve Hristiyanların çoğunluk olma durumu şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1 Afrika kıtasında Müslüman Nüfusun Hristiyan Nüfusa Oranı ve Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: Pew Research, “censuses, demographic and health surveys”, World Religion Database, Pew Forum on Religion&Public Life, 2010.

Şekil 3.1’de de görüldüğü gibi Afrika kıtasında Müslüman nüfus ile Hristiyan nüfusun ülkelere göre oranı oldukça farklılık göstermektedir. Kıtanın özellikle güney ve güney batı bölgelerinde Hristiyan nüfusun Müslüman nüfusa göre oranı 200 kat ve üzerine kadar çıkarken, Somali ve ülkenin özellikle kuzeybatısındaki bölgelerde Müslüman nüfusun Hristiyan nüfusuna göre oranı 200 kat ve üzerine çıkmaktadır. Somali bu anlamda, Müslüman nüfusun Hristiyan nüfusuna oranının en yüksek olduğu Afrika ülkelerinden birisidir.⁸² Somali’nin nüfusunun %99,8’nin Müslüman olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran da Müslüman nüfusun diğer dinlerden olan nüfusuna karşı ezici bir çoğunluk oluşturduğunu göstermektedir.⁸³

⁸² Pew Research Center, “Tolerance and Tension: Islam and Christianity in Sub-Saharan Africa”, Pew Forum on Religion & Public Life, 2010.

⁸³ Martin Hill, No Redress: Somalia’s Forgotten Minorities, Minority Rights Group International, 2010, s.4.

Somali'nin Geçici Anayasası'nın 3. Maddesi, İslam'ı Federal Somali Cumhuriyeti'nin devlet dini ve İslam şeriatını da ulusal mevzuat için temel kaynak olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, Anayasa şeriatın temel ilkelerine aykırı hiçbir yasa çıkarılmamasını da şart koşmaktadır. Diğer yandan, Anayasa'nın 11. maddesi, dine bakmaksızın yasalar önünde tüm vatandaşlar için hak ve ceza eşitliğini garanti etmektedir. Anayasa'nın 17. maddesi ise din özgürlüğünü güvence altına almaktadır.⁸⁴

Somali'nin Müslüman ağırlıklı demografisi içerisinde, az sayıda Hristiyan ve diğer din mensupları dinsel azınlık gruplarını oluşturmaktadır. 2009 yılı itibariyle Somali'de 1000 civarında Hristiyan'ın yaşadığı tahmin edilmektedir. Mogadişu Piskoposluğuna göre ise 2004 yılı itibariyle ülkede 400 civarında Katolik bulunmaktadır.⁸⁵ Somali'nin diğer dini azınlıklarını, geleneksel ve yerel dinler oluşturmaktadır. Bir araştırmaya göre, 2010 yılı itibariyle Somali nüfusunun %0,1'inden az bir bölümü geleneksel ve yerel dinlerin mensubudur. Bu geleneksel ve yerel din azınlıkları genellikle ülkenin güneyinde yaşayan ve Animizm'e inanan etnik azınlık gruplarından oluşmaktadır. Bu gruplardan birisi olan Bantu, Güneydoğu Afrika'daki atalarından miras kalan dans, büyü ve ritüelleri içeren geleneksel bir dindir. 2010 yılı itibariyle Somali'nin nüfusunun %0,1'inden az bir bölümünü oluşturan Hinduizm, Budizm ve herhangi bir dine inanmayanlar diğer dinsel azınlıklardır.⁸⁶ Diğer yandan ülkedeki *Eşref* ve *Şekal* grupları da Müslüman dini azınlık grupları olarak sayılmaktadır.⁸⁷ Bu gruplardan Hz.Muhammed'in kızı Fatma ve damadı Hz. Ali'nin soyundan geldiklerini iddia eden ve Banadiri aşiretine bağlı olan Eşref grubu mensupları, çoğunlukla Merka ve Baraawe gibi kıyı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Somali'nin en büyük aşiretlerinden birisi olan Hawiye aşireti ile bağlantılı olan Şekal grubu ise ülke genelinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar.⁸⁸

Somali'nin yukarıda açıklanan dinsel farklılık yapısı, Müslüman çoğunluğa karşı diğer dinsel azınlıkların haklarını ve dini gruplar arası ilişkileri sürekli

⁸⁴ Provisional Constitution of The Federal Republic of Somalia, Mogadishu, 2012.

⁸⁵ The Economist, "Somalia's embattled Christians Almost expunged", 22 Ekim 2009, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2009/10/22/almost-expunged> (e.t 10.04.2019).

⁸⁶ Conrad Hackett, Brian J. Grim, "The Global Religious Landscape A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010", Pew Research Center, 2010,s.35.

⁸⁷ Immigration and Refugee Board of Canada, "Somalia: Information on the Ashraf Clan", <https://irb-cisr.gc.ca/en/country-information/rir/Pages/index.aspx?doc=453239> (e.t 10.04.2019).

⁸⁸ Immigration and Refugee Board of Canada, a.g.e.

gündemde tutmaktadır. Somali’de dinler arasındaki farklılıkların oluşmasının önemli bir nedeni, Anayasanın uygulanması noktasında ortaya çıkmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi, Somali Anayasası bireylerin dinlerini yaşama haklarını güvence altına almaktadır ancak, İslam dışındaki dinlerin propagandasını yasaklamakta ve diğer dinlerin yayılmasını engellemektedir. Anayasaya göre bütün vatandaşlar din ayrımı gözetmeksizin yasalar önünde eşittir ancak devletin dini İslam ve yasaların kaynağı İslam şeriatı olduğu için bu diğer din mensuplarını eşitsiz bir konuma getirmekte ve gayrimüslimler şeriat temelli yasaların uygulanmasından muaf tutulmamaktadır.⁸⁹ Aslında böyle bir durum, nüfusa oranı düşük olan Müslümanların gelişmiş ülkelerdeki durumuna benzemektedir. Bazı ayrıntılarda Müslümanlara kısmi haklar tanınmış olsa bile özellikle din eğitimi noktasında kurumsal faaliyet yürütmede ciddi problemler yaşadıkları bilinmektedir.

Somali Anayasası’nın pratikte uygulanmamasının yanı sıra federal bölge anayasalarının da Somali Anayasası ile çelişmesi de önemli bir sorun oluşturmaktadır. Örneğin Somali Anayasası her bireyin inanç özgürlüğünü ve başka bir inancı benimseme noktasında zorlanmamasını güvence altına almaktadır. Ancak, Puntland Anayasası, İslam’a aykırı herhangi bir uygulamayı ve inancı yasaklamakta ve İslam’a aykırı eylemleri yasaklamaktadır. Dolayısıyla, Somali Anayasasının güvence altına aldığı dinsel farklılık hakları federal bölgelerin anayasalarında ve uygulamalarda ihlal edilebilmektedir.⁹⁰ Bu durum da yine sanayileşmiş ülkelerde azınlık durumunda bulunan Müslümanların durumuna benzemektedir.

Somali’de dinler arasındaki farklılıkların derinleşmesinde etkili olan diğer bir husus da devletin uygulamalarıdır. Federal ve bölgesel hükümetler, İslam dışındaki dinlerin yayılmasını yasaklamaktadır. Hükümetin, dinî azınlık gruplarının okul açmasını kayıt şartına bağlamasına rağmen kayıt işlemlerine dair hususları uygulamadığı yönünden bilgiler bulunmaktadır. Bu noktada hükümetin azınlık din okullarının faaliyetlerini güvenlik gerekçesiyle durdurabilmektedir. Somali’de Anayasa’dan veya devlet uygulamaları dinler arasındaki farklılaşmayı çözmeye noktasında işlevsel bir özellik göstermemektedir. Dini gruplar arasındaki farklılıkların diyalogla çözümlenememesi de farklılıkları derinleştirerek ayrışmalara ve çatışmalara neden olabilmektedir. Çalışmanın daha sonraki başlıklarında ele

⁸⁹ US Department of State, “Somalia 2017 International Religious Freedom Report”, <https://www.state.gov/documents/organization/281030.pdf> (e.t 10.04.2019).

⁹⁰ US Department of State, a.g.e.

alınacak olan dinsel çatışmaların altında dinsel farklılıkların sağlıklı bir şekilde çözümlenememesinin yattığını söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

2.3 Somali'nin Mezhebî Farklılıkları

Mezhepler, dünyada genel olarak İslam dininin yaygın olduğu bazı ülkelerde çoğu zaman dinsel çatışmanın gerekçesi olarak kullanılmakta ya da kamuoyuna öyle yansıtılmaktadır. Mezhepler nedeniyle ortaya çıkan çatışmalara Ortadoğu'dan onlarca örnek verilebilir ancak Afrika kıtası da en az Ortadoğu kadar mezhepsel farklılıklardan dolayı çatışmalara sahne bir yerdir. Bu bağlamda Afrika'daki birçok ülke örnek gösterilebilir. Somali de mezhepsel farklılıklardan dolayı tarih boyunca birçok kez çatışmalara sahne olmuştur.

Somali'nin Ortadoğu'ya çok yakın olması ve tarih boyunca çoğu kez Arapların bölgeye göç etmeleri nedeniyle Somali'de İslam dini çok etkili bir haldedir. Bu nedenle Somali halkının ve birçok kabilenin İslam'dan önceki yerel dinleri hem Arapların etkisiyle hem de İslami yaşam tarzının Somali'ye hâkim olması nedeniyle yavaş yavaş kaybolmuştur.

Somali'de mezhepsel olarak Sunni İslam düşüncesi hâkimdir. Kuzey ve Orta Afrika'nın büyük bir bölümünde Sunni İslam'ın hâkim olması Somali'yi de etkilemiştir. Mısır'ın güneyinde, Ürdün, Sudan, Cibuti ve Eritre ile Etiyopya, Somali ve Yemen'de yaşayan halklarının çok büyük bir çoğunluğu Şafii mezhebine mensuptur. Somali'de Şafii mezhebinin yaygın olmasının en baskın sebebi, Yemen'dir. Yemen'in etkisi nedeniyle Somali'de zaman içerisinde Şafii mezhebinin etkisi giderek artmıştır.⁹¹

Somali'de Şafii mezhebinin yanı sıra Nesefî, Tahâvî ve Üşî gibi Hanefî âlimlerinin etkisiyle Hanefî mezhebi de bazı bölgelerde yaygındır. Bu yerleşim yerlerine örnek vermek gerekirse Zeyla örnek gösterilebilir. Ayrıca Malikî ve Hanbelî mezhebine mensup insanların bu bölgede yaşadığı bilinmektedir. Varlığından da söz edenler vardır. Somali'deki Hanefiler Kuran ve sünnet hükümleri nedeniyle birçok tartışma yaşamaktadırlar. Bu noktada yurtdışından Somali'ye

⁹¹ Adem Arıkan, *İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı*, Journal of Islamic Research, ;29(2):348-79, 2018, s. 352

gelmiş olan yabancılar ve üniversite tahsili görmüş Somalili yetişkin insanlar etkili olmaktadır.⁹²

Suudi Arabistan'da eğitim görmüş olan Somalililerde Vehhabilik öğretilerinin savunulduğunu görmek mümkündür. Son derece katı bir ideoloji olan Vehhabilik, Suudi Arabistan'da ortaya çıkan ve Suudi Arabistan'ın resmi ideolojisi olan bir ideolojidir. Osmanlı Devleti'nin Arabistan coğrafyasına hâkim olduğu zamanlarda birçok Osmanlı Devleti'ni çıkan ayaklanmalar nedeniyle uğraştırmıştır ve bizzat halifelerin ilgilenmesine ve özel yetkili paşalar göndermesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin etkinliği kaybedilince Vehhabilik giderek artmaya ve birçok coğrafyaya yayılmaya başlamıştır. Vehhabiliğin yayıldığı coğrafyalardan birisi de Somali'dir.

Suudi Arabistan'ın Afrika'da etkinliğini artırdığı ve her anlamda baskın olmaya başladığı dönem 1970'li yıllara denk gelmektedir. Bu zaman aralığından sonra Müslümanların birçok kutsal şehrinin Suudi Arabistan'da olması ve hac ibadeti nedeniyle binlerce Müslüman'ın Suudi Arabistan'a gelmesi nedeniyle Afrika'da desteksiz kalan birçok Müslüman halk Suudi Arabistan coğrafyasına gitmeye başlamıştır. Müslümanları bu beldelere çekmektedir. Suudi Arabistan devletinin de Sudan, Nijerya, Somali ve Mali gibi ülkelerin vatandaşları üzerinde çıkarları vardır. Suudi Rejimi binlerce öğrenciye burs vererek destek olmakta ve yaşanan doğal afetlerde diğer ülkelerden önce yardım göndermektedir.⁹³

Suudi Arabistan devletinin zaman içerisinde bölgeye hakim olması nedeniyle Vehhabilik de oldukça etkin bir mezhebe dönüşmüştür. Somali'deki El- Kaide örgütü bağlantılı Eş-Şebab örgütü, ideolojisini ve kaynağını Suud rejiminden ve Vehhabilik'ten almaktadır.⁹⁴ Günümüzde Eş-Şebab adlı örgüt faaliyetlerini o kadar artırmıştır ki şu anda neredeyse Somali'nin güney kısımlarını kontrol etmektedir.

Somali'de kurulmuş olan Eş- Şebab örgütünün yanı sıra Boko Haram adlı örgütten de bahsetmek gerekmektedir. Boko Haram Nijerya'da çok etkin bir örgüttür ve Eş- Şebab örgütüne benzer katı disipline ve kapalı bir ideolojiye sahiptir. Sadece

⁹² Arıkan, *İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı*, s. 358

⁹³ Canip Kocaoğlu, *Selefilğe Tarihsel Bir Bakış ve Suudi Arabistan'ın Selefilik Üzerine Geliştirdiği Politikayı Yayma Stratejisi*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Cilt:6, Sayı:2, Aralık 2017, s. 333-253, s.345-346

⁹⁴ Kocaoğlu, *Selefilğe Tarihsel Bir Bakış ve Suudi Arabistan'ın Selefilik Üzerine Geliştirdiği Politikayı Yayma Stratejisi*, s.345-346

Nijerya değil Somali'de de etkin olan örgüt birçok kanlı eyleme imza atmıştır. Boko Haram adlı örgütle ilgili olarak militanların Somali'de eğitim aldıklarını ve Somali'de eğitim aldıktan sonra Batı Afrika başta olmak üzere dünyaya servis edildikleri bazı resmi makamlarca da ifade edilmiştir.⁹⁵

Boko Haram'ın başta Nijerya olmak üzere Somali'ye çok olumsuz etkileri vardır. Zaten birçok sıkıntıyla boğuşan Somali, devlet kontrolünün ve otoritenin olmadığı yerlerde dışardan gelen Boko Haram militanları için açık hedef haline gelmektedir. Eğer Boko Haram başarıya ulaşırsa Nijerya ve Somali için çok büyük bir tehdit haline gelecektir. Birçok uluslararası konferansta örgüt hakkında uyarılar yapılsa bile gerekli önlemler alınmamaktadır ve örgüt birçok noktada halen etkindir.

Somali'deki mezhepsel farklılıklar konusunda asıl üzerine durulması gereken nokta Eş-Şebab örgütüdür. Somali merkezli olan örgüt, birçok sorunla boğuşmakta olan Somali için durumu daha da kötüleştirmektedir. Mezhepsel olarak insanları ayrıştırmaktadır ve kanlı eylemlere imza atarak Somali toplumundaki şiddeti artırmaktadır.

Vehhabi ideolojisine sahip birçok örgütle ismi yan yana anılan Eş-Şebab örgütü, ideolojisi çerçevesinde bir devlet kurmayı hedeflemiştir ve devletin sınırlarını Somali'den Kuzeydoğu Kenya'ya, Etiyopya'nın Ogedan Bölgesi'nden ve Cibuti'ye kadar çizmiştir. Ülkenin rejiminin şariat hükümleri çerçevesinde olmasını savunan örgüt, Orta Doğu'da eğitilmiş kişilerden oluşmuştur ve Vehhabi hareketlerinden hem maddi hem de manevi anlamda destek aldığı ifade edilmektedir.⁹⁶

1991'de Muhammed Farah Aidid'in merkezi Siyad Barre rejimini devirip yöneticileri sürgüne yollaması neticesinde güç kazanan örgüt, Somali'deki birçok bölgeyi ele geçirmeye çalışmıştır ve 2004 yılı içerisinde Etiyopya'nın ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin verdiği destek ile uzun süre mücadele edilmiştir ve Eş-Şebab'tan önceki örgüt yok edilmiştir. Bu örgütün ismi İslam Birliği Örgütü'dür..⁹⁷

İslam Birliği Örgütü'nden sonra yeni yapılanma dönemine giren örgütün eski yöneticileri, Somali'deki otoritesizlik ve dünyada siyasal İslam'ın yükselişini fırsat

⁹⁵Bkz. Yusuf Furkan Şen ve Hasan Çiçek, *Boko Haram Terör Örgütünün Bölgedeki Etkisi ve Örgütle Müzakere Olanakları*, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl:8, Cilt:8, Sayı: 15, 2018, s.2105

⁹⁶ İzzettin Artokça, *Eş-Şebab Terör Örgütü: Somali*, TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, s.5

⁹⁷ Artokça, *Eş-Şebab Terör Örgütü: Somali*, TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, s.6

bilerek maddi ve manevi kaynak arayışına girmişlerdir. Bu çerçevede Hareket-iş Şebab-il Mücahidin adıyla yeni bir direniş örgütü kurulmuştur; kısa ismiyle Eş-Şebab; örgüt kısa süre içerisinde Somali'de kırsal kesimde yaşayan kabile tarzında yaşayan insanlardan destek bulmuştur.⁹⁸

Eş-Şebab örgütü, klasik şeriat disiplini içerisinde hareket ederek Somali insanlarını etkilemektedir ve manipüle etmektedir. Bu çerçevede zaten birçok sorunla boğuşan Somali'yi daha büyük krizlere sokmaktadır. Örgütün turizm gelirlerinden ekonomiye devam siyasi istikrarsızlıktan otorite boşluğuna kadar birçok etkisi bulunmaktadır. Vehhabi ideolojisini yaymaya çalışan örgüt ayrıca Somali halkını mezhepsel açıdan ayıştırmaktadır.

2.4 Somali'de Çatışmalar

Somali'de çatışmaların tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Afrika'daki çoğu çatışma alanı gibi Somali'de de çatışmaların kökeni sömürge tarihine kadar uzanmaktadır. Somali'nin de diğer Afrika ülkeleri gibi 19. yüzyılın sonlarında Avrupalıların sömürgesi haline gelmesi ülkedeki çatışmaların en önemli kök nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.⁹⁹ Avrupalı sömürgeci güçlerin ve bölgesel güçlerin Somali üzerindeki hâkimiyetleri günümüze kadar uzanan çatışmaların ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur.

Sömürgeciliğin ardından bağımsızlık sürecinde de politik sistem çatışmalarına sebep olmaya devam etmiştir. 1960 ile 1969 yılları arasını kapsayan ve nispeten demokratik olarak tanımlanan süreçte yeni kurulan bağımsız devlet, insanların beklentilerini karşılayamazken, ekonomik şartlar ve güvenlik sorunları giderek artmıştır. Diğer yandan, üst boyutlara ulaşan yolsuzluk, kabilecilik ve rüşvet gibi olgular da devlet kurumlarının işlevini yitirmesine neden olmuştur. Bu koşullar, 1969 yılında askeri rejimin darbeyle başa gelmesinin ardından daha da kötüleşmiştir. Siad Barre liderliğindeki askeri rejim, kitlesel katliamları, köy yakmaları ve işkenceyi yaygınlaştırmıştır. Buna karşın askeri rejime karşı olan silahlı gruplar da benzer yöntemlere başvurmuşlar ve çatışmalar artmıştır. Tüm bu çatışmalarda yüzbinlerce Somalili hayatını kaybetmiş birçoğu ise yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda

⁹⁸ Artokça, *Eş-Şebab Terör Örgütü: Somali*, TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, s. 6

⁹⁹ Abdulahi Osman, "The Somali Conflict and the Role of Inequality, Tribalism and Clanism", in *Somalia at the Crossroads: Challenges and Perspectives on Reconstituting a Failed State*, Abdulahi A.Osman and Issaka K. Souare (ed.), London: Adonis & Abbey Publishers Ltd, 2007, s.92.

kalmıştır.¹⁰⁰ Bahsedilen siyasi istikrarsızlık ülkedeki daha sonraki büyük çatışmalarda önemli bir rol oynamıştır. Çatışmaların önemli bir diğer nedeni de Somali toplumunun sosyal yapısından kaynaklanmaktadır.

Somali toplumun en önemli sosyal yapısı kabiledir. Somaliler yüzyıllardır olduğu gibi günümüzde de kimliklerini ve sosyal ilişkilerini kabileleri ile tanımlamaktadırlar. Kabileler arasındaki ilişkiler ve mücadeleler de hem sömürge döneminde hem de daha sonraki dönemlerde çatışmaların önemli nedenlerinden birisi olmuştur. Kabilelerin siyasallaşması çatışmaları çok boyutlu hale getirirken güçlü bir devlet otoritesinin bulunmaması da çatışmaların derinleşmesine neden olmuştur.¹⁰¹ Somali'nin uzun yıllar hem kendi içinde yaşadığı çatışmalar hem de bölge ülkeleri ile yaşadığı çatışmalar günümüzdeki çatışmaların da bir anlamda neden sayılabilmektedir.

Günümüzde Somali'de en büyük çatışma alanı olarak ortaya çıkan dini radikalizm ve Eş-Şebab gibi terör örgütleri, ülkedeki ekonomik, sosyal, siyasal ve askeri koşulların yetersizliği ve çatışma üreten yapısı nedeniyle önemli bir sorun haline gelmiştir. Daha önce ülkede faaliyet yürüten İslami Mahkemeler Birliği örgütünün ABD destekli Etiyopya müdahalesi ile son bulmasının ardından bu örgütün devamcısı olarak kurulan ve tam ismi Harekat Eş Şebab Mücahidin(Genç Mücahitler Hareketi) olan Eş-Şebab terör örgütü resmi olarak kuruluşunu ilan ettiği 2006 yılından itibaren ülkedeki federal geçiş hükümetini ortadan kaldırıp bir İslam devleti kurma iddiasıyla silahlı eylemlerine devam etmektedir.¹⁰²

Eş Şebab örgütü silahlı eylemlerinin yanı sıra, mitingler düzenleme, yerel kabile liderleriyle ittifaklar yapma, para toplama gibi çeşitli eylemlerle etkinlik alanını genişletmiş ve önemli bir güç kazanmıştır. Ülkedeki çok boyutlu sorunlar da örgütün kolayca güç kazanıp önemli bir tehdit haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Eş Şebab, kurduğu şeriat mahkemeleri ile yargılamalar yapmaya başlarken, 2009 yılında Etiyopya'nın ülkedeki askerlerini geri çekmesiyle birlikte ülkenin önemli bir kısmını ele geçirmiştir. Diğer radikal örgütlerle işbirliği yaparak ülkedeki etkinliğini artıran Eş Şebab, düzenlediği intihar saldırıları ile geçiş hükümetinin üç bakanı da dâhil çok

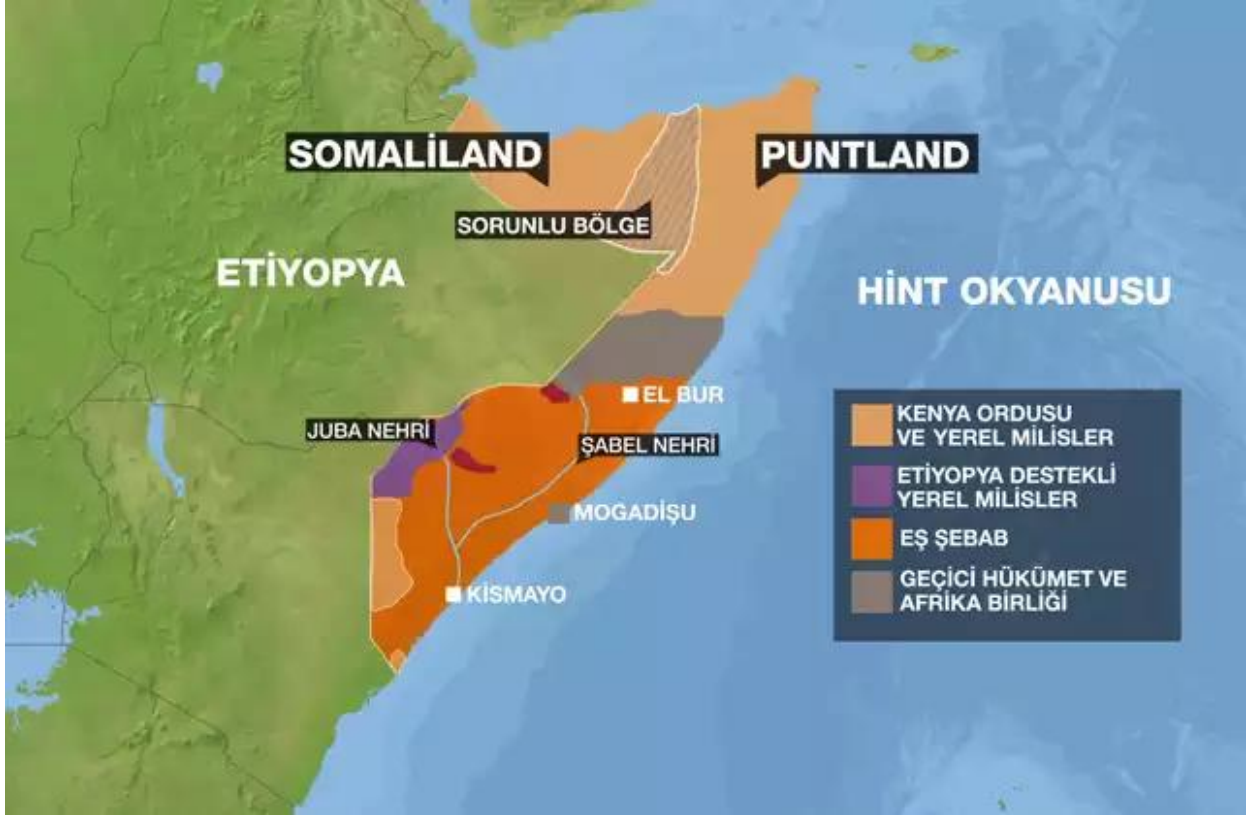
¹⁰⁰ Sarah Bayne, "The European Union's Political and Development Response to Somalia", ECDPM Discussion Paper 25, Maastricht: European Centre for Development Policy Management, 2001, s.9.

¹⁰¹ Lewis, a.g.e., s.18.

¹⁰² Daveed Gartenstein, "The Strategic Challenge of Somalia's Al-Shabaab Dimensions of Jihad", Middle East Quarterly, 2009, s.27.

sayıda kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.¹⁰³ Şekil 3.2’de Eş-Şebab’ın ve diğer güçlerin ülkedeki kontrol bölgeleri gösterilmiştir.

Şekil 3.2 Somali’de Eş Şebab ve Diğer Silahlı güçlerin Kontrol Ettikleri Bölgeler

Kaynak: Al Jazeera Türk, "Geçmişten günümüze Eş Şebab", 22.03.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-es-sebab> (17.05.2019).

Eş Şebab örgütü, 2011 yılından itibaren özellikle Suriye ve Irak'ta radikal dini örgütlerin güç kazanmasıyla birlikte 2013 yılında El-Kaide'ye bağlılığını bildirmiştir. Günümüzde Eş Şebab Somali'deki en önemli çatışma nedeni olarak varlığını sürdürürken bu örgütün faaliyetleri bölge ülkelerini de tehdit etmektedir. 2013 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi'de bulunan Westgate alışveriş merkezinde birçok sivilin ölümüne neden olan bombalı saldırıyı üstlenmiş ve bu saldırıyı bölge ülkelerine yönelik eylemlerinin başlangıcı olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁴ Dolayısıyla

¹⁰³ Al Jazeera Türk, "Geçmişten günümüze Eş Şebab", 22.03.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-es-sebab> (e.t 17.05.2019).

¹⁰⁴ Al Jazeera Türk, a.g.e.

Somali içindeki uzun yıllardır süren çok boyutlu istikrarsızlıklardan ve sorunlardan kaynaklanan çatışmaların güncel hali olan radikal terör örgütlerinin, sadece Somali için değil tüm bölge için tehdit oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Eş Şebab bölgede artan etkisinden ve El-Kaide ile ittifakından dolayı 2013 yılından dolayı ABD başta olmak üzere diğer ülkelerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Eş Şebab'ı küresel terörizmin bir kolu olarak önemli bir tehdit olarak gören ABD, bölgedeki müttefik güçlerine lojistik ve ekonomik desteğin yanı sıra askeri eğitim desteği de sunmaktadır. Ayrıca ABD hava kuvvetleri de zaman zaman örgüt hedeflerine hava saldırıları düzenlemektedir.¹⁰⁵

ABD'nin ve müttefik güçlerinin askeri ve ekonomik desteğinin de sayesinde örgütün son dönemlerde etkinliği nispeten azaltılmıştır. Somali genelinde federal geçiş hükümetinin etkinliğini artırmasına paralel olarak örgüt güç yitirmeye başlamıştır. 2012 yılında örgütün en büyük lojistik ve finansal kaynaklarından birisi olan Kismayo Limanı'nın federal hükümet güçleri ile Kenya'nın ortak düzenlediği operasyonlar ele geçirilmesi örgüte önemli bir darbe vurmuştur.¹⁰⁶ Ayrıca örgütün sivillere yönelik artan saldırıları da örgütün meşruiyetini ve halk desteğini kaybetmesine neden olmuştur. BM tarafından hazırlanan bir raporda, Eş Şebab'ın sivillere yönelik terör saldırılarının artış gösterdiğine değinilmektedir. BM Genel Sekreteri, Somali'deki insan hakları ihlallerinin %63 gibi önemli bir kısmının Eş Şebab üyesi teröristler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir.¹⁰⁷ Federal hükümet güçlerinin gerçekleştirdiği operasyonlarla çok sayıda üyesi gözaltına alınan örgüt, ülkede bulunan BM Kalkınma Programı binasına saldırarak burada bulunan 4'ü yabancı uyruklu 15 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.¹⁰⁸ Ancak örgüt hala oldukça büyük bir tehdit olma konumunu devam ettirmektedir. Özellikle El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleriyle ittifak içerisinde bulunması örgüte önemli imkânlar da

¹⁰⁵ Paula Cristina Roque, "Somalia: Understanding Al-Shabaab", Institute for Security Studies Situation Report, 2009, s.1.

¹⁰⁶ Amerika'nın Sesi, "El Şebab Somali'nin Liman Kenti Kismayo'dan Çekildi", 29.09.2012, <https://www.amerikaninsesi.com/a/el-sebab-somali-liman-kenti-kismayo-cekildi/1517458.html> (18.05.2019).

¹⁰⁷ Haber7, "BM'nin Eş-Şebab Raporu", 04.06.2013, <http://www.haber7.com/afrika/haber/1034561-bmnin-es-sebab-raporu> (18.05.2019).

¹⁰⁸ Dünya Bülteni, "Somali'de BM merkezine saldırı: 15 ölü", 19.06.2013, <https://www.dunyabulteni.net/afrika/somalide-bm-merkezine-saldiri-15-olu-h264320.html> (19.05.2019).

sunmaktadır. Diğer yandan Somali’de hala siyasi ve sosyal birliğin sağlanamaması da terör örgütlerinin etkinliklerini devam ettirmesini sağlamaktadır.

Somali’de din olgusunun çatışmalarda belirleyici bir yerinin olması, radikalizm ve diğer sosyal sorunların dini köktencilik şeklinde bir şiddet patlamasına dönüşmesi din sosyolojisi açısından oldukça önemlidir. Zira Somali toplumunda tarihsel süreç boyunca din olgusu çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bu durum günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Somali’nin oldukça parçalı ve kabilelere dayanan toplumsal yapısı, ekonomik ve siyasi krizler, radikal dini örgütlerin küresel ölçekteki yükselişi gibi çok boyutlu faktörler ülkedeki çatışma ve şiddet olgusunun karmaşık yapısına din sosyolojisi açısından yaklaşmayı zorunlu kılmaktadır. Din sosyolojisi, teolojik tartışmaların ötesinde dinlerin toplumdaki etkileri ve konumları ile ilgilendiği için Somali örneğinde de İslam dininin inançsal içeriği veya felsefesi değil İslam dininin Somali toplumundaki etkilerini ve yerini tespit etmek bu açıdan oldukça önemlidir.¹⁰⁹

Sami dinlerin ortaya çıkışından ve insan topluluklarının devlet şeklinde örgütlenmesinden önceki dönemlerde dinin Somali toplumunda hala etkileri önemli oranda gözlenen kabile tipi toplumsal yapılarda oynadığı rol oldukça çarpıcıdır. Din, kabile temeline dayanan toplumlarda farklı ailelerden ve obalardan insanların bir arada yaşayabilmesi için oldukça önemli bir işlev görmekte ve bir anlamda daha sonraki karmaşık toplumsal yapıların ortaya çıkışında önemli bir rol oynamaktadır.¹¹⁰ Dinin toplumsal yaşamdaki bu birleştirici etkisini daha sonraki toplumsal ve tarihsel süreçlerde de devam ettirdiğini ve günümüzde de bu durumun hala geçerli olduğunu söyleyebilmek mümkündür.¹¹¹ Ancak diğer yandan, Somali örneğinde de görüldüğü gibi dinin toplumsal parçalanmışlık ve krizlerin belirleyiciliğinde, ideolojik radikalleşme ile birlikte çatışmanın derinleşmesinin bir parçası olabileceği de görülmektedir. Somali örneğinde, İslam dininin kabileler arasındaki birleştirici ve ortaklaştırıcı kimlik yanı sıra radikal örgütler tarafından meşruluk kaynağı olarak istismar edildiğini söylemek mümkündür. Eş-Şebab gibi terör örgütleri, şiddet eylemlerini ve radikal ideolojilerini İslam dini üzerinden meşrulaştırmaya

¹⁰⁹ Christopher Newman, *Din Sosyolojisi: Uyuşma, Çatışma ve Değişim*, Cengiz Yıldız(çev.), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(8), 2004, s.137.

¹¹⁰ Jared Diamond, *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, 26.Baskı, Ülker İnce(çev.), Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2016, s.453.

¹¹¹ Joachim Wach,, *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İfav Yayınları, 1995, s.54-55.

çalışmaktadırlar. İslam'ın tarihsel süreç içerisinde her dönemde gözlenen vahabi/selefi yorumundan beslenen radikalizm hem küresel bir fenomen hem de yerel koşullar bağlamında farklı toplumsal şartlardan etkilenen ve onları etkileyen bir olgu özelliği göstermektedir.

Dinin meşrulaştırma işlevini istismar eden radikal örgütler, intihar eylemleri ve bombalı saldırıları cihat ve şehitlik gibi İslam'ın önemli değerleri ile özdeşleştirerek bu eylemlerini haklı göstermeye çalışmaktadır ve eylemlerinin devamlılığını sağlamaya çalışmaktadırlar.¹¹² Bu durum, sadece İslam dini veya diğer dinlerden birisine özgü olmaktan çok tüm dinlerde ve toplumlarda görülen bir olgu niteliği taşımaktadır. Keza, Filistin toprakları olan Batı Şeria'nın İsrail tarafından yerleşim politikaları ile işgal edilmesi de Yahudi şeriatının çeşitli yorumlarına dayandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.¹¹³ Bu bağlamda, özellikle son yüzyılda dini temelli çatışmaların artış göstermesi, dini kimliklerin çatışmaları açıklamakta daha fazla kullanılması ve dinler arası farklılaşmaların artması gibi faktörler dinsel kimlikler ile çatışmaları birlikte ele alan kuramları da koşullanmıştır.¹¹⁴ Keza günümüzde, dini radikalizmin küresel bir fenomen olarak tüm dinlerde ve toplumlarda artış göstermesi ve farklı toplumlardaki radikalleşmelerin karşılıklı bir etkileşim içerisinde farklı şiddet olaylarını ve çatışmaları tetiklediğini söylemek mümkündür. İslam toplumlardaki radikal terör ile Avrupa'daki radikal İslamofobik terör karşılıklı olarak birbirlerini besleyen bir nitelik göstermektedir. Bu durum da medeniyetler çatışması gibi yaklaşımları sürekli gündemde tutmaktadır.¹¹⁵ Dolayısıyla dinin toplumsal olarak hem bütünleştirici hem de ayrıştırıcı işlevlerinin günümüzde bir arada görüldüğünü söylemek mümkündür. Somali özelinde baktığımız zaman İslam dini ülkedeki kabileler ve farklı toplumsal yapılar arasında bir bütünleştirme ve ortaklaştırma işlevi görürken diğer yandan İslam'ın Vahhabi yorumu dışında bulunan Müslümanlar da dâhil olmak üzere diğer dinlere mensup kişileri ayrıştırma işlevi de görmektedir. Radikal dini grupların kendi içlerinde yapılandırdıkları grup kimliği ve mensubiyeti, grup dışındaki kişilere ve gruplara karşı sınırlar oluşturmaktadır. Bütün radikal dini gruplarda görülen bu husus, grubun

¹¹² Ahmet Özel, *İslam ve Terör: Fikhî Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları, 2004, s.25

¹¹³ David Newman, "Gush Emunim", *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, (Edt.) Philip Mattar, Vol. 2., 2nd ed., New York: Macmillan Reference, 2004 s.143-145.

¹¹⁴ Jonathan-Sandler Fox, , "The Question of Religion and World Politics", *Terrorism and Political Violence*, 17, 2005, s.294.

¹¹⁵ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s.77

yapısını homojenleştirirken, kendi kimliği dışında kalanı ötekileştirme üzerinden çatışmanın ilk adımını oluşturmaktadır. ‘Biz’ ve ‘onlar’ algısı şeklinde gelişen ötekileştirme çatışmaların zihinsel temelini oluşturmaktadır.¹¹⁶

Dinin çatışmalarda oynadığı rolü incelerken gözden kaçırılmaması gereken bir husus da dinin bu çatışmaların temel nedeni ya da esas unsuru olmaktan ziyade diğer temel nedenlerden etkilenen ve onları etkileyerek çatışmaları karmaşıklaştıran bir role sahip olduğudur. Bu bağlamda temelde siyasi, ekonomik ve sosyal etkenlerin etkisinde şekillenen çatışmaların dinin etkisiyle daha da derinleşebilmektedir.¹¹⁷ Somali örneğinde de görüldüğü gibi mevcut ekonomik, siyasi ve sosyal krizler önemli bir çatışma alanı yaratmakta ve dini radikalizm de bu çatışma alanını derinleştirmektedir.

Sonuç olarak, ülkede bu örgütlerin etkinliğinin azaltılmasının ve terörle mücadelenin sadece askeri ve politik araçlarla başarılı olması oldukça zor görünmektedir. İnsanların, İslam’ı istismar eden radikal terör örgütlerine katılmasını engelleyecek ve bu örgütlerin etkinliğini azaltacak önemli bir alan da din sosyolojisi yaklaşımı ile manevi rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Zira hem toplumsal hem de bireysel sorunlarıyla başa çıkma noktasında böylesi bir hizmetten mahrum kalan insanların bu tür terör örgütlerinin tuzağına düşme ihtimalinin yükseldiğini söylemek mümkündür.

Şu da var ki, günümüzde özellikle Ortadoğu ülkeleri olan Irak ve Suriye’de somut bir şekilde görüldüğü gibi, ülkelerin ve çıkar gruplarının artık geçmişte olduğu gibi klasik savaş tarzlarını terk ettikleri ve artık silahlı veya silahsız mücadelelerinin tamamını başka coğrafyalarda icra ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, genel olarak Afrika’da özelde de Somali’de din görünümü radikal örgütlenmelerin ve terör gruplarının gerçekten Somali’den ve Somali için mi ortaya çıktığı yoksa küresel güçlerin belirli planları doğrultusunda yerel insan kaynaklarıyla örgüt yaratıp amaçları doğrultusunda kullanıp kullanmadıkları kolayca tespit edilebilecek bir durum değildir. Hele bu konuda Sosyoloji biliminin şimdilik söyleyebileceği pek bir şey de bulunmamaktadır. Zira işin içerisinde başta istihbarat

¹¹⁶ McGuire Meredith, *Religion: The Social Context*, Second Edt., California: Wadsworth, 1987, s.169.

¹¹⁷ Inger Furseth ve Pal Repstad, *Introduction to the Sociology of Religion: Classical And Contemporary Perspectives*, Ashgate Publishing, 2006, s.115.

örgütlerinin manipölasyonları ve küresel ölçekte gücü ellerinde bulunduran emperyalist ülkelerin amaçlarının ne kadar etkili ve belirleyici olduğunu bilmek şimdilik mümkün gözükmemektedir.

Ancak, bunu İslam üzerinden tanımlamak ve Müslümanların her türlü hak arayışını radikalleşme ve terörizm olarak tanımlamak, özellikle medya üzerinden küresel bir eğilimdir. Bu konuda Müslümanların ve ülke vatandaşlarının kendi sorunlarını çözme konusundaki dağınıklıkları ve birbirlerine karşı güvensizlikleri söz konusu dış yönlendirmeleri pekâlâ mümkün kılmaktadır.

2.5 Somali'nin Sosyal Yaşamı ve Din Faktörü

Somali'de sosyal yaşamı şekillendiren birçok faktör bulunmaktadır. Bunların başında Afrika ülkelerinin genel geçer sorunları gelmektedir. Açlık, salgın hastalıklar, silahlı gruplar, kabileler arası savaşlar, devlet otoritesizliği bu duruma örnek gösterilebilir. Bu faktörleri şekillendiren birinci unsur da din olgusu olgusudur.

Göçebelik, Somali'nin sosyal yaşamı üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Somali'nin okyanus şeridinin uzun olması ve birçok sorunla boğuşan Somali halkının aynı zamanda balıkçılığa yönelmesini de sağlamıştır, her ne kadar balıkçılık ile ilgili dini kurallar olsa halkın büyük bir kesimi balıkçılığı benimsemiştir. Hem göçebelik hem de balıkçılığın etkisi ile Somali halkı bugün bile yerleşik yaşama geçmekte zorluk yaşamaktadır. Bu nedenle ülkeyi modernleştirmek oldukça zor görünmektedir. Ayrıca ülkenin modernleştirilmesi için ciddi bir dönüşüme ihtiyaç vardır. Ülkede süren istikrarsızlık, devlet otoritesizliği ve iç çatışmalar, modernizasyonu hem zorlaştırmaktadır hem de geciktirmektedir.

Sömürgecilik döneminde, sosyal yaşamda sosyologların parçalı toplum dediği sistem geçerli olup çok uzun yıllar toplumsal düzeni idare etmiştir. Çok farklı gruplara bölünen kabileler, büyük kabileleri oluşturmuş ve sonuç olarak Somali'yi meydana getirmiştir. Sık sık ittifak, bozgun ya da savaşa neden olan sistem, zaman zaman ayrışmalara neden olsa da toplumsal düzeni sağlamıştır. Heer denilen yazılı olmayan kanunlar, toplumsal düzeni sağlayıp çatışma ortamın düzenleyip bozulan istikrarı sağlıyordu. Ancak sömürge döneminden sonra istikrarsızlık hep devam

etmiştir, bu çerçevede İslâm dini birleştirici güç olarak Somali'nin sosyal yaşamını şekillendirmiştir. ¹¹⁸

Somali'deki sosyal yaşam üzerinde Afrika dinleri, İslâm kadar etkili olmamıştır. Çünkü ilk yayılmaya başladığından bu yana İslâm dini Somali halkında taban bulmuştur. Afrika yerine daha çok Orta Doğu kültürü ile benzeşme göstermiştir. Bugün sosyal yaşam üzerinde kabile liderlerinin dini yönü de ağır basmaktadır. Dini liderler kabileler arası siyasal arabuluculuk, toplumsal birlik ve dini propaganda faaliyetleri gibi birçok konuda sosyal yaşamı şekillendirmektedir.

2.6 Somali'nin Siyasi Görünümü ve Din Faktörü

Somali'de sosyal yaşam üzerinde din ne kadar etkiliyse siyasi faktörler üzerinde de o kadar etkilidir. Somali'de 1991 yılında başlayan iç savaş üzerinde en etkili faktör siyasi otoritesizlik ve bunu tetikleyen dinî görünümlü ve silahlı gruplardır. Nitekim bu siyasi istikrarsızlık Somali'nin bölünmesine neden olmuştur.

Somali İslam Afrika'sı denilen bölgede yer alan bir ülkedir ve İslam dini yönünden dünya üzerinde bu yönüyle bilinen bir ülkedir. Ülkede birçok dinî vurgulu gruplaşmalar söz konusu olmakta ve terörizm boyutunda gelişmelere evrilebilmektedir. Bunun tarihsel arka planına bakıldığında, Somali halkı için İslam dininin belirleyici bir unsur olması sıkça öne çıkarılmış olsa da sömürgeci güçler tarafından desteklenerek ve kullanılarak ülkede kaos çıkarmanın etkili bir yolu olarak kullanıldığını unutmamak gerekir.

1970'li yılların ortalarında yedi tane çağdaş siyasal İslam hareketi ülkede etkin olmaya başlamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise gruplar kurulmaya başlanmıştır ve iktidara gelen ordu ile dini rejimler ve politikalar ülkenin genelinde etkin olmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra “bilimsel sosyalizm” resmi olarak ilan ile dini uygulamalara ve gruplara müdahale edilmesi, Somali'nin başka bir gerçeğidir. Ayrıca Latin alfabesinin ilan edilmesi ile beraber dini gruplar, halkın birçok kesimi ve devlet içindeki birçok yönetici ile uyumsuzluklar oluşmuştur. ¹¹⁹

Somali'de halk arasında çok farklı inançların olması ve her grubun baskın olup etkin olmak istemesi, Somali'de birçok dönem devletsizlik ve otoritesizliğin oluşmasına neden olmuştur. Bundan hareketle Somali, çok sesli halk inançlarına

¹¹⁸ Ahmet Özcan, “İnsanlığımız ve Jeo-Stratejik Gerçekler Işığında Somali”, Arı Hareketi, s.9, 10.

¹¹⁹ Georg-Sebastian Holzer, *Politic Islam Somalia*, Geopolitics of the Middle East, s. 24

sahiptir ve bu çerçevede İslam dini çok etkindir. Genel olarak siyaset ve toplumda İslam'ın etkisi ile gelişmeler olmaktadır, İslam dışındaki diğer halk inançları İslam kadar etkin değildir.

İslam dini ile beraber Somali toplumunun kendi içinde kabilecilik anlayışını benimsemesi, yerel Afrika inançlarının İslam ile bütünleştiği noktada, Somali'deki devletsizlik ve otoritesizlik ile kargaşa ve istikrarsızlığı da artırmıştır. Tüm bu bilgilerden hareketle Somali halkının birçok sıkıntı ile meşgul olmaktadır ancak günümüze kadar birçok açıdan kırılmalar yaşanmıştır ve yaşam üzerinde iyileşme sağlanmıştır.

Vehhabi ideolojisini yaymaya çalışan silahlı gruplar, hem siyasi istikrarsızlığı artırmakta hem de Somali devletini dış müdahalelere açık hale getirmektedir. Görünürde şeriat disiplinini getirmek isteyen gruplar, siyasi mekanizmayı ele geçirerek hem siyasi hayatı hem de sosyal yaşamı kontrol etmeye çalışmaktadır. Zaman zaman bazı siyasilerle ortak hareket etmişler zaman zaman Somali'de kargaşa isteyen dış güçler tarafından desteklenmişlerdir. Desteklenen radikal gruplar da uzun yıllar etkili olarak zaten birçok sıkıntıyla uğraşan Somali halkının yaşamını çok olumsuz etkilemiştir. Açlık, salgın hastalıklar ve kuraklıkla uğraşan halk üzerinde otorite kurmak isteyen gruplar, Somali'ye Birleşmiş Milletler gibi kurumların müdahalelerini getirerek Somali'yi tamamen dışa bağımlı hale getirmişlerdir. Müdahalelerin yanı sıra yardım kuruluşlarının insani yardım malzemelerinin gerekli yerlere ulaşmasını da engelleyerek Somali halkını çok zor duruma düşürmüşlerdir.

Somali'de yaşanan din eksenli klan çatışmaları askeri müdahalelere de karşı çıkmıştır. Bu nedenle yardıma gelen birlikler ve devletler de çekilince devlet otoritesi tamamen ortadan kalkmıştır. Yaşanan insani kriz, siyasi krizler nedeniyle artmış ve binlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Somali'de devlet uygulamaları dinler arasındaki farklılaşmayı çözmeye noktasında kalıcı bir adım atamamıştır. Dinî gruplar arasındaki farklılıklar hiçbir zaman diyalogla çözümlenememiştir ve siyasi olarak çatışmaları körüklemiştir. Bunun yanında aynı din içerisinde mezhep farklılıkları da etken bir faktördür. Devlet otoritesizliğinden cesaret bulan gruplar, çatışmanın şiddetini artırarak dinsel farklılıkları siyasete taşımışlardır ve Somali devleti üzerinde büyük baskılar yaratmışlardır.

SONUÇ

Din, doğal ve sosyal bir gerçeklik olarak insanlığın tarihinden beri karşımıza çıkmaktadır. Dinin bütün bileşenleri; objektifliği, görünürlüğü, ilişkisel düzeyleri gibi bileşenler; dinin toplumsal boyutlarını meydana getirmektedir. Bu çerçevede din, seküler birkaç ülke haricinde sosyal yaşamları ve siyasi görünümü etkileyen en önemli olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yıllar içinde modernize olan ve din ve devlet işlerini birbirinden ayıran devletlerde din sosyal yaşamda çok etkili olamamaktadır. Ancak dünyada çok sayıda ülke halen din ve devlet işlerinin açık veya örtülü bir biçimde beraber yürütülmesi ile yönetilmektedir. Somali de bu ülkelerden birisidir ve Somali’de yaşanan olaylar çerçevesinde araştırma yapılması dikkatli davranmayı gerektirmektedir.

Çalışma çerçevesinde din sosyolojisi disiplini temel alınarak Somali’deki sosyo-kültürel faktörler başta olmak üzere din olgusu araştırılmıştır. Bu bağlamda Somali, Afrika’nın en özgün ülkelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Afrika’nın Avrupa ülkeleri tarafından sömürüldüğü bir dönemde Somali, İngiltere ve İtalya arasında paylaşılmış ve Somali halkının iradesi yok sayılmıştır. Yine de Somali halkı İslam kimliğini öne çıkararak sömürgeci güçlerle mücadele etmeye girişmiş, ilini ve kültürünü koruyarak diğer Afrika ülkelerine örnek olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte iç savaşlar ve istikrarsızlık Somali’yi kaosa sürüklemiştir.

Somali ile ilgili doğrudan din sosyolojisi alanında kapsamlı bir araştırma olmaması nedeniyle Somali’nin sosyo-kültürel yapısı ve din üzerinde yapılan bu çalışmayı mütevazı bir başlangıç olarak görmek gerekir.

Zira Somali’nin sosyo-kültürel yapısı oldukça karmaşıktır ve bu nedenle tek bir boyutu merkeze alarak araştırma yapmak oldukça zordur. Sosyal hayat üzerinde çok etkili olan din de burada birincil faktördür. Çalışma kapsamında Somali’yi oluşturan başlıca etmenler sırasıyla incelenmiştir. Özellikle doğrudan sosyal yaşamı şekillendiren unsurlar üzerinde önemle durularak çalışma, tablolar ve görsellerle zenginleştirilmiştir. Konunun ileri düzeyde araştırılması için Tarih, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi vb. sosyal bilimlerin farklı/bütünleyici alanlarında da çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Somali’nin sosyo-kültürel yapısını oluşturan ve aynı zamanda istikrarsızlığa sürükleyen gruplar, oluşumlar ve örgütler sırasıyla tanıtılmıştır. İmkânlar ölçüsünde

bunların yabancı devletler ile olan bağlantısı ve ideolojik yönelimleri araştırılmıştır. Bu çerçevede Somali üzerinde en büyük etkisi olan gruplar, oluşumlar ve örgütlerin Somali'nin uluslararası imajının oluşumunda ve iç sorunlarının çeşitliliğinde başlıca rol oynadığı anlaşılmıştır. Somali'nin bölünmesine yol açan bu oluşumlar, Somali'nin sosyo-kültürel yapısını değiştirmiştir. Dolayısıyla değişen toplumsal yapının doğru analizi, Somali'nin gündelik sorunlarının çözümü ve geleceği açısından hayati önem taşımaktadır.

Somali, tarihte İngiltere, İtalya ve Fransa gibi birçok ülke tarafından işgal edilmiş olduğu için İslam dinine bağlanan halk, refleks olarak dışa kapalı ve yabancı etkisini sevmeyen bir sosyal yapıya sahip olmuştur. Diğer taraftan, ülkenin sahil şeridinin çok uzun olması ve kaynaklarının zengin olması da sosyal yaşamda Somali halkını kendi kendine yetecek bir halk konumuna getirmiştir. Özellikle ithalatın çok az olması Somali'ye yönelik kapitalist/emperyalist müdahalelerin oluşmasına neden olmuştur. Ancak, çalışma açısından önemli olan konu ise ülkedeki dinî anlayış farklılıklarının belirginleştirilmesi ve çatışma sürecinde kullanılmış olmasıdır.

En basitinden basında sık yer aldığı gibi, yabancı güçler tarafından radikal örgütler desteklenmiş, lojistik ihtiyaçları sağlanarak onlara silah sevkiyatı yapılmış ve siyasette etkin kişiler kısıktılarak sonuçta ülke kaos ortamına sokulmuştur. 20 yıldan uzun süren iç savaş, Somali'nin uzun yıllar sömürülmesine zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan, yabancılara karşı olan tutum nedeniyle mağdur ve muhtaç olanlara yardımların ulaştırılamaması nedeniyle de Somali'de insani dramlar yaşanmıştır. Bunların sorumluları din faktörünü etkin olarak kullanarak Somali'nin ülke olarak bölünmesine yol açmışlar aynı zamanda dinî ve mezhepsel olarak da toplumu derinlemesine ayrıştırmışlardır. Çalışma kapsamında tüm bu hususlar ayrıntılarıyla değerlendirilerek ülkede süren istikrarsızlık, devlet otoritesizliği ve iç çatışmaların sosyo-kültürel bağlantıları ve din faktörünün etkisi mümkün olduğunca analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede kapsamlı bulgulara ulaşılmış ve İslam'ı istismar eden radikal terör örgütlerinin etkinliklerini nasıl artırdığına dair sosyolojik analizler yapılmıştır. Bunlar arasında tespit edebildiğimiz en önemli husus; İslamin inanç, ibadet ve toplumsal yapı bütünlüğünün dış veya iç müdahalelerle bozulması, onun birey ve toplum üzerindeki etkisini büyük oranda kırmış, ortaya şekilsel dindarlıklar kalmış ve fakat dinin asıl hedeflerinin önüne

konjonktürel, bireysel isteklerin girmiş olduğudur. Somali’de uluslararası destekli terörizmin yapmış olduğu en etkili ve kapsamlı müdahale bu sonucun doğmasında en büyük etkendir.

Çalışma kapsamında ayrıntılı olarak incelenen hususlardan birisi de Somali halkına özgü olan kabile yaşamıdır. Somali toplumun en önemli sosyal yapılarından birisi kabilecilik yaşamını benimsemiş olması ve dış ülkelerin etkinliğine rağmen modernizasyonu reddetmesidir. Somali halkı, yüzyıllardır olduğu gibi bugün de kimliklerini ve sosyal ilişkilerini kabilecilik üzerinden inşa etmekte ve ona göre yaşamaktadır. Bu nedenle zaman zaman çatışmaları meydana getirecek ihtilaflar yaşanmıştır. Kabileler birer siyasi aktör olmuş ve siyasallaşan kabileler sosyal hayat üzerinde birer otorite haline gelme mücadelesine girmişlerdir. Nihayetinde ortaya birçok otoritenin çıkması da Somali’yi sosyo-kültürel olarak karmaşık bir hale sokmuştur. Bir tür eyalet sistemi görünümünde olan bugünkü siyasi yapılanma, temel otorite olan devletin gücünün zayıfladığı durumlarda sorun teşkil etmeye devam etmiştir. Bunun sorun olmaktan çıkmasının yegâne yolunun, eyaletlerinin tamamını kuşatan ana otorite olan merkezî devletin yeniden güçlendirilmesi ve bu sürece Somali’deki bütün sosyo-politik unsurların katkı vermesi olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyolojik açıdan ele alındığında dinin çatışma ortamı için bir araç-gerekçe olup olmayacağı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Literatürdeki birçok çalışmanın da gösterdiği gibi din, yüzyıllardan bu yana öncelikle bireysel uyumun ve toplumsal bütünleşmenin bir unsuru olarak rol üstlenmektedir. Ancak, şu da var ki dinler, bireysel ve toplumsal çatışmanın ana etmenlerinden birisi olarak tarih boyunca birçok çatışmanın gerekçesi veya sürecin başlıca belirleyicisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Haçlı Seferleri, geniş katılımlı ve defa etle gerçekleştirilmiş olması bakımından bu duruma gösterilebilecek en bilinen örnektir. Zaman içerisinde modernleşme, sekülerleşme, bilim ve teknoloji de dâhil olmak üzere yaşanan Batı Avrupa merkezli gelişmeler, dinin yarattığı çatışma ortamlarını bir nebze azaltmıştır denilebilir. Özellikle gelişmiş Avrupa ülkelerinde din çerçevesinde bir çatışma ortamı oluşmasının ihtimali çok düşük hale gelmiştir. Ancak, sosyo-kültürel ve dinî arka planı çok farklı olan Somali gibi Afrika ülkeleri ve birçok Ortadoğu ülkesinde halen din, çatışma ortamı yaratabilen ve etkisi bugün halen süren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerde dinî yaşayış ve

görünümün güçlü olması, toplum üzerinde yapılabilecek manipülasyonlarda da dinin kullanışlı bir araç olarak etkili olmasını sağlamaktadır. Yoksa İslam ülkelerinde yaşanan çatışmanın kaynağının başlı başına din olduğunu iddia etmek, tarihsel ve sosyal bilimsel veriler ışığında dayanaksız bir tahminden öte gitmez.

Kaba bir bakışla, Somali’de dinin bir çatışma gerekçesi olarak kullanılmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu noktada en etkili faktör Somali’nin, tez metninde ifade edildiği gibi, sosyo-kültürel yapısındaki detaylarda bulunmaktadır. Somali’nin modern ülkelerin ürettiği birçok şeyi reddetmesi, bilim ve teknoloji anlamında dünya standartlarında bir sisteminin olmaması, eğitim sistemindeki yetersizlikler, ülkede yaşanan kuraklık ve doğal afetler gibi durumlar insanları diğer konularda olduğu gibi din konusunda da farklılaştırmıştır. Somali’de din, hayatın tam da merkezinde yer almaktadır. Ancak, halkın önemseydiği bu dinin temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet ile uyumu, bunların toplum tarafından doğru anlaşılması ve uygulanması bakımından bir takım sorunların bulunduğu da aşikârdır. Zira Kur’an bir insanı öldürmeyi bütün insanlığı öldürmüş gibi kabul eder iken tamamına yakını Müslüman olan ve yıllardır süren gruplar arası savaşın sıradanlaşması ve İslam üzerinden anlaşılması ve açıklanması mümkün değil.

Şu da var ki, Somali’de kabilelerin bir siyasi aktör haline gelmesi ve sosyal hayat üzerinde zaman içerisinde hem etkili olması hem de bu durumdan dolayı otorite haline gelmesi, Somali’de dini farklı bir yere oturtmuştur. Yerel Afrika dinlerinin Somali’de çok etkili olmaması ve İslam haricinde diğer dinlere mensup insanların sayısının bir hayli az olması, toplumsal farklılaşmayı İslam dini çerçevesinde gelişen farklı mezhep ve tarikatların yorumları çerçevesinde şekillendirmiştir. Bu noktada dinin, inananlar arasında gerçekleştirdiği bütünleşme, birçok sebebe bağlı olarak ayrıştırıcı bir unsura dönüşmüştür. Söz konusu ayrışmanın sebebi, sadece tarihsel süreçte meydana gelmiş dinin farklı yorumlarıyla ilgili değildir. Günümüzde de siyasal nedenlerle bütün dünyada çeşitlenmeye devam eden yeni dinî hareketlerin söz konusu bölgede de yansımalarının olduğu görülmektedir.

Somali’nin İngiltere, İtalya ve Fransa gibi birçok Batılı ülke tarafından işgal edilmiş olması, kaynaklarının sömürülmesi, Avrupa devletleri tarafından siyasi ve ekonomik çıkarları için kullanılması, dünya savaşları sonunda kurulan uluslararası sistemde Somali’yi giderek yalnızlaştırmış ve uzun vadede dışa kapalı hale

getirmiştir. Hem Somali'nin kültürel yapısı hem ülkedeki kaos nedeniyle insanların dışı kapanmasından dolayı çatışma çoğu zaman taraflara göre gereklilik çoğu zaman da bir zorunluluk haline gelmiştir. Birçok Afrika ülkesinde ve Ortadoğu ülkelerinde Somali'dekine benzer durumlara rastlanmaktadır. Yine de, sahip olduğu sosyo-kültürel ve siyasi yapısı gereği Somali'nin diğer ülkelerden farklı özgün durumu bulunmaktadır.

Somali, 1960 yılında özgürlüğüne kavuştuğundan beri zaman zaman kesintiye uğrasa bile çoğunlukla çatışma ortamı hâkim olmuş bir ülkedir. Çoğu zaman devletin kontrolünü kaybettiği yerlerde baskın güçler bölgeyi kontrol altına almaya çalışmış hatta bazı devletin genelinde kontrolün tamamen kaybedildiği zamanlar da olmuştur. Böyle durumlarda Somali'ye Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar müdahale etmiştir. Yardım kuruluşları tarafından aynî ve maddî yardımda bulunulmuştur. Ancak hem askeri hem de insanî yardımların gerçekleştiği sırada çatışma ortamını yaratan güçler tarafından tepkiyle karşılanmış ve askeri müdahale yapan güçlerle baskın güçler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmaların oluşmasında kullanılan en önemli faktör dine ilişkin alt yorumlar olmuştur. Zira uluslararası ilişkiler bağlamında yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi, Somali'deki din dayanaklı belirli güçleri destekleyen ve onlara silah satıp para kazanan devletler de bu çatışma ortamının yaşanmasında pay sahibidirler. Ancak bu noktada Somali'nin merkezî devlet kontrolünün tamamen kaybedildiği bir ülke olmasının nedenini sadece dinî sebepler üzerinden yorumlamak, son derece yanıltıcı ve hedef saptırıcı olacaktır. Dinin, çatışmanın bir gerekçesi olarak kullanışlı ideolojik bir malzemeye dönüştürülmesi, sadece Müslümanlar için geçerli olmadığı, özellikle Batı Avrupa'da yaşanan Hıristiyan mezhep mensupları arasında yaşanan savaşlardan da kolayca anlaşılabilir. Somali'deki özel durumun anlaşılması için, siyasi yapının ve dinî gruplar olarak adlandırılabilir alt grupların tamamının sosyolojik açıdan detaylı çalışılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Somali'deki özel sosyolojik durumlar değerlendirdiğinde çatışma, Somali halkının var olabilmesi ve şiddet karşısında hayatta kalabilmesi için bir zorunluluk haline gelmiş ya da getirilmiştir. Kuşkusuz bu noktada yabancı devletlerin de etkisi büyüktür. Somali halkının hayatında İslam dininin çok özel bir yerinin olması dışında onların içine kapanık bir halk olarak dünyadaki gelişmeler ve modernite gibi kuşatıcı yaşam tarzlarından uzak olması nedeniyle din, hayatta çok önemli bir

belirleyici olarak varlığını sürdürmektedir.. Yapılan bazı çalışmaların da gösterdiği gibi yabancı devletler ve Somali’de yabancı devletler tarafından desteklenen kuvvetler ve ayrıca devletin kontrolünü şiddet ve darbe ile ele geçirmek isteyen güçler için din her zaman kullanışlı bir malzeme olmuştur.

Çok kısıtlı imkânlarla yaşayan, fakirlik, kuraklık ve açlık ile boğuşan halkın büyük bir kesimi ve belirli güçlere sahip olan kabileler, arkasındaki gücün farkında olarak ya da olmayarak çatışma ortamına dâhil edilmiştir. Nitekim yaşanan iç çatışmalar neticesinde Somali siyasi olarak bölünmüş ve yaşanan büyük çaplı kuraklık ve açlık krizi Somali’yi sosyo-ekonomik açıdan zayıf duruma düşürerek iç ve dış müdahaleye açık hale getirmiştir.

Son yıllarda Somali’de gerçekleşen sosyo-ekonomik ve siyasî sorunlara karşı Türkiye’nin yardımları uluslararası kamuoyunda ses getirmiştir. Osmanlı devletiyle tarihte başlayan siyasî ilişkiler, günümüzde iki ülkenin birbirlerine karşı ilişkilerinde güvene dayalı bir yaklaşım geliştirmelerinde etkili olmuştur. Somali’yle ilgilenen emperyalist ülkelerin aksine Türkiye Cumhuriyeti devleti, yapmış olduğu sosyo-ekonomik ve askerî eğitim alanındaki kapsamlı yardımların dışında, halkın arasında yer alan ihtilafli noktaların çözümünde yol gösterici bir rol de üstlenmektedir. Söz konusu yardımların da etkisiyle Somali’de gözle görülür bir iyileşmenin olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte Somali halkının bağlı olduğu değerler, dini inançları ve yaşadığı sıkıntılı süreçler göz ardı edilmemiştir. Zira bütün bunları dikkate almadan gerçekleştirilecek hiçbir malî, askerî ve insanî yardım, sorunun köklü çözümünü sağlamak yerine palyatif kısa vadeli iyileştirmeden öte gidemeyecektir. Bu da Somali’deki iç çatışmanın devamı anlamına gelir ki, uzun vadede ülkedeki bütün yapının çözülmesi, yeni bölünmeler ve sonuçta yeni mültecileri ortaya çıkaracaktır.

Afrika ve Ortadoğu ülkeleri incelendiğinde hangi sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın çatışma ortamı nihayetinde son bulmuştur. Ancak, söz konusu iç çatışmalar, toplumsal yapıda onarılması zor derin çatlaklar oluşturmakta ve halkın birbirine ve devlet gibi üst örgütlenmelere güvenini temelden sarsıcı etkilerde bulunmaktadır. Bu nedenle Somali’de uzun yıllar boyunca süren iç savaş süreci, hem acil olarak önlem alınması gereken hem de sebepleri araştırılarak ileride yaşanmaması için dersler çıkarılması gereken bir durumdur.

Bu bakımdan sosyolojik çalışmaların, konuyu analiz etme ve doğru anlama noktasında ortaya koyduğu akademik çaba dışında toplumu yöneten ya da yönetme talebinde bulunan her türlü kurum, örgüt ve kişiler için de yol gösterici veriler ürettiği bir gerçektir.

Söz konusu bu çalışmanın, belirtilen amaçlar doğrultusunda mütevazı bir katkı sunması mit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdi, Ali A, ‘Education in Somalia: History, Destruction And Calls for Reconstruction’, *Comprative Education*, 2010, 34:3 327-340.
- Abdi, Mohammed, “The Somali’s their History and Culture” Center for Applied Linguistics, *The Cultural Orientation Project*, 1993, s. 4-8.
- Abdülhalim, Abdül Mün’im, *El-Cumhuriyeti’s Somaal*. Mektebetü’s Şark Neşriyeti. 1960.
- Abdullahi, Mohamed Diriye, *Culture and Customs of Somalia*, Greenwood Press, Westport, 2001.
- Aktürk, Hüseyin, “Somali Korsan Krizi” USAK Afrika Raporlari, 2008.
- Al Jazeera Türk, ”Geçmişten günümüze Eş Şebab”, 22.03.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-es-sebab> (17.05.2019).
- Amerika’nın Sesi, “El Şebab Somali'nin Liman Kenti Kismayo'dan Çekildi”, 29.09.2012, <https://www.amerikaninsesi.com/a/el-sebab-somali-liman-kenti-kismayo-cekildi/1517458.html> (18.05.2019).
- Apaydın, Halil, “Aile İçi İletişimi Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”. *Samsun On Dokuz Mayıs Ü.İ.F.D*, 2001, (12). 319 -337.
- Bayne, Sarah, “The European Union’s Political and Development Response to Somalia”, ECDPM Discussion Paper 25, Maastricht: European Centre for Development Policy Management, 2001.
- Bora, A.. “Anadolu Üniversitesi”. *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*, 2012, ss.80-110.
- Cassanelli, Lee ve Sheikh Abdikadir, Farah, “Somalia: Education in Transition,” *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, 7, 200.
- CIA, “Africa-Somali”, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (19.12.2018).

- Crane, Beth and Mohamud, Asha, Communication for Change. A Curriculum for Health Workers and Program Planner Program for Appropriate Technology in Health (PATH). Washington DC.
- Deniz, Tarkan, Afrika Boynuzunda Bir Ülke: Somali, Rapor no: 2013/1, AFASAM (Afro-Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi), 2013.
- Dhanqanka iyo hababka kala duwan ee guurka Somalida*, <https://www.somaliaonline.com/community/topic/12135-dhanqanka-iyo-hababka-kala-duwan-ee-guurka-somalida>, 2007. (e. t: 09.11.2018)
- Dünya Bülteni, “Somali'de BM merkezine saldırı: 15 ölü”, 19.06.2013, <https://www.dunyabulteni.net/afrika/somalide-bm-merkezine-saldiri-15-olu-h264320.html> (19.05.2019).
- Diamond, Jared, *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, 26.Baskı, Ülker İnce(çev.), Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2016.
- Fox, Jonathan-Sandler, “The Question of Religion and World Politics”, *Terrorism and Political Violence*, 17, 2005.
- Furseth, Inger ve Repstad, Pal, *Introduction to the Sociology of Religion: Classical And Contemporary Perspectives*, Ashgate Publishing, 2006.
- Gartenstein, Daveed, “The Strategic Challenge of Somalia’s Al-Shabaab Dimensions of Jihad”, *Middle East Quarterly*, 2009.
- Gökçe, Birsen, *Aile Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Guurka iyo caado dhaqameedka somalida*, <https://ahmedtutorials.blogspot.com/2016/06/guurka-iyo-caado-dhaqameedka-somalida.html>.(e.t: 03.04.2019)
- Haber7, “BM'nin Eş-Şebab Raporu”, 04.06.2013, <http://www.haber7.com/afrika/haber/1034561-bmnin-es-sebab-raporu> (18.05.2019).
- Hackett, Conrad ve Grim, Brian , “The Global Religious Landscape A Report on the Size and Distribution of the World’s Major Religious Groups as of 2010”, Pew Research Center, 2010.

- Hassig, Susan ve Abdul Latif, Zawiah, *Cultures of the World: Somalia*, 2nd ed., Marshall Cavendish, New York, 2007.
- Hill, Martin, “No Redress: Somalia’s Forgotten Minorities”, *Minority Rights Group International*, 2010.
- Hindi, Mohammed Abdülfettah, *Jukurafiyatu’s –Somaal, Darulma a’-rife* Neşriyet, Kahire.
- Hoehne, Markus, “Dervish State (Somali)”, *The Encyclopedia of Empire*, J. M. MacKenzie (Ed.), John Wiley & Sons, New York, 2016.
- Huccac, Amidah Muhammed, “ Safhat min Tarihi’s somaal”, *Darul-ma`rif neşriyeti*. S. 61, Kahire.
- Hussein, Abdulwahab Abdurrahim, *Et-tedarus’s –Somaal*.
- Immigration and Refugee Board of Canada, “Somalia: Information on the Ashraf Clan”, <https://irb-cisr.gc.ca/en/country-information/rir/Pages/index.aspx?doc=453239> (e.t 10.04.2019).
- İstanbul Somali Federal Cumhuriyeti Geçici Anayasası, Birinci Bölüm Madde 2, http://www.parliament.gov.so/images/Downloads/Dastuurka_ku_meelgaarka_SOM_03092012-1_2.pdf. (e.t: 04.09.2018)
- Kavas, İsmail, “Somali”, *İslam Ansiklopedisi*, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Lehman, Van, *Their History and Culture Center for Applied Linguistics; The Cultural Orientation Project*, 2013.
- Lewis, Ioan Myrddin, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa (Eastern African Studies)*, 4.Baskı, Ohio University Press, 2003.
- Maden, Tuğba Evrim, “Somali’de Bitmeyen Siyasi Kriz”, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 163, 2013.
- Meredith, McGuire, *Religion: The Social Context*, Second Edt., California: Wadsworth, 1987.
- Ministry of Education ,Culture and Higher Education*, “National Curriculum Textbooks Launch “, 2018, <http://www.moe.gov.so> m.me/221804028342567. (e.t:12.02.2019)

- Mustafa, Mohamed Elmu`tasim, *Sukanu`s Somaal (Mashu`şamil licumhuriyatis`somaal)*, Ma`had durus veddarasatil Arabiye Neşriyet, Bağdat Irak, 1982.
- Nelson, Harold, “Somalia a Country Study” . Foreign Erea Studies the Amerikan University. October 1981.
- Newman, David, “Gush Emunim”, Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa, (Edt.) Philip Mattar, Vol. 2., 2nd ed., New York: Macmillan Reference, 2004.
- Newman, Christopher, “Din Sosyolojisi: Uyuşma, Çatışma ve Değişim”, Cengiz Yıldız(çev.), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(8), 2004, ss.137-141.
- Okumuş, Ejder, Toplumsal Değişme ve Din, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Olsson, Asha Ismail “Somali Women in Reconciliation and Ecological Recovery,” in Crisis Management and the Politics of Reconciliation in Somalia: Statements from the Uppsala Forum, 17–19 January 1994, eds. M.A. Mohamed Salih and Lennart Wohlgemuth, Uppsala, Nordiska Afrikainstitutet, Sweden, 1994.
- Osman, Abdulahi, “The Somali Conflict and the Role of Inequality, Tribalism and Clanism”, *Somalia at the Crossroads: Challenges and Perspectives on Reconstituting a Failed State*, Abdulahi A.Osman and Issaka K. Souare (ed.), London: Adonis & Abbey Publishers Ltd, 2007.
- Özel, Ahmet, İslam ve Terör: Fikhî Yaklaşım, İstanbul: Küre Yayınları, 2004.
- Pew Research Center, “Censuses, demografic and health surveys”, World Religion Database, Pew Forum on Religion&Public Life, 2010.
- Pew Research Center, “Tolerance and Tension: Islam and Christianity in Sub-Saharan Africa”, Pew Forum on Religion & Public Life, 2010.
- Provisional Constitution of The Federal Republic of Somalia, Mogadishu, 2012.
- Putnam, Diana ve Noor, Mohamood, *The Somalis: Their History and Culture*. The Refugee Service Center, Center for Applied Linguistics, Washington, 1993.
- Roffey, Charles, Urban School in Hargesia, *Somali Cultural Orientation*, 2012.
- Roque, Paula Cristina, “Somalia: Understanding Al-Shabaab”, Institute for Security Studies Situation Report, 2009.

- Saggiomo, Valeria, "From Charity to Governance: Islamic NGOs and Education in Somalia," *The Open Area Studies Journal*, 4, 2011.
- Salim, Hamdi, *Es-somaal kadimen ve Hadisen*, Daru'l-kavmiyye Neşriyati, Kahire, 1965.
- Samatar, Said, "Chapter 2: The Society and Its Environment," *Somalia: A Country Study*, Helen Chapin Metz (ed.), DC: GPO for the Library of Congress, Washington, 1992.
- Shiil, Abdıwahab, "The Somali People, their History, Culture and Language", Minnesota Department of Health.
- Suudi, .Muhammed, *Manakhu's- Somaal(mashuşşamil licumhuriyetis 'somaal)*.
- The Economist, "Somalia's embattled Christians Almost expunged", 22 Ekim 2009, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2009/10/22/almost-expunged> (e.t 10.04.2019).
- The History of the Dervishes and Mohammed Abdulle Hassan*, Akadeemiyaha Dhaqanka, Mogadishu.
- TİKA, Somali Raporu, 2016, <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/SOMAL%C4%B0%20YEN%C4%B0.pdf> (04.03.2019).
- Tusi. N, *Ahlak-ı Nasiri*, Fecr Yayınları, Ankara, 2005.
- Türkiye- Somali İş Forumu, DEİK, 22 Şubat-2016.(e.t 01.05.2019)
- UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu, https://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05f8.pdf (e.t 25.03.2019).
- UNICEF, "Dünya Yeni Doğan Bebekleri Yüzüstü Bırakıyor", 20.02.2018, <http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32838> (e.t 25.03.2019).
- UNICEF, Maternal and Newborn Health Disparities Somalia, https://data.unicef.org/wp-content/uploads/country_profiles/Somalia/country%20profile_SOM.pdf (e.t25.03.2019).
- UNICEF, Women's Rights in Islam and Somali Culture, UNICEF Somalia Communication Section, Nairobi, Kenya, 2002.

UNICEF, Somalia Health Strategy Note 2018-2020, <http://files.unicef.org/transparency/documents/Somalia%201.%20Health.pdf> (e.t 25.03.2019).

UNICEF-Somalia/SACB-Health Sector/UNIFEM, February 2001."Symposium on the total eradication of Female Genital Mutilation". Nairobi.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: The 2015 Revision, 2015.

US Department of State, "Somalia 2017 International Religious Freedom Report", <https://www.state.gov/documents/organization/281030.pdf> (e.t 10.04.2019).

Vidiani, "Map of Somalia with cities. Somalia map with cities", <http://www.vidiani.com/map-of-somalia-with-cities/> (01.04.2019).

Wach, Joachim, Din Sosyolojisi, İstanbul: İfav Yayınları, 1995.

Warsame, Abdullahi Nor, *Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmeler Üzerindeki Yansımaları: Somali'de Faaliyet Gösteren Türk İşletmelerin Deneyimlerinin Belirlenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016.

Warsame, Amina Mohamoud "Crisis or Opportunity? Somali Women Traders and the War," *Somalia: The Untold Story: The War Through the Eyes of Somali Women*, Judy el Bushra and Judith Gardner (ed.), Pluto Press, London: 2004.

WHO, Maternal mortality in 1990-2015, WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group, and United Nations Population Division Maternal Mortality Estimation Inter Agency Group, https://www.who.int/gho/maternal_health/countries/som.pdf?ua=1 (e.t 25.03.2019).

Zahiri, Hamdi, *Kisatu`s-Somaal, Metabi Daru`şsa`bi Neşriyati*, Kahire, 1977.

ÖZGEÇMİŞ

Yahye ABDULLE WARSAME 10.10.1992 tarihinde Somali'nin Beledweyn Şehri'nde doğdu. Sheikh Mohamed Moalim Lisesi'ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2016 yılında mezun oldu. 2019 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında (Din Sosyolojisi Bilim Dalı) Yüksek Lisans programını bitirdi.

İletişim Bilgileri:

E-mail: warsamee1@gmail.com

Telefon: 0552 258 24 97